

Fra
Frederiksborg
Amt

ÅRBOG 1985

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

Forsiden:
Hagekorsflaget over Kronborgs bastioner er blevet et symbol på besættelsen (Helsingør Bymuseum).

FRA
FREDERIKSBORG
AMT

ÅRBOG 1985

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND
HILLERØD
1985

Denne årbog for 1985 er blevet til i samarbejde med Frederiksborg amtsråd i 40-året for Danmarks befrielse - et samarbejde Historisk Samfund takker for og henviser til forordet side 5. Foreningsmeddelelser med regnskab vil blive bragt i årbog for 1986.

Tilrettelæggelse: Henrik A. Bengtsen

Redaktion: Henrik A. Bengtsen, Søren Ehlers, Preben From, Bjørn Verstege

Forfattere: Henrik A. Bengtsen, Knud Christoffersen, Søren Ehlers, Jens Forup, Preben From, Børge Hansen, Esben Kjeldbæk, Bente Thomsen, E. Truelsen, Bjørn Verstege, Morten Weiss-Pedersen.

Bogens forfattere er alene ansvarlige for deres bidrag. Aftryk i referat er tilladt, når bogen angives som kilde og et eksemplar af aftrykket sendes til redaktionen.

Illustrationsmaterialet er venligst udlånt af (signatur):

Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune (Allerød)

Birkerød Lokalhistoriske Arkiv (Birkerød)

Egnsmuseet Færggården (Færgengården)

Farum Lokalhistoriske Samling (Farum)

Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Arkiv (Fred/Hum.)

Frederikssund Kommunes Lokalhistoriske Samling (Frederikssund)

Frederiksværk Bymuseum (F. Bymuseum)

Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv (Gilleleje)

Græsted Lokalhistoriske Arkiv (Græsted)

Helsing Kommunes Lokalhistoriske Arkiv (Helsingø)

Helsingør Kommunes Museer (Helsingør)

Hillerød Kommunes Lokalhistoriske Arkiv (Hillerød)

Hundested Lokalhistoriske Arkiv (Hundested)

Hørsholm Egnsmuseums Arkiv (Hørsholm)

Jægerspris Lokalhistoriske Arkiv (Jægerspris)

Skibby Lokalhistoriske Arkiv (Skibby)

Nordsjællandsk Folkemuseum (Nordsjællandsk)

Slangerup Historiske Forenings Arkiv (Slangerup)

Stenløse Historiske Forenings Arkiv (Stenløse)

Ølstykke Kommunes Lokalhistoriske Arkiv (Ølstykke)

- samt en lang række privatpersoner.

Udgivet af Frederiksborg Amts Historiske Samfund ved skriftudvalget:
Henrik A. Bengtsen, Henning Henningsen, Kenno Pedersen og H. Ring.

ISBN 87 87415 224

Trykt i C. Nordlundes Bogtrykkeri, Hillerød

HVERDAG · MODSTAND · BEFRIELSE
FREDERIKSBORG AMT 1940 - 45

INDHOLD

HVERDAGEN	
Fæstningen »Nordsjælland«	8
Mytteriet på Kronborg	10
Beredskab og mørke over land	12
Kongen han rider	15
Sang, gang og ånd	16
Gengas og dampkraft	18
Løbesod i skorstenen	21
Ausweis - Bitte !	23
Pas på cyklen	24
De grønne	26
Linedans og aviser	29
Alting lykkes i en gasovn	30
Vores lokale swing-pjatter	33
Stempelsvarte blev aldrig rationeret	34
Sæt arbejde i gang	36
Krigens børn	38
Kødløse dage	40
Landbrug og fiskeri	42
DNSAP i Rungsted og Hørsholm	44
Tysklandsarbejdere	46
Fritid i en mørketid	48
Kolonihavetobak	50
Marmelade og smørrebrød	52
Bankkuppet i Helsingør	54
Den politiløse tid	56
MODSTANDEN	
Millioner af illegale blade	60
Ny Tid	62
En baraklejr i Nordsjælland	64
En knækket skruenøgle	66
20.000 i dusør	68
En hædersgave	70
Helsingør, august 1943	71
En ubehagelig hjemrejse	74
Flugten til Sverige	76
Rapport angående H-H Ruten	78
Gestapo på Strandvejen	81
Modterror	83
Man lærte at leve med angsten	85
En fangetransport til Frøslev	88
Fra Helsingør til Neuengamme	90
Folkestrejken	92
Aflytningscentralen i Helsingør	94
Modstandsbevægelsen i amtet 1944-45	96
Våbenedkastningerne	100
At sætte ræven til at vogte gæs	104
BEFRIElsen	
De sidste måneder	106
Den 4. maj	108
Befrielsesaftenen	112
Den 5. maj	114
Panservognsangreb i Asserbo	118
Interneret i Frederikssund	120
Arrestationer og domme	122
Stikker eller offer	126
De tyske flygtninge	128
Russiske flygtninge i Jægerspris	130
De første englændere	131
Tyskerne drager hjem	133
Besøg i Nordsjællandsk Friheds- kæmper-lejr	135
Kilder og litteratur	136

Forord

Det er mig en stor glæde hermed at kunne præsentere resultatet af et godt samarbejde mellem Frederiksborg Amtsråd og Frederiksborg Amts Historiske Samfund, nemlig en ny og utraditionel skildring af forholdene i Frederiksborg Amt i besættelsestiden.

Amtsrådet har engageret sig i projektet ud fra et ønske om på denne måde at medvirke til en markering af 40-års jubilæet for Danmarks befrielse, og i Frederiksborg Amts Historiske Samfund fandt vi en samarbejdspartner, der med stor ekspertise og entusiasme gik med på ideen.

Historien skildres gennem små typiske så vel som atypiske »billeder« opdelt i 3 afsnit om henholdsvis hverdagen, modstanden og befrielsen. Hovedvægten er lagt på nyindsamlet materiale, der ikke tidligere har været offentliggjort. Det har været tilstræbt at give en så bred dækning af amtet som muligt, og når visse lokaliteter i amtet alligevel optager betydelig mere spalteplass end andre, er det et udtryk for, at der simpelt hen var en koncentration af »begivenheder« disse steder.

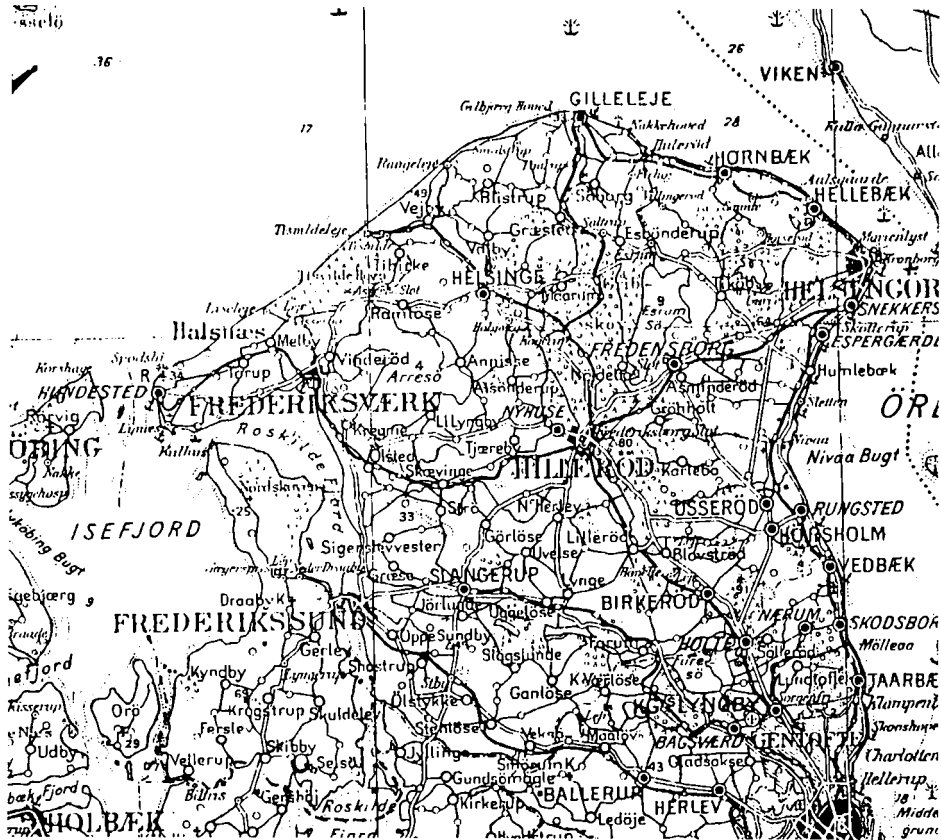
Det er mit håb, at værket vil kunne finde en plads som et supplement til det undervisningsmateriale, der allerede findes om emnet, ligesom jeg tror, at mange vil finde nye og interessante oplysninger om Nordsjælland i en periode, der har haft så stor betydning for os alle.

Endelig vil jeg gerne benytte lejligheden til at takke de mennesker, der så velvilligt har medvirket til at indsamle og bearbejde materialet og dem, der har bidraget med artiklerne i bogen. Også en varm tak til de mange lokalhistoriske arkiver, foreninger og museer samt privatpersoner, der har stillet materialet til rådighed.

Gerda Janson

formand for Frederiksborg Amtsråds undervisning- og kulturudvalg.

FREDERIKSBORG AMT 1939

© Geodætisk Institut

HVERDAGEN

Mørket sænkede sig i bogstaveligste forstand over Danmark den 9. april 1940. Medens den tyske besættelsesmagt langsomt spredtes ud over landet, gik befolkningen igang med at mørklægge. Sort papir blev hurtigt udsolgt, og stor opfindsomhed blev udfoldet for at hindre de forræderiske lysstråler i at trænge ud. Opfindsomhed, tilpasning og praktisk hånddelag blev kendetegnende for de næste 5 år.

Frederiksborg amt var i 1940 et udpræget landbrugsområde med en relativ tæt bebyggelse langs jernbanerne – specielt ved Kystbanen. Få store byer havde udviklet større industrier, og dermed arbejderflertal i Byrådet. Dominerende var sognekommunerne med et flertal sammensat af borgerlige. Både politisk og erhvervsmæssigt havde amtets nære beliggenhed ved Hovedstaden stor betydning, hvortil kom dets rekreative tilbud for Københavns befolkning.

Straks efter den 9. april indledte både den danske regering, kommunalbestyrelser og

sogneråd et samarbejde med tyskerne for at hindre alt for store ødelæggelser og udplyndringer af landet.

Der var allerede i krigens første år enkelte som i ord og handling modarbejdede besættelsesmagten, men hovedparten af befolkningen så passivt til og markerede danskhed gennem fællessang, fædrelandshistorien og en udpræget royalistisk begejstring.

Tidens samtaleemner koncentrerede sig mere om vareknaphed og rationering, end om modstand. Hverdagen kom i avisen, fordi hverdagen blev brudt. Vittighedstegningerne afspejler mere end andet hvor *skoen trykkede*, og opfindsomheden var stor, når det gjaldt om at *erstatte*.

Familien Danmarks problemer til trods var landet det bedst forsynede i Europa, og tyskerne kaldte det endda *flødeskumsfronten*. Vi sultede ikke, men vi var berøvet tilværelsens krydderi – og det var slemt nok endda.

Henrik A. Bengtsen

Besættelsen var karakteristisk med sine brændselsproblemer og den passive modstand – her RAF-huen i rød, hvid, blå. (Hillerød)

FÆSTNINGEN »NORDSJÆLLAND«.

Den tyske overkommando tillagde ikke Nordsjælland større militærstrategisk betydning ved besættelsen af Danmark. Ganske vist var der nogle steder blevet nedkastet det grønne »oprop« fra lavtgående flyvemaskiner, og Værløse flyveplads blev beskudt og bombet før de danske maskiner nåede i luften; men »de grønne« lod vente på sig de fleste steder. Først flere dage efter den 9. april sås de første værnematssoldater, og velspillende militærorkestre tog opstilling på byernes torve, hvor de i den kolde majmåned vakte megen nysgerrig sammenstimlen.

Tyskerne var i de første besættelsesår indstillet på et både politisk og militært gnidningsløst samarbejde. I Nordsjælland indkvarteredes styrker på Kronborg, i Høvelte og på Værløse flyveplads. Der oprettedes marinestationer i Helsingør og på Lynæs, samt etableredes et fåtalligt bemanded net af meldetjenester og kompagni afdelinger, fordelt dels i de større byer og i enkelte landdistrikter.

Den 29. august 1943 og den stigende modstand tvang tyskerne til at binde flere tropper i Danmark, hvoraf Nordsjælland fik sin andel. Amtets nære beliggenhed til København fik både tysk militær og dets frygtede danske håndlangere, Hipo- og Schalburg-folk, til at befæste sig talstærkt her i en ring omkring hovedstaden. Krigens gang gjorde en invasionstrussel sandsynlig, hvorfor det tyske politi og Gestapo fra efteråret 1943 beslaglagde en lang række villaer langs kysten, og fra sommeren 44 anlagde militæret i Nordsjælland kanonstillinger fra Nivå og Helsingør i syd, til Hornbæk, Hesbjerg, Salgaardshøj og Spodsbjerg i nord, som et led i den generelle befæstning af Danmark. De ialt 15 batterier var bevæbnet med 80 og 120 mm. kanoner, hvortil kom maskingeværer og anti-luftskyts. Ved Kronborg blev der installeret et torpedobatteri med 53 torpedoer og tillige 9 hangarer med hver 2 fjernstyrede torpedoer.

En af modstandsbevægelsens hovedopgaver i Nordsjælland blev at indsamle militære

efterretninger, og på grundlag af disse skønnede efterretningstjenesten i Stockholm, at der i april 45 var mere end 10.000 mand placeret her, men flertallet af disse var dog rekonvalecenter. Hertil kom den tyske marine, en mængde sårede og tusindvis af tyske flygtninge, som i krigens sidste måneder lagde beslag på snart sagt alle større offentlige bygninger og skoler i amtet. De tyske styrker var placeret med bataljoner ved Hillerød, Gilleleje og i Helsingør, samt 3 hjælpebataljoner i Høvelte. Nordsjælland var i krigens sidste år en veritabel fæstning, hvortil kom, at befolkningen oplevede omfattende militære aktiviteter. Ved årsskiftet 44/45 påbegyndte tyskerne bygningen af et større anlæg af tankgrave og pigtrådsspærringer i en ring rundt om Helsingør, og langs linien Roskilde fjord Arresø, Esrum til Gurre med det formål, at sinke en allieret fremmarch ved en invasion på nordkysten. Arbejdet på tankgraven gav anledning til megen omtale i de illegale blade, om hvilken befolkningen spøgefuldt sagde, at det ville tage de allierede 61 min. at komme over: En time til at få grinet af, og et minut til at springe over! Gravearbejderne ødelagde mange gode marker. Befrielsen foregik overalt i amtet uden større problemer med værnemagten, som dog ikke sådan uden videre ville lade sig afvæbne af en civil modstandsbevægelse. En jeep med en engelsk officer og to menige kørte derfor den 9. maj amtet tyndt og »afvæbnede« de tyske styrker. På Kronborg foretog den allierede styrke en symbolsk besættelse af en times varighed, hvorefter »borgen overdroges til de danske frihedskæmpere«.

Henrik A. Bengtson

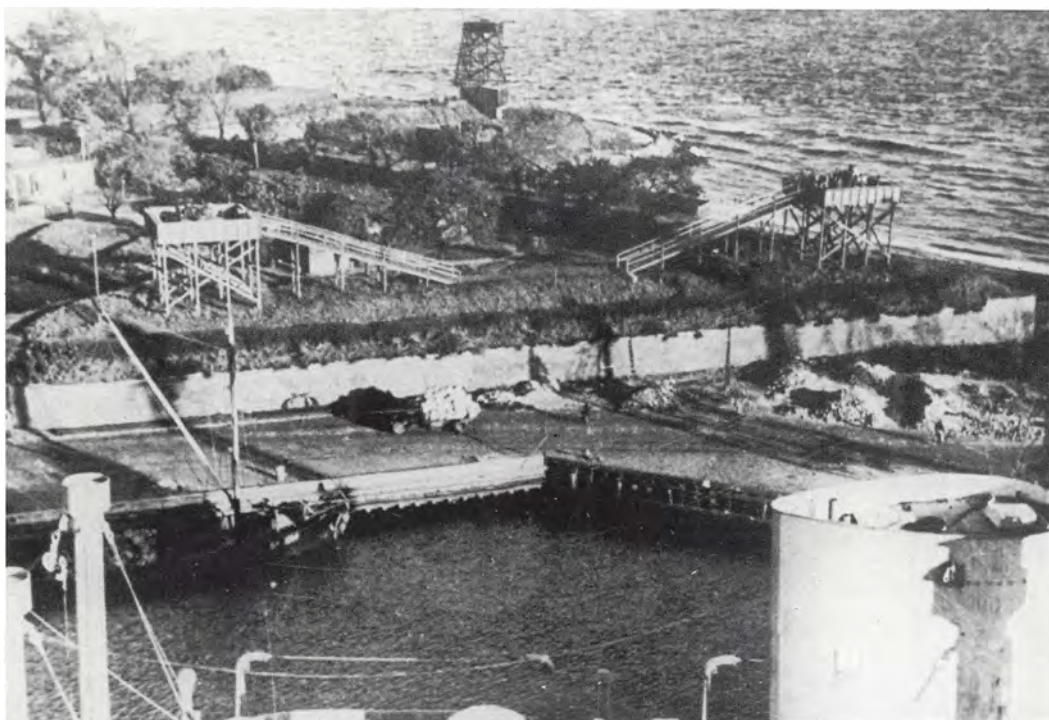
Kanonbatteri ved Spodsbjerg. (*Hundested*)

Nordsjællands kyst var stærkt befæstet med løbegrave og kanonstillinger som ved Vejby Strand. (*Helsingø*)

Sandholm- og Høvelte kaserner husede ved befrielsen 3 hjælpebataljoner og en del sårede. (*Allerød*)

Illegalt foto af antiluftskystårnene på Kronborgs bastioner. (*Helsingør*)

MYTTERIET PÅ KRONBORG

En af besættelsens første dramatiske episoder fandt sted i Helsingør allerede den 9. april 1940. Afslutningen – da 36 danske soldater fra Roskilde afsejlede med »Freja« til Sverige – udviklede sig til et regulært mytteri.

Medens de tyske bombemaskiner drønedes lavt ind over Danmark, besluttede regimentschef oberst Helge Bennike at overføre den 11. bataljon fra Roskilde og Holbæk til Sverige, hvorfra han ville fortsætte kampen, nu da den danske regering havde beordret »al kamp mod tyskerne indstillet«.

Soldaterne fra Roskilde ankommer til Helsingør banegård og går omgående ombord på færgen til Helsingborg. (Helsingør)

I strålende solskin ankom bataljonens 1. kompagni med Bennike i spidsen til Helsingør, hvor det straks blev overført med den ordinære DSB-færgе kl. 10.05. Efter planen skulle bataljonens 4. kompagni følge efter med den næste færgе, som imidlertid blev indstillet efter ordre fra København. En af officererne fik da arrangeret en overførsel med marinens opmålingsskib »Freja«, som efter aftale skulle holde dampen oppe klar til afgang. Men ikke alle officerer var enige i den beslutning, skulle det vise sig ved ankomsten til kornetskolen på Kronborg, hvor resten af kompagniet ventede. – »Winge, Mønsted og jeg havde på spadsererturen til Kronborg fået overlagt, hvad der var at gøre«, berettede en af kompagniets underofficerer K. Fielberg senere. »Et var sikkert. Det var oberst Bennikes ordre, vi ville følge«.

Premierløjtnant Winge kaldte kompagniet sammen og orienterede dem kortfattet om situationen. »De der vil med til Sverige, et skridt frem«, sluttede Winge, og hele kompagniet trådte frem som på kommando. Klokken var efterhånden blevet 12, og da man måtte regne med at tyskerne snart kunne nå Helsingør, lod officererne håndbomberne armere. Men i det samme dukkede kompagniets nazivenlige chef, kaptajn Holm op fra en forhandling med Kronborgs garnisonskommandant, hvor man havde besluttet at beordre kompagniet til Fredensborg. »På dette tidspunkt var jeg klar over, at vores foretagende var dødsdømt, hvis vi ikke greb ind«, beretter Fielberg videre. »Jeg tog en rask beslutning og sprang ind mellem Holm og kompagniet, hvorved jeg afbrød hans talestrøm... Jeg var forberedt på, at Holm ville gribe ind over for mig, og havde derfor knappet mit pistolhylster op, så jeg hurtigt kunne trække pistolen, som jeg forinden havde afsikret. Jeg motiverede, hvorfor jeg ikke ville blive i landet... Kaptajnen, der stod lige bag ved mig, erklærede mig for anholdt, hvilket jeg ignorerede, samtidig med at jeg råbte: »De der vil med til Sverige, sid op« – hvorpå jeg satte mig ind ved siden af føreren på den forreste lastvogn... Da Holm nåede hen til mig, sagde han igen: »Fielberg, De er anholdt«.

I en ganske gunstig psykologisk position, stående på trinbrædtet, så alle kunne se ham, trak Fielberg sin pistol halvt op af hylstret og svarede Holm, at dersom »kaptajnen anholder mig, bliver jeg nødt til at bruge denne her«, hvilket bragte Holm til fuldstændig tavshed.

Men samtidig stod det klart, at hele kompagniet nu næppe ville med til Sverige, hvorfor Fielberg nu kommanderede: »De der vil med til Sverige, marchkolonne træd an«. Henvend en tredjedel af kompagniet tog opstilling og satte i ilmarch afsted spændte på, om »Freja« stadig lå med dampen oppe, eller om de ville møde tyskere undervejs. Klokken var nu 13. Da kolonnen nåede hjørnet

ved skibsværftet, så man med befrielse røgen vælte op af dens skorsten, og efter nogen tomluter i folkemængden kom man ombord. Imidlertid var Holm fulgt efter og forsøgte nu at overtale »Frejas« officerer til ikke at sejle – men forgæves. Kort efter kastedes for-tøjningerne, men det varede endnu nogen tid, før skibet kom fri af den svære dravis i havnen. Kornetskolens elever havde taget opstilling på Kronborgs bastioner, og takt-faste hurraråb skyllede ned mod »Freja«, som ved ankomsten til Helsingborg blev modtaget af en tusindtallig menneskeskare. Umiddelbart efter landgangen forenedes kolonnen med oberst Bennike og bataljonens 1. kompagni, hvorefter man afleverede ammunitionen til svenskerne. Sverige var ikke i krig, selvom en kanon var kørt i stilling på havnepladsen med mundingen rettet udaf. Nogle uger senere blev kompagniet så udramatisk returneret til Danmark.

Henrik A. Bengtson

Hovedparten af 11. bataljon afsejlede fra Helsingør kl. 10.05 i kampklar form med skarpladte våben. (Frihedsmuseet)

Marinens opmålingsskib »Freja« ankommer med de sidste soldater til Helsingborg. (Frihedsmuseet)

BEREDSKAB OG MØRKE OVER LAND

Sort papir og sandsække var nogle af de ting som hurtigst blev udsolgt i dagene umiddelbart efter den 9. april. Der blev krævet total mørklægning fra samme aften, og opfindsomheden var stor når boghandlerens papirlager ikke strakte længere. Politiet var nemlig emsige, og flere steder vankede der bøder! I Gilleleje forløb mørklægningen dog tilfredsstillende. Enkelte lejere og ejendomsbesiddere var blevet gjort opmærksom på mangler, men der var ikke faldet bøder. De gamle gardiner, tæpper, frakker og skjorter kunne snart lægges i skufferne igen og gemmes til bedre tider. De handlende fik hurtigt skaffet det nødvendige papir frem, og Roses boghandel i Frederikssund ekspederede, under forbehold af pris og leveringstid, allerede fra den 13. ordrer i den rækkefølge de indkom. Der blev lagt lidt ekstra på det sorte papir i de dage.

For en dansker af idag kan det være svært at forestille sig, hvad det betyder at færdes i en total mørklagt by. Man må bogstaveligt famle sig frem, med risiko for at støde på og snuble overalt. Frederiksborg amts Avis fremkom da også hurtigt med allehånde råd og vink i mørketiden; Gode råd til jernbanerejsende – Frem med det hvide armbind – Pas på i mørket – Mørklægningen og gade færdslen. Mange iførte sig »mørklægnings-dress« med hvidt armbind, handsker, halstørklæde og reflekterende mørklægningsknapper.

Hvordan man kunne gribe sagen an kunne også læses i Statens civile Luftværns pjecer, og myndighederne bestræbte sig i øvrigt på at gøre færdslen så sikker som mulig i mørklægningstiden. Kantsten, trappesten og andre fremspring i gaderne blev malet hvide, og lygterne på biler og cykler blev afskærmet, så kun en ganske smal lysstribe kunne trænge ud. Også de handlende skulle mørklægge, og det gav problemer ikke mindst i den mørke tid af året.

Men generelt stod den civile luftværnsbeskyttelse både praktisk og organisatorisk dårligt rustet. Ved årsskiftet 1939–40 havde man ganske vist oprettet husvagtstjenester

For nedrullede mørklægningsgardiner hyggede familien sig samlet omkring hjemlige sysler. (Helsingør)

og pålagt pultekammerrydninger, men forberedelserne var gået langsomt. Endnu i slutningen af 1940 havde mange af husvagterne endnu ikke fået gasmaske. Hertil kom, at de offentlige foranstaltninger kostede de enkelte kommuner mange penge, hvorfor man forsøgte at spare hvor man kunne. Således droppede man f.eks. et planlagt tilflugtsrum ved aldersrenteboligerne i Hørsholm, og de ældre måtte ty til et på Teknisk Skole da der første gang varsledes luftalarm i marts 1943. I de større byer måtte man allerede fra sommeren 1940 tilbringe nætter i beskyttelsesrummene.

Men krigens udvikling gjorde, at der selv sagt kom fornyet aktivitet på luftværnsområdet, og der fremkom et utal af plakater og opslag om Ordensregler for tilflugtsrum, Sirene-Signaler og Forhold under luftbombardementer. Lagrene af sandsække tømtes hurtigt når alle vinduer i private og offentlige bygninger nu skulle dækkes.

Alle amtets store byer var udpeget som luftbeskyttelsesområde med den lokale politimester som luftværnschef. Under denne stod syv korps – politiet, brandtjenesten, rydnings- og ledningstjenesten, sanitets-

Mørklægningsbestemmelserne indskrænkede fra april 1940 forretningernes åbningstider.

På grund af Mørklægningen lukker Forretningerne i Frederiksborg og omegn, herunder Bøtteri og Dametræksationer, indtil videre Kl. 10 Lørdag Aften og Doge her en Helligdag.
Hend Clausen & Søn.

Allerede fra september 1939 indkaldtes mandskab til civilbeskyttelsestjenesten, som med jævne mellemrum holdt meget realistiske øvelser. Her i Helsingør. (Helsingør)

For at hindre ulykker i mørketiden malede man kantsten og andre fremspring med hvide striber. (Helsingør)

Lysene fra Sverige havde en magisk dragende kraft på baggrund af det mørklagte Helsingør. (Helsingør)

Ordensregler for offentlige Tilluftsrum

Var rolig! Tilluftsrummet er det sikreste Sted under et Røgnangreb.

Saer ikke Tilluftsrummets Indgang - så roligt gaa Deres Plads og undgaa uønskede Bevægelser.

Horsdyr maa ikke medbringes i Tilluftsrummet.

Tobaksrygning er forbudt; undgaa Brug af albert Lys.

Skaa ikke Uro og Ængstelse vved sit Surtale Rygter.

Tilluftsrummet maa ikke forlades, for De er ganske sikker paa, at det er medel. Falen forke

L. H. H. H. H.

Folk i »mørklægningsdress«, beskyttelsesrum, bunkers, udgravninger og opslag blev hurtigt en naturlig del af dagligdagen. (Helsingør)

hospitals-, gasbeskyttelses- og socialtjenesten – som hver især skulle tage sig af sit område indenfor civilbeskyttelsen. Beredskabet byggede i høj grad på frivillige, og det blev kendetegnende for civilbeskyttelsen, at den på flere områder mere havde karakter af en folkesag end egentlig statslig opgave. Der arrangeredes specielle luftværnsdage med salg af mærkater og lotterisedler, og med jævne mellemrum afholdtes øvelser og opvisninger med et meget realistisk og aktuelt indhold ud fra et propagandistisk sigte. Fabriksværnene, som efterhånden etableredes på alle større virksomheder, afholdt tilsvarende med jævne mellemrum større luftværnsøvelser.

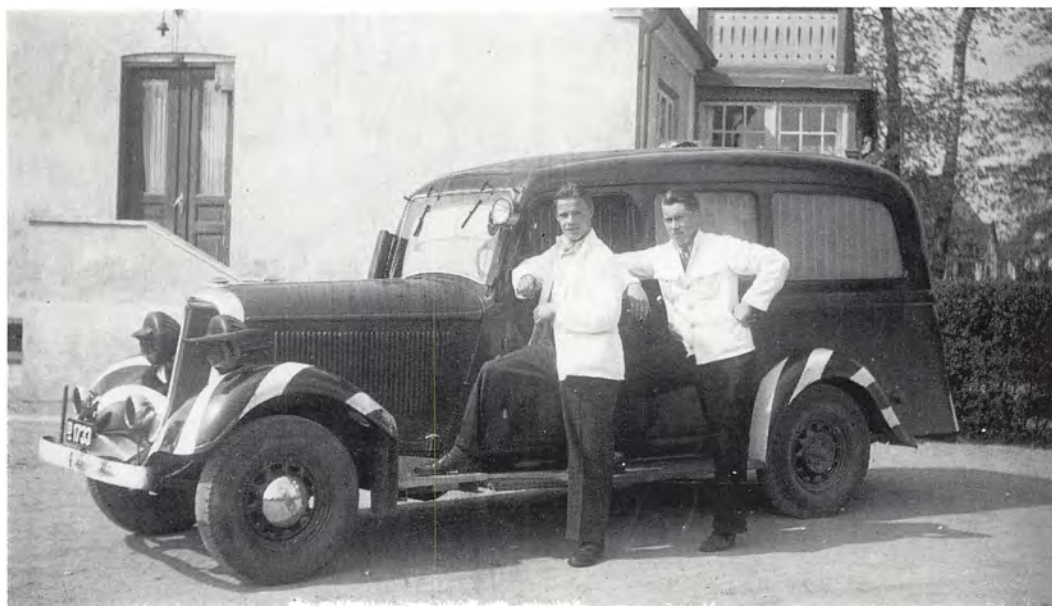
I Hørsholm havde Luftværnsforeningen ved generalforsamlingen i juni 1940 – hvor der serveredes æggekage tilberedt på feltkøkken – 107 medlemmer, men da næsten samtlige institutioner og foreninger samtidig var kollektive medlemmer, var skønsmæssigt halvdelen af sognets beboere direkte eller indirekte knyttet til Luftværnsforeningen. Indadtil var arbejdet kønsopdelt, og hvor damerne hovedsageligt tog sig af sameritertjeneste nedsatte herrerne et rådgivende udvalg, transport-, forretnings- og propagandaudvalg. Det sidste havde været meget virksomt

– hvad bl.a. den store udgiftspost til tryksager bekræftede. Til arbejdet havde foreningen i året modtaget et kommunalt tilskud på 10.000 kr., men ikke alle steder ydede kommunene så store tilskud, så indsamlinger var af afgørende betydning for foreningernes virksomhed.

Efterhånden som krigen skred frem udbyggede man luftbeskyttelsen ved i byerne at grave dækningsgrave, opføre betonbunkers og sandkasser til slukning af brandbomber. Samtidig udarbejdede man evakueringsplaner for byområderne, herunder gav indbyggerne i sognekommunerne pålæg om fremskaffelse af indkvarteringssteder.

Mørklægning og sirenevarsling satte sit umiskendelige præg på dagligdagen og forstærkede fornemmelsen af afspærring og forbud. Mangt et længselsfuldt blik vandrede derfor over Sundet, da Sverige i slutningen af april 1940 ophævede mørklægningen. »Lysene vil funkke imod os med en magisk og forjættende glans« kunne man læse i avisen. Utvivlsomt en opfattelse som meget godt dækker leden ved mørklægningen, som blev alt stærkere, efterhånden som krigen skred frem.

Henrik A. Bengtson

Usserød Sygehus' ambulance med mørklægningsstriber og blandede lygter. (Hørsholm)

KONGEN HAN RIDER

Før den 9. april kan det næppe siges, at den nationale følelse var stærkt fremtrædende – bortset fra i Sønderjylland. Besættelsen ændrede på dette, og i de følgende år nåede de nationale stemninger store højder.

Der var ikke grænser for de foredrag folk stimlede sammen til i forsamlingshusenes lumre hede – om nationale emner man aldrig før havde drømt om ville interessere én. Bibliotekernes udlån var også for stigende. I Hillerød måtte kommunen bevilge en anseelig ekstra sum til indkøb af bøger og ansættelse af en dame mere til ekspeditionen. Bibliotekslederen turde ikke tænke den tanke til ende, at alle lånere samtidigt afleverede bøgerne!, og Frederikssund bibliotek havde en udlånsfremgang på over 30% fra 1939 til 44. I Frederiksværk var den 100. Især var det antityske element i den ældre historie populær i tale og tekst, – og så samledes man omkring kongen og flaget. Kongens 70 års fødselsdag den 26. september 1940 blev overalt fejret med stor festivitas, og flagene gled til tops fra den tidlige morgenstund.

I skolerne samledes børnene til morgensang, og mange steder var klasseværelserne pyntet med flag og blomster. Skolebørnene i Snekkersten havde indsamlet 13 kr., som blev afsendt til Kommitéen for Nationalindsamlingen. Overalt var butiksvinduerne pyntet i de danske farver, smykket med blomster og kongens portræt. Gilleleje Museumsforening fejrede dagen med at plante en kongelind i museets have, og om aftenen samledes over 500 til fest i byen. En bagermester i Hellebæk trakterede de 135 skolebørn med is, og salen i Asminderød kro var pyntet med over 1000 dannebrogflag. Her bød man iøvrigt på et omfattende program over flere aftener med nationale tableauer, festrevy og dans til kroens eget populære orkester, samt et 12 mands hornorkester!

Amtets 8 husholdningsforeninger var samlet til møde i Fredensborg, og de 350 deltagere afsendte som mange andre lykønskningstelegram til kongen. Festlighederne fortsatte om aftenen med spisning, kaffebord

URB BRILLER

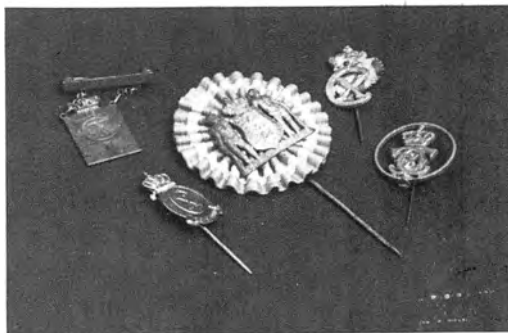
Konge-Emblemet

vil atter blive fremstillet. Bestillinger modtages gerne.
Levering vil finde Sted i Begyndelsen af Marts.

HARRY E. KØIE

Fredensborg Urmager – Guldmed Telefon 196

GULD SØLV

og dans i foreninger, forsamlingshuse, på kroer og hoteller.

Kongehuset havde fået en ny og dybere betydning for mange, og kongen var blevet et nationalt symbol – et samlingsmærke.

Foruden det populære »kongemærke« gik mange rundt med 9 øre i 4 kobbermønter, som symboliserede datoen 9/4. Det hjemmelavede embleme blev selvfølgelig båret i et rødt-hvidt bånd. Endnu flere bar nåle, huer og andet malet i RAF's farver rød-hvidt-blåt til det blev forbudt i 1943.

Og flaget røg til tops ved enhver given lejlighed. *Henrik A. Bengtson*

Kongeemblemer (øverst) blev båret af et utal af mennesker, ligesom hovedparten af de handlende, som her i Helsingør, udsmykkede vinduerne med kongeportræt og flag på 70 års dagen. (*Helsingør*)

SANG, GANG OG ÅND

Fra besættelsens første dage satte tyskerne et velorganiseret propagandaapparat igang overfor den danske befolkning, men svaret blev for mange en samling omkring alt hvad der var dansk: Sangen, flaget, kongen og fædrelandshistorien.

Endnu i eftersommeren 1940 kunne de velspillende tyske militærorkestre samle tilhørere på byens torve, men i nærmest skærende kontrast hertil havde de lokale byorkestre helt overvældende tilslutning til deres koncerter. I Aalborg foreslog en sangglad bagermester, at man skulle indføre det svenske fænomen alsang. Forsøget blev en succes, som i løbet af sommeren bredte sig også til Nordsjælland. Overalt i amtet holdt man alsangstævner, hvor man samledes omkring den nationale sangskat.

I Fredensborg fik alsangstævnet den 29. august sågar et royalistisk pift, idet en række foreninger fik den udmærkede ide at afholde stævnet i Fredensborg slotshave. Overlærer Sørensen ledede den store forsamling under afsyngelsen af blandt andre »Den danske mand« og »I Danmark er jeg født«. Sidst på programmet var »Kongernes konge«, og under stævnet indløb et telegrafisk »Min hjertelige tak, med hilsen Christian R.«, hvilket blev oplæst under stor jubel og udbringelse af et ni-foldigt hurra.

I Helsingør stod byens fire sangforeninger bag 3 alsangstævner i august og september. Men de 7-8000 fremmødte nynnede kun, uden tilsyneladende dybere forståelse for arrangementets »ånd«. Bedre gik det den følgende søndag den 1. september, hvor »hele Danmark sang med« på et radiotransmitteret stævne. I Frederikssund forbød politimesteren den annoncerede alsang på Torvet den 19. august under henvisning til forbudet om sammenstimlen på offentlige steder. Men byens borgere kunne ikke få sig selv til at tro på forbudet og mødte op alligevel.

»Det lyder som et eventyr«, skrev Amtsavisen dagen efter, »så utroligt og fantastisk at man må forbavses. Politimesteren i Frederikssund nægtede byens borgere, gode dan-

ske kvinder og mænd, tilladelse til at samles på byens torv for at synge danske sange. Folk brød dog spontant ud i sang. Smukt og fuldtonende klang sangen fra torvet«.

Alsangen afløstes i sommeren 42 af algangen. Formedelst 25 øre udstedtes specielle startkort til deltagerne, som i flok vandrede et nærmere fastlagt antal kilometer. I Frederikssund, som andre steder, kunne man for 1 kr. købe et særligt algangsmærke hvis man formåede at tilbagelægge en strækning på 10 km. mellem Frederikssund og Jægerspris indenfor den tilladte tid på 1 time og 30 minutter. Arrangørerne i Hørsholm, som var blandt de første provinsbyer som foranstaltede algang »med erhvervelse af algangsmærket som mål«, afspærrede Strandvejen fra Rungsted og 5 km mod nord, med Rungsted Badehotel som start og mål.

Overalt hvor man afholdt algang deltog flere hundrede aktive, medens en tusindtallig skare i Helsingør bare »så på« denne specielle form for »kondi«, der ligesom alsangen havde en kraftig undertone af partriotisme. Dette var også i høj grad tilfældet med terrænsporsbevægelsen, der dannedes allerede i sommeren 1940. Bevægelsens formål var at træne ungdommen fysisk, og samtidig gøre den fortrolig med det danske landskab gennem terrænløb, samt styrke fædrelandskærligheden. Bevægelsen blev bl.a. dannet for at dæmme op for de nazistiske ungdomsorganisationer, og i Nordsjælland var det folk tilknyttet spejderbevægelsen, FDF og partiet Dansk Samling som stod for det organisatoriske. Terrænsporsforeningerne blev senere et frugtbart miljø for illegalt arbejde, ligesom det også flere steder blev tilfældet med Dansk Ungdoms Samvirke, på trods af dets oprindelige formål, – en rent åndelig modstand.

En række politiske ungdomsorganisationer og landsdækkende foreninger stod bag dannelsen af DU, hvis formand, teologiprofessor Hal Koch, for fulde huse i de følgende år overalt holdt foredrag om Grundtvig og kirkeligt nationale emner. Lokalt stod DU bag hovedparten af alsangstævnerne i amtet.

Alsangstævnet i Frederikssund udløste en del satirisk avisskrivi. (Frederikssund)

Terrænsporten samlede overalt mange mennesker af begge køn. (Helsingør)

Algangsbevis og -nål. (Helsingør)

Konservativ Ungdom var dynamoen i Dansk Ungdomssamvirkes arbejde, hvor man i oktober 1940 samlede en anseelig skare i Hillerød til et foredrag om »Ungdom og bøger« og ikke mindre end 700 i Hørsholm den 9. april 1941. Men her var emnet også nok så slående »Det udanske«.

Foredragsaftener og nationale sangstævner fortsatte til sommeren 1944, hvor spærretiden gjorde det besværligt at afholde arrangementerne. Fra Ølstykke huskes især en række populære Kaj Munk foredragsaftener som idrætsforeningen afholdt på den overfyldte kro og sommerfesten i 1944, hvor man

havde inviteret Axel Schiøtz. To dage før koncerten nedlagde tyskerne imidlertid forbud, da generalstrejken umiddelbart før var udbrudt i København. På trods af togaflysninger indvilgede Schiøtz i at komme på cykel, og idrætsforeningen meddelte, at festen ville blive holdt privat i betjentens have – og der kom over 200 mennesker. Her gik hatten rundt, og da Aksel Schiøtz ønskede sit honorar udbetalt i naturalier grundet undtagelsestilstanden i København, gik det indsamlede beløb direkte til idrætsforeningens arbejde.

Henrik A. Bengtsen

GENGAS OG DAMPKRAFT

Ved krigens udbrud begyndte benzinmanglen for Danmarks 162.000 biler at tone frem i horisonten, og 1. december 1939 rationeredes den. For de fleste blev det dog kun en stakket frist, for den 1. maj 40 fratoges 130.000 biler og motorcykler køretilladelsen og måtte klodses op.

Med mindre man var læge, jordemor, minister med tjenestebil eller havde lignende gode grunde til at opnå benzintildeling, havde privatbilen effektivt fået stækket vingerne for resten af krigen. Men fantasien gav dog ikke op. Gummivognsfabrikken i Hillerød havde specialiseret sig i ombygning af biler til hestevogne for de folk, der var villige til at tage bilens værdiforringelse fra 9000 til 250 kr. med i købet for i det mindste stadig at have nytte af bilens chassis. Frederiksborg Amts Avis fortæller den 23. april 40 om ombygning af bybusserne til hest omnibusser – en ide man snart skulle se praktiseret mange steder. En anden løsning var at få installeret et gengasanlæg på sin vogn, et upraktisk, tungt, lugtende skrummel, som kunne installeres i enhver bil, men i praksis indskrænkede man sig til lastvogne, rutebiler, motorvogne og traktorer. Den 22. august 1940 meddeler Nordsjællands Venstreblad, at 18 rutebiler i Frederiksborg amt nu har fået tilladelse til at installere generatoranlæg, så de igen fra september ville kunne indsættes i driften. Selvom tallet på landsplan steg i perioden 1940–44, begrænsedes brugen af generatorbiler i det sidste krigsår p.g.a. dækmangel, og rutebilerne i Frederiksborg amt fik i hele året 1943/44 kun tildelt 35 dæk.

Ligesom rutebildriften indskrænkedes ved besættelsen, og byer grundet benzinmangel mistede deres rutebilforbindelse, måtte D.S.B. opstalde sine lyntog, der jo gik på dieselolie. Statsbanerne havde i 1939 500 driftsklare damplokomotiver og i april 45 586. Billedet for D.S.B. var det samme som for privatbanerne generelt i Frederiksborg amt, nemlig at såvel gods som befordret passagemængde steg, medens antallet af togafgange formindskedes. I slutningen af krigen havde

selv den mindst rentable privatbane i amtet et positivt driftsresultat.

Medens Hornbækbanen i 1938/39 kun havde haft 40 afgangene med damplokomotiver, kørte under krigen ca. halvdelen af togene med dampkraft. Gribskovbanen havde fulgt den almindelige tendens i 20'erne og 30'erne og havde anskaffet motorvogne til afløsning af damplokomotiver. Efter den 9. april 1940 indskrænkedes benzinforsyningen, hvorfor de to ældste motorvogne forsynedes med generatorer, hvilket ikke var til megen hjælp, da den stærkt stigende trafik nødvendiggjorde så store vognstammer, at motorvogne ikke kunne trække disse, hvorfor antallet af damptog indtil 1941 tredobledes. I 1938/39 afgik der daglig 8 tog i hver retning mod kun 3 i 1944/45. Passagerantallet på Gribskovbanen var fra 274.000 i 1938/39 steget til over en halv million i 1943/44. Godstrafikken var for de tilsvarende år steget fra 26.000 til 100.000 t. Af godsmængden i 43/44 udgjorde kørslen med indenlandsk brændstof lidt over halvdelen! Først i 1946 kunne man genoptage den midlertidigt nedlagte kørsel med fragtautomobiler fra Gilleleje, Græsted og Helsingør til København, men da havde man også tjent så godt under krigen, at der var råd til at anskaffe nyt materiel, og i 45 bestiltes så 3 skinnebusser og to bivoogne.

At overgangen til dampdrift ikke var uden omkostninger ses af, at gnisterne fra lokomotivet undertiden antændte baneskråningerne. Allerede i 1940 måtte baneafdelingens personale fra Lillerød på slukningsarbejde mellem Hammersholt og Kildekrog, netop p.g.a. ildsløvs på baneskråningerne. Slange-rupbanen (K.S.B.) adskilte sig fra de andre af amtets baner ved at være en forstadsbane til København, og derved opnå regelmæssige tildelinger af olie og kul vel sagtens hjulpet godt på vej af sine betydelige værnemagtstransporter. Først i 1945, da det for alvor gik galt med energiforsyningerne, måtte man her som alle andre steder indstille driften om søndagen.

Heldigvis slap Frederiksborg amt for

Opfindsomheden var stor når det gjaldt om stadigvæk at være kørende og kunne transportere varer. Hvor man i Hillerød helt ombyggede biler til hestevogne, spændte mælkemanden i Birkerød ganske enkelt en hest foran mælkebilen. (Birkerød)

Privatbilismen gik fuldstændigt istå ved besættelsen, og kun ved at ombygge bilerne til gas frembragt fra en tung gasgenerator kunne erhvervsbilisterne fortsat bevare et transportmiddel. I 1944 var der 24.000 gængs-biler, – heraf en del rutebiler, som på side 20.

beskydning af tog af engelske maskiner, hvilket ligesom hovedparten af jernbanesabotagen foregik i Jylland. Heller ikke alle jernbanesabotager var lige alvorlige. Frederiksborg Amts Avis meldte den 12.5.44 om attentat mod Hundestedtoget. Toget blev tvunget til standsning ud for Koksgården i Tømmerup, hvor en svelle var lagt tværs over sporet. Man kunne dog køre videre, efter at svellen var fjernet. »Politibetjent Viggo Hansen fik underretning om attentatet, og han har nu fundet gerningsmanden. Det var en dreng fra egnen, der havde lagt svellen over skinnerne«!
Preben From

1441/170

H.F.H.J.

Samtlige ansatte.

Herved gentages den Instruktion, der blev givet i Cirkulære af 15/11 1941 ved Udsendelse af Hæftet »Luftvernsordning», saaledes:

Særligt pålægges det Lokomotiv- og Togpersonalet samt Stationerne at foranledige ved Flyvervarsler de paa Stationen holdende Tog afsendt ud paa frie Baner saa hurtigt, som det kan gøres uden Brud paa Sikkerheden. Stationen melder den nærmeste Station, at Toget er afsendt og Liniestykket belejret. Togene skal saa vidt muligt holde i en dyb Udgravning eller i Nærheden af Svævnings- og Eks. i Storøbjerg, Olsrup, Rumbjerg, Lille Kroge, i Udgravningen mellem Østet og Kragme, i Udgravningen mellem Borup og Høllese, Præselev. – Det er rigtigst, at Personalet skal søge at holde Publikum i et sådant standstøt Toget paa frie Baner og saa dem til at lægge sig ned, men holder Toget i Nærheden af et Skovareal, kan Personalet anvise de rejsende at gaa ind og lægge sig i Skovene.

For Stationerne: Hillerød Lokalest., Frederiksværk og Hundested gælder, at Stationerne ved Flyvervarsler skal søge at faa det mest værdifulde Jernbanemateriel trukket bort fra Stationen – herunder særlig Motorvogne og Lokomotiver.

Hillerød, den 2/6 1942.
 Erftabestyreren.

Med tanke på forholdene i udlandet udsendte H.F.H.J. instrukser for flyverangreb. (Frederiksværk)

Øverst: Birkerød Rutebil fotograferet i Kajerød med påhængsvogn monteret gengasanlæg. (*Birkerød*)

Tørvegravning på »Petersminde« ved Slangerup. Bemærk gengastraktoren. (*Slangerup*)

LØBESOD I SKORSTENEN

Krigsårene forbinder folk almindeligvis med erindringer om arktisk kulde og isblomster på ruderne ind til soveværelser og uopvarmede jernbanekupeer, med pipalukker, pelskuer og sivsko. Men hvorledes forholder dette erindringsbillede sig til de faktiske forhold? Af datidens hovedenergikilde, kul, importeredes i 1939 ca. 4,3 millioner ton, hvilket næsten halvveredes allerede året efter. At tilførslen af brændselolie, petroleum og benzin fra 1940–44 faldt fra 157.000 til 34.000 ton betød mindre, da den ikke havde samme betydning for opvarmning af boliger som idag. Som under forrige krig måtte man tage tilflugt til forskellige former for indenlandsk brændsel, af hvilke brunkul og tørv var de vigtigste. Af disse var det dog kun tørvene, der produceredes i Frederiksborg amt.

Af Sjællands 4700 ha. tørvemoser (m. 10,8 millioner ton råtv) havde Frederiksborg amt kun 308 ha. (m. 726.000 t. råtv). Tørvene kunne anvendes ubehandlede eller forarbejdes til briketter eller formbrændsel. Tørv svinede ligeegyldig i hvilken form,

man end fyrede med den, og brændselkældre dimensionerede til kul og koks oversvømmedes med tørv. Dette var imidlertid ikke det eneste problem. På en skole i Østby i Hornsherred, hvor man udelukkende fyrede med tørv, medgik der 15 t. årligt. Det var et lige så stort arbejde at bære asken ud som tørvene ind. Tørv opdeltes efter brændselværdien i 6 klasser, hvor den bedste »kun« indeholdt 25% vand og den dårligste op til 50%. En bestemmelse, der undertiden søgtes omgået, f.eks. af to driftige forretningsmænd fra Hillerød, der i sommeren 1945 måtte vedtage en bøde for at have leveret tørv med et vandindhold på 60,9%. Undskyldningen om, at det på leveringstidspunktet havde regnet uafbrudt i tre dage, holdt ikke i retten. I de københavnske dagblade kaldtes København i 1943 for den store losseplads for landets dårlige tørv. Forklaringen herpå kunne være, at man af energimæssige årsager transporterede tørv så kort som muligt, og den jyske tørv var generelt den bedste. Alligevel steg D.S.B.'s trans-

Tørv både svinede og fyldte betydeligt mere end førkrigstidens kul og koks. (Hillerød)

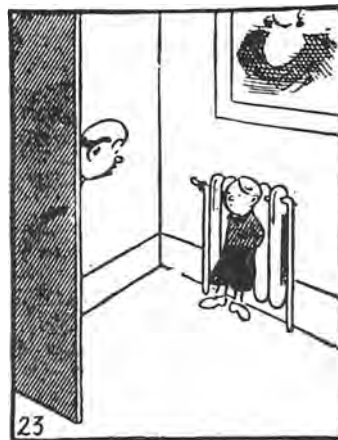
port af indenlandsk brændsel fra ca. 474.000 t. i 40/41 til omkring 1,8 millioner t. i 42/43 og 43/44.

Der var penge i tørv. Både for moseejeren og for tørvarbejderen, der kunne tjene op til fire gange så meget i tørvemosen end som landarbejder. Dette gjorde landbruget bange, og i 1941 fremsatte Venstre forslag til sikring af arbejdskraft i landbruget og fik lovforslaget, der fungerede som en stavnsbinding af ugifte landarbejdere under 25 år til landbrugsarbejde, vedtaget i både 1941 og 42.

I 1942 var der pr. 1.7. 233 tørveproducenter samt 15 brændselsproducenter i Frederiksborg amt. Antallet af tilmeldte tørv- og skovarbejdere beløb sig til 3683, hvoraf 2221 godkendtes med forbehold, medens 86 blev udskiftet ifølge »stavnsbåndsloven«. Som kontrolforanstaltning udstedtes et arbejds- og legitimationskort. Arbejdet var dog ingenlunde farefrit. I Danstrup skred et helt tørveværk i mosen, og i Fredtofte dræbtes en tørvarbejder, da vandbænken brød sammen og begravede arbejderen under et metertykt ælte.

Stødoptagningen var der knap så mange penge i. Stød er de rødder, der bliver tilbage, når træerne er fældet. Det er udmærket som brændsel, men i normale tider så kostbart at optage at det ikke er økonomisk rentabelt. Men med 40% løntilskud til de arbejdsløse, der under L.A.B. optog stødene, gik det. Brænde fik fornyet aktualitet ved indførelsen af generatordrift. Planen var, at de nordsjællandske skove skulle forsyne København, medens de midtsjællandske skulle forsyne resten af Sjælland med generatorbrænde. At der var maksimalpriser på enhver form for fast brændsel siger sig selv.

Også på gas- og elektricitetsværker gik man i videst muligt omfang over til at fyre med indenlandsk brændsel, og den importerede elektricitet fra Sverige steg næsten til det firedobbelte fra 1940 til 1944. Indtil 1. februar 45, hvor der indførtes elrationering, klarede man at begrænse forbruget af elektricitet ved hjælp af restriktioner. I 1942 kom der forbud mod salg af elektriske komfurer, kogeplader o.l. Knapheden på kul gav ligele-

— Lad dog være med at læne dig op ad Radiatoren, Dreng , ... du kan faa Kulde i Ryggen —!

des mangel på gas, men gasrationeringen vinteren 39/40 ophævedes igen, og indtil 20.6.42 klarede man sig med pålæg om at spare. Man kunne f.eks. spare på gassen ved ikke at bade hjemme. I Slangerup forærede en lokal virksomhed byens borgere en badstue, så de i det mindste én gang om ugen kunne komme i bad. På badeanstalten i Frederikssund indbragte salget af badebilletter i 44/45 mellem tre og fire gange så meget som tre år tidligere. I Birkerød sænkede man fra 1942 gastrykket om natten for at spare gas, og i Frederikssund begyndte man allerede i 1940 at tilsætte tørv ved gasfremstillingen. Selvfølgelig i særlige retorter for ikke at ødelægge gasværkskokkene. Overskridelse af gasrationen medførte klækkelige bøder, og ved 50%'s overskridelse lukkedes der for gassen.

Til dette kom så de mere private former for opfindsomhed så som avisbriketter o.l., der i det mindste havde den fordel, at de ikke som tørv gav løbesod i skorstenen. Alt i alt må man sige, at det, trods de store vanskeligheder i 1945, lykkedes at holde Danmark ganske godt forsynet med energi. Under besættelsen steg den indenlandske brændselsproduktion sammenlagt med importen af fast brændsel efterhånden således, at det udgjorde 80% af normalforbruget, ja i 1943/44 endog oversteg energiimporten i 1938. Så når krigsårene føltes så kolde, skyldtes det snarere finbulvintrene end mangel på brændsel.

Preben From

»AUSWEIS – BITTE!«

Da Kajakklubben »Krogen« i maj 1940 måtte ansøge det tyske havnepoliti om tilladelse til at foretage den årlige sommertur langs kysten, var det et synligt bevis på, at besættelsesmagten langsomt strammede grebet om den personlige frihed.

Fiskerne langs Nordsjællands kyster var blandt de første som skulle have »tilladelser«, men snart fulgte andre efter, og i okto-

ber 1943 forbød man ganske enkelt uvedkommende færdsel på og ved havnene. At have papirerne i orden var en absolut nødvendighed fra efteråret 1944, hvor folkeregisterne udstedte legitimationskort til alle over 15 år, og hele Danmark blev fotograferet.

Men legitimationskortet var blot et blandt mange.

PAS PÅ CYKLEN!

Med mangelen på benzin gik det motoriserede Danmark langsomt istå. Private måtte klodse bilerne op og den nødvendige erhvervsbilisme klare sig med gengas. Da den offentlige trafik samtidig indskrænkedes, måtte familien Danmark ty til den to-hjulede.

En cykeltur fra Helsingør til Frederiksværk, eller til Birkerød, var en egentlig søndagsudflugt for en illegal i Helsingør, der skulle fordele NY TID. Spejderne fra Hundested cyklede amtet tyndt på den årlige sommerudflugt, og landevejene mod de Nordsjællandske badestrande fyldtes med cyklende badegæster. Cyklen fik en uhørt betydning i den daglige transport.

Men også den pedaldrevne ramtes efterhånden af mangelsituationen, for gummi var en oversøisk vare. Cykeldæk blev værdifulde

og en eftertraktet tyvekost. Den lokale LAB-afdeling i Helsingør etablerede således en cykelvagtordning, og formedelst 15 øre blev henstillede cykler ved jernbanestationen overvåget. Et månedsabonnement kunne fås for 3 kr. Cykeldækkene blev lappet og repareret, og når de til sidst ikke kunne mere, forsøgte man også her med erstatninger, og de var mangfoldige og fantasifulde.

I slutningen af 1944 beslaglagde værne magten enkelte steder i amtet private cykler og cykeldele, men det ville kun være en én-gangs foranstaltning, meddelte man officielt. Beslaglæggelserne ville for eftertiden kun gælde nye cykler! Så man cyklede videre ind i 1945, omend antallet af cyklister nu også var faldende. De 5 år havde tæret hårdt på jernhesten.

Henrik A. Bengtson

Cykledæk paalægges med Slidbane,
Pris Kr. 15,00 + eventuel Reparation. Gummifodtøj repareres.
Husk at skrive tydelig Afsenderadresse.
United Compagni, Hjørnet af Jernbanegade og Kirkegade, Frederikssund. Tlf. 392

Beslaglæggelse af cykler og cykeldele foregik mod behørig kvittering og – i nogle tilfælde – betaling. (Hillerød)

Lørdag den 30. — Min lille Cykelhandler fik skaffet mig et af de nye Dæk af dejligt blødt og frisk Enghe ....

På de såkaldte »grisetog« cyklede københavnernes ud på landet for at skaffe sig varer hos landmændene. Når de udkørende mødte de hjemkørende med læs på cyklerne sagde man ikke »goddag«, men »øf øf«. Sommeren 1944 (Farum)

Kagstrygning paa Torvet

Hæler og Stjæler er lige gode, naat det gælder gement Cykleyveri.

I Lørdags opdagedes det, at der i Frederiksborggade var skrællet tre Cykler, og at der andetsteds i Byen var stjaalet to Cykler. Senere paa Dagen opdagedes det, at den ikke særligt populære Vulkaniseringsforretning i Havnegade havde købt de afskrællede Dæk. Det var ikke underligt, at den efterhaanden ret store Forsamling, der Lørdag Aften samledes uden for den ilde lugtende Forretning, var harmdirrende, og kun ved Zoneleder Olaf Larsens Ro og Myndighed lykkedes det at dæmpe Stemningen noget ned. Forretningens Indehaver, Vulkanisør Sørensen, oplyste, at han havde købt det paagældende Gummi af Frede Rasmussen og V. Christensen, som p. t. opholdt sig i Slangstrup. En Bil blev dirigeret dertil efter de formodede Tyve, men det lykkedes kun at faa fat i førstnævnte. Man blev ved Ankomsten til Torvet modtaget af en større Menneskemængde, og efter at have faaet en Omgang Klø blev Rasmussen indsat i Arresten. Derefter afhentede Mængden Vulkanisør Sørensen, der ogsaa fik Klø paa Torvet. FAA 30.9.44

Cyklen lappes på badeturen til Buresø 1942. (Slangstrup)

DE GRØNNE

Kolonner af tyske »prærievogne« blev hurtigt et hverdagssyn i Hillerød. (*Hillerød*)

Nordsjælland var som resten af landet præget af en vis ro i de første besættelsesår, og opfindsomheden var stor når det gjaldt om at vise sin danskhed og chikanere og drille værnemagten.

Hurtigt fortog interessen omkring de tyske militærorkestre sig, og mange begyndte demonstrativt at vende ryggen til når de marcherede gennem gaderne. I Hillerød væltede flokke af unge på cykel ind mod gående tyske soldater, og i Helsingør beklagede den tyske kommandant sig over, at skibsværftsarbejderne spyttede efter kompagniet når det marcherede gennem byen, selv ældre pæne folk rakte tunge, og drenge på cykel spyttede marinerne i ansigtet. Kommandanten selv var blevet »løbet på« af gadedrenge trods for-tovsret! Borgmesteren opfordrede borgerne til at undlade at genere tyskerne, og kommandanten truede politimesteren med, at hvis disse optrin ikke blev bragt til ophør, ville soldaterne gå syngende gennem gaderne hver dag, og **han** ville sørge for politimesterens afsked!

Politiet i de Nordsjællandske byer var ellers ganske ivrige med at forfølge provokationer mod tyskerne og deres håndlangere. I de større byer forekom der overalt sammenstød mellem danskere og tyske soldater, hovedsageligt i forbindelse med værtshusbesøg og kvindebekendtskaber. Nogle eksempler fra 1940/41: Ved atletklubben »Heros« medlemsmøde på Hotel »Arresø« kom det til slagsmål med 10 tyske soldater, ballerne på »Sømandshjemmet« i Hundested løb heller ikke stille af, og en soldat affyrede sin pistol under uroligheder i restaurant »Skovlyst« i Frederiksværk. Fulde soldater fik udskænkingsforbud i »Casino« i Helsingør, flere gange var der ballade på Hotel »København« i Hillerød og restaurant »Bi-Lidt« i Frederikssund måtte helt lukke for det traditionelle lørdagsbal.

Tyskernes ganske uhæmmede køb i forretningerne, og visse forretningsdrivendes favorisering af de velbetalende tyske kunder, irriterede selvfølgelig, men gav mere anledning til chikaner mod forretningsinde-

Tyske militærorkestre og sang i gaderne irriterede befolkningen og førte til adskillige chikanerier. (Hillerød)

Tyskerne holdt form og moral oppe ved udøvelse af sportsaktiviteter som svømning, løb og fodbold. (Hillerød)

I besættelsessommeren samlede de velspillende tyske militærorkestre mange tilhørere rundt om i amtet – senere kneb det betydeligt med lydørheden. Hillerød Torv 28. april 1940. (Hillerød)

Motorcykelpatrulje i Nr. Herlev og opstilling i Slotsparke i Hillerød. Smukke fotos til familien i »Das Vaterland«. (Hillerød og Nordsjællandsk)

haverne end sammenstød med de tyske soldater. De fik en »kold skulder«. Blodige sammenstød med dødlig udgang forekom kun få gange – når man ser bort fra uroligheder i august 43 og under folkestrejken i sommeren 44.

Tyskerpigerne, som gik under skældsordet »feltmadrasser« blev allerede tidligt på besættelsen flere steder overfaldet og klippet skaldet. I Tisvilde Hegn overfaldt 11 unge to piger og et sammenstød mellem to piger og 30 unge fra Teknisk Skole på Torvet i Helsingør kostede fem drenge en bøde på mellem 20 og 60 kr. hver i sommeren 1940. Bøde kostede det også en ung pige, som under et karneval i et sommerhus i Jægerspris havde optrådt som »føreren«, – til et selskab som lettere berusede under en skovtur på Hotel »Leidersdorf« var trængt ind på en tysk majors værelse, og skrevet på hans skriveunderlag! – til indehaveren af restaurant »Den skønne udsigt« i Ølsted fordi han hver aften ud over restaurantens højtaler sendte radioavisen fra BBC, i stedet for Pressens radioavis, – og 30 dages hæfte til en helsingoraner for at råbe skældsord overfor nogle tyske soldater. Statsadvokaten for særlige anliggender tog sig af sager, hvor danskere havde forbrudt sig mod værnemagten, og over 1500 akter fra denne afdeling vedrører Frederiksborg amt.

Sammenstød med danske nazister gik hel-

ler ikke stille af, og DNSAP's medlemsmøder vakte ofte anstød – flere gange på Skibby Kro og i Frederikssund, hvor også hvervemøderne til Frikorps Danmark førte til ballade. Forretninger der tilhørte medlemmer af DNSAP fik ikke få gange overmalet eller smadret butiksruderne. I Stenløse truede tyskerne med represalier mod civilbefolkningen, hvis man ikke lod den lokale bagermester i fred, men da skrev man også december 43. Ved urolighederne i august var det gået hårdt ud over tyskervenlige butikker, og Schalburg-folk var begyndt at hærge på Frederiksværkegen, hvor det ofte kom til slagsmål på »Sandkroen«. I februar 44 trængte Schalburg-folk ind i Frederiksværk biograf for at eftersøge en person, som havde generet dem på gaden og under Folkestrejken i juli skød de i gaderne.

I 44 begyndte modstandsbevægelsen også aktivt at bekæmpe DNSAP medlemmer. Ikke blot deres virksomheder, men også private boliger blev flere gange saboteret. Der var brand på planteskolen i Helsingør, hærværk mod biografen i Slangerup og eksplosion hos en ekviperingshandler i Hillerød, – for at nævne nogle få aktioner.

Værnemagtsoldaten var på dette tidspunkt ikke den direkte fjende. Langt farligere var de danske håndlangere – stikkerne, Hipo- og Schalburgfolk – og deres tavse hjælpere.

Henrik A. Bentsen

Stort, offentligt nationalsocialistisk

Møde

paa Jernbanehotellet Søndag den 23. ds.

Kl. 19⁰⁰.

TALERE: Partileder Hofmann-Madsen og
Stabsleder Langgaard-Nielsen.

Den ny Tid marcherer — hvad enten du kan lide
det eller ej. Det er derfor klogt at være orienteret.

Entré: 50 Øre.

1942

LINEDANS OG AVISER

Såvel den skrevne presse som Statsradiofonien – D.R.'s navn tidligere – var i en vanskelig situation under besættelsen, hvor man på den ene side loyalt måtte bakke op bag forhandlingspolitikken, og på den anden side overfor befolkningen utvetydigt markere dansk sindelag og harme over 9. april. Resultatet blev, at aviserne fik en officiel del indeholdende påtvunget tysk telegramstof og censurerede nyheder om større begivenheder – eksempelvis i forbindelse med mordet på Kaj Munk, hvor likvideringen af en nazistisk fiskehandler fra Næstved fik tildelt den samme spalteplass som Kaj Munk. Overfor denne »Scaveniusprægede« halvdel af avisen kom så det almindelige nyhedsstof, hvor journalisterne med tvetydige bemærkninger og diskrete udfald markerede egne nationale holdninger og vrede imod besættelsesmagten og de danske nazister.

Denne balancegang genfindes naturligvis også i de nordsjællandske dagblade – f.eks. i den konservative Hørsholm Avis, hvor man

fra årsskiftet 1940/1941 jævnligt finder slørede angreb på tyskerne og DNSAP. Eksempelvis bringes 9. april 1941 en annonce fra Konservativ Ungdom, hvori der kaldes til møde imod »alt udansk«. Den samme tendens manifesterer sig i en lignende annonce fra den konservative vælgerforening den 14. oktober 41 omkring et *fortroligt* møde med Ole Bjørn Kraft, der ville tale om »Situatio-

onen«. At man også vovede direkte og fjendtligt at rette brodden imod nazisterne afsløres i alenlange referater af injuriersager anlagt af lokale nazister imod partifæller, hvor avisen gør alt for at latterliggøre parterne, hvis personlige moral også drages i tvivl ved flere lejligheder.

Hørsholm Avis magtede følgelig på linie med flertallet af aviserne også den vanskelige balancegang, hvor der skulle tages hensyn til magthaverne, samtidig med at bladets *reelle* holdninger skulle »ud imellem sidebenene«.

Morten Weiss Pedersen

Regerings-Erklæring om Christmas Møller, der er i England

Der er rejst Søg imod ham af
Justitsministeren

Hverdagen meddelte i Gaar: Onsdag den 13. ds. modtog Justitsministeren et fra København afsendt og den 12. ds. her poststempelt Brev fra Hov. Handelsminister og Hov. Folketingsmand Christmas Møller, indeholdende Meddelelse om, at Hr. Christmas Møller for nogle Dage siden sammen med sin Hustru og Sølv havde forladt Landet.

Torsdag den 14. ds. holdt Hr. Christmas Møller i den engelske Radio en Tale, hvoraf fremgik, at han har begivet sig til England for at gøre fælles Søg med de »Fri-Blaske«, der i Strid med den danske Regerings Politik har stillet sig til Haandhed for og udførelse af forskellige Virksomheder til Fordel for den ene af de krigsførende Parter.

Hverdagen har tidligere givet Udtryk for, at der kun findes én dansk Politik, nemlig den, der føres af Landets ansvarlige Regering i Overensstemmelse med Landets Rigsdag, og at det er enhver Borgers Pligt at indordne sig under denne Politik, idet anden Handlemåde kan volde Landet Vanskeligheder. Regeringen kan derfor beklage, at et tidligere Medlem af Regeringen og den danske Rigsdag uden Tilladelse har forladt Landet og stillet sig til Haandhed for Kræfter, der ikke følger de Reineingslinjer, som af de ansvarlige danske Myndigheder paa Grundlag af disses Kendskab til alle i Betragtninge kommende Forhold er fastslået som den for Landets Vel rigtigste Politik.

Der er af Justitsministeren rejst Søg i Henhold til Bestemmelserne i Straffelovstilletaget af 18. Januar 1941. August 1992

Den konservative Vælgerforening

Indbyder sine egne og K. U.s Medlemmer til et fortroligt Medlemsmøde paa Hørsholm Hotel Onsdag den 15. ds. Kl. 20.

FOLKETINGSMAND OLE BJØRN KRAFT
vil tale om »Situatioen«.

P. B. V.
Johs. E. Esbensen.

Nye Medlemmer optages ved Tlf. Hørsholm 89
eller Rungsted 42.

14/10-41

Voldsom Morgenbrand i Rungsted.

7441

Uerstattelige Fiskergarn
brændt.

Fisker [redacted] der i Dag skulde være rejst til Tyskland for at arbejde, sad ved Morgenkaffen, da han pludselig hørte en Knitren over Hovedet paa sig, og da han styrtede ud, opdagede han, at Husets Straatag stod i lys Lue. Han løb ind til Husets an-

† Otto Bülow

Billedskriveren Otto Bülow er i Gaar physislig død, men hans sød optakt af sit Arbejde i Værkstedet paa »Mary Hill«.

Otto Bülow, født 11. januar 1868, Høstedsø, Billedskriver. Billedet er næsten uaflyst, at man ikke mere skal se hans glat og smukke røde »ABC«-skulptur. Træet gennem Paven, lidenne til høje og vester. Ingen havde vel sin unge Væner som Bülow. 2. 8. 92.

ALTING LYKKES I EN GASOVN

Selvom det var forholdsvis få varer som kom under egentlig rationering kunne den almindelige varemangel hurtigt gøre en pligtopfyldende husmor gråhåret. Da margarinen efterhånden helt forsvandt fra markedet, og det kunne være svært at få smørrationerne til at slå til, blev rugbrødshumplerne og franskbrødsskiverne istedet smurt med folkeleverpostej og »Ramona«. Brødet var heller ikke det samme længere. Rugbrødet bestod mest af byg og klid, franskbrød og wienerbrød til gengæld af rugsigtemel. Både mel og brød var kommet på mærker i september 1940, men hermed stoppede det ikke, som det ses andetsteds i bogen.

Mangelen på importerede daglige almindeligheder som rosiner, ris og krydderier gjorde det også til noget af et kunststykke at få middagsmad og bagværk til at smage som »i gamle dage«. Avisernes madspalter bar præg af spareopskrifter og gode råd ved anvendelse af spareovne, og høkkasse og sengevarme til efterkogning af maden. To retter til middag blev normalt i danske hjem. »Bunden« blev ofte lagt med en grødet.

Til alt dette kom, at det hvide vasketøj efterhånden fik et umiskendeligt gråligt skær. Sæbens kvalitet forringedes gradvis og da der samtidig skulle spares på brændslen og gasen til gruekedlen, var det umuligt at få kogt tøjet ordentligt. Avisbriketter var kun en absolut nødløsning. Vasketøjets hvide skær købte man sig til ved at hælde blånelse i det sidste hold skyldevand.

– Mørketid er læsetid – annoncerede boghandlerne. For mange husmødre blev det snarere »stoppetid«. I skæret af 15 w. pæren og med stoppekurven ved hånden blev et utal af reparationer udført på familiens efterhånden mere og mere nedslidte tøj. Skjorter, jakker og frakker blev vendt indtil flere gange og af skjorteryggen blev der nye flipper og manchetter til erstatning for de flossede.

Slidte strømper fik de gabende huller stoppet indtil hele strømpen måtte have en helt ny fod. En forretning i Helsingør reklamerede med, at strømper »forhæles og for-

tæres«, andre fingernemme damer tjente en god skilling ved at opmaske de rationerede strømper. I det hele taget blomstrede der en ny hjemmeindustri op omkring tøjreparation og omsyning.

Arbejdstøjet voldte specielle problemer. Et par lærredsmelssække kunne bruges, men efterhånden som det gamle var lappet alt for mange gange, måtte man ty til erstatningstøj. Og det endda på købekort. Specielle købekort var der også til nygifte og førstegangsfødende, hvormed man dels kunne købe stof til mindst en svangerskabskjole, og en standardpakke med babyudstyr.

Men udstyret slog imidlertid ikke til, så rundt om i landet indledtes kampagner for indsamling af brugt udstyr, og skolepigerne syede babytøj i håndgerningstimerne.

Tekstil- og garnfabrikkerne foranstaltede indsamling af gamle klude og garnrester til genbrug, men under alle omstændigheder var det for lidt og for dårligt, så afskåret fra import af bomuld og engelsk kamgarn måtte man gå nye veje. Efter generationers glemsel blev forarbejdningen af hør genoptaget. Ved Skævinge etableredes et skætterri, og der blev udlagt 1600 td. land med hør. I fremstillingen af de nye tekstiler indgik desuden kohår, hundehår og kaninskind. Der var gode priser på kaniner, og mange småbrugere i amtet oprettede kaninfarme. Slingerup og omegns kaninavlereforening havde i 1944 41 medlemmer. Hertil har kaninen den fordel, at den kan spises. »Kanin til hverdag og fest« hed en af tidens kogebøger. Kunststoffet cellulud, som blev brugt til det såkaldte »maksimaltøj«, havde desværre den kedelige evne, at det krøb ganske betydeligt i rens og vask. Fodtøj, fremstillet af kunstlæder, pap og rødspætteskind havde det også bedst på forretningernes hylder.

Det er bemærkelsesværdigt så lille en rolle erstatningsvarerne spillede, og der kan næppe være tvivl om, at størsteparten af hele genbrugsindustrien foregik indenfor hjemmets fire vægge. Der var mange måder at erstatte på:

Henrik A. Bengtsen

Herunder: Frederiksborg Amts Avis udgav som andre aviser ugentlige menuforslag i krigens sidste år.

Herover: Kø foran Kødbørsen i Helsingør. Flere af Nordsjællands byer havde kød-forsyningsproblemer besættelsen igennem – se side 40. (Helsingør)

Den ugentlige Menu

Søndag: Andesuppe. — Grilleret Kalkun med Kartoffelsalat. — syltetøj.

Mandag: Karrysuppe med smør Ris. — Kalkunskend.

Tirsdag: Rindud med valde Bygryn. — Smør Brødder med Citronsaft.

Onsdag: Borscht med tommeletet Rødt. — Kalkun.

Torsdag: Nydelssuppe med Æbler. — Rest af søndagsret Rødt. Kalkunskend.

Fredag (Vogterdag): Høns Rindud med Borscht. — Grøntsalsrod med hvide Kartoffel.

Lørdag: Smør Lever med Løgner. — Kalkunskend med Trøstet.

Opskrifter. — Fortklarings.
(4 Personer).

Søndag, Andesuppe er en lille Forret, og den lægges i en Fald i en Gas. Til hver Person smøres et tynde skåret Stykke Rugbrød. Mithaan lægges en lille Top hak.

PARAMAL.
Den ugiftige Apatist med Honvelus.

DETRIMIN.
D-Vitaminspreparat til Høns.

VETRANOL.
D-Vitaminspreparat til Svin.
Feldy. Kælv n. s. s.

Hillærød Materialhandel
WIMU ANDERSEN
SLOTSGADE 1 - TEL. 1108

Det Væsen og Lug og uldenes i to Kanne hakket, hældeligt 1/2 og hakket efter Høllende og Forsille.

Et Stykke Kalkun koges med Indvendt det Hølkødet. Andre grilles, det skæres i Skiver, vendes i Æg eller Melvarning, deretter i Rødt og steges brunt og spidst i en brød. Nider, Kartoffelsalat gives til det koges delvist. Portion Kartoffel, ses det er til Hølkødet Dagen eller.

Spilletag: 125 g Rindud koges i Vand tilsluttet i 10 Min., sættes derover i Hølkødet i Time, opbeholdes i Dørlug og overhødes med hvidt Vand som til smør Ris. Når Grynen er helt kold, blandes de med 200 g Flødeskum og smøres til med Melk. I en Glaskål lægges et Læg Syltetøj eller stærk Fuglsuppe, Grynen med Flødeskum breddes herover. Pyntes med syltede Bær.

Mandag, Karrysuppen tillaves af Kalkunskoppen: den jeres og smøres til med Karry. De kogte Gulrødder skæres i Stykker og gives på Suppen samt smør Ris. De bordsiden som overfor smør under syltetøjstjerne. De kan koges under eet, og de smør Ris til Suppen varmes ved at sættes over en Grødt i Kog i et Dørlug med Læg over. Resten af Kalkunskødet anvendes til Bihøved: det tager ikke smør Gas, naar Kartoffeller er kogt Dagen før.

Tirsdag, Nødder tillaves med valde Bygryn, som kun kræver et Par Minuters Kogetid. Grynen drypes i den kogende Melk. Læg lægges på Gryden, som straks stilles i Hølkødet, hvor den kan ses og holdes sig varm til Anrettningen uden igen at sættes over Høden.

Onsdag, Anretning: 1/2 kg Oksemar-kød, 1 kg Kartoffel, 1 kg Gulrødder, 3 store Læg, 80 g Fedtst. 3 dl Vand, Salt, Peber, (Portvinen er beregnet til 1 Dags).

Kartofler og Gulrødder skæres i Skiver, Kød i Terninger, og det hele lægges i en sammen med de smørlige Læg, Salt og Peber i en Tønde, hvor Potetstillet er smørligt. Vandet hældes over. Det koges på svagt Hus (ca. 1/2 Time og 2 Timer i Hølkødet. Maa totes ikke smør. Høket Dørlug eller Forsille skæres over ved Anrettningen. Rugbrød smøres til. Høket gives Klud klappet af en Rindud for den koges med det.

Lørdag, For Resten af den ugentlige

— Nej, vel maa du ej prøve. Efter at der er kommet Sæberationering, maa jeg kun blæse to Sæbebobler om Dagen for min Mor — — og dem vil jeg blæse selv —!

Om sparsommelighed i 1941

Mel.: Makkedille, Makkedulle, makkedej

Vi skal allesammen spare
 Gud bevares, hør nu bare.
 Vi skal spare på cigarer og tobak.
 Vi skal spare på grønrætter,
 på cerutter og svedsketærter
 og på brillefoderaler og på lak.
 Spar på øl og malt
 på benzin og salt,
 vi skal spare på lakrids og skipperskrå.
 Jamen ærlig talt jeg siger
 spiritus og søde piger
 er der ingen mening i at spare på.

Vi skal spare på basarer
 og på gummi og på varer
 vi skal spare på tatarer og på løg,
 vi skal spare på citroner
 og på radioens toner.
 Vi skal spare på halløj og dukketøj.
 Spar på drikkevand
 og på løvetand.
 Vi skal spare på kanel og grisetå.
 Men en lille tur med skatten
 og et lille sold om natten,
 er der ingen mening i at spare på.

Vi skal spare på altaner,
 på divaner og bananer,
 og på koner og på lagner og på flæsk.
 Vi skal spare på tapeter
 og poeter og moneter,
 på kareter og på tæv og tørre tærsk.
 Spar på spiseskeer
 og på våde bleer
 på supeer og dineer ligeså.
 Jamen kærlighed med krudt i
 og den pige man er skudt i
 er er ingen mening i at spare på.

Vi skal spare på madrassen
 og på kassen og på gassen.
 Vi skal spare på manchetter og på sko.
 Vi skal spare på korsetter
 og på varme frokostretter
 og tomater og på ægteskab en gros.
 Spar på slikasparges
 og på flæskefars,
 på pomade og på blade, store, små.
 Jamen store dobbelt-senge,
 hvor man sover blidt og længe,
 er der ingen mening i at spare på.

Af en lejlighedsdigter i Frederiksværk.

— Kan du se, hvad min nye Pels er af
 — Næh — I Mørke er jo alle Katte graal — Hvis det nu er 100 % Cellulid!

Gode råd var mangfoldige i 1944/45.

Cellulon-Gulvtæpper

De er gode til at holde Tæpper, Smykker og andet
 renligt, og er især nyttige mod Pædagog,
 mælke og Tæpper kan være i orden.

STØRRELSE 225x200 CM. KR. 98,00

P. Madsen Top
 Fredensborg

Byttecentralen for Børnetøj

aaben hver Fredag Kl. 14—16.
 KOHAVEALLE 27

**Spar paa Lys, Gas
 og Brændsel!**

Sparvarem Gløge 65 Kr.
 Sparvarener Gløge 80 Kr.
 Sprøjteapparat fra 3.25
 Bælkeduler i Almindelighed 3.35
 Rindstøvsøjler og Fløde 1.75
 Tørreblødder fra 1.10
 elektriske Fæser fra 1.50
 elektr. Kogepander fra 23.00
 Varmemad fra 4.50

Isenkræmmer Sv. Jørgensen,
 Hølløngsgade 18, Hillerød. Telefon 1670.

Af et Lagen syr vi en Skjorte

med fast Flip .. 8.00
 do. med Indantrhen Färvning .. 15.35
 med 2 løse Flipper .. 9.65
 do. med Indantrhen Färvning .. 17.65

Färvter: lys beige og lys blå.

Magasin Madsen
 Slotsgade 23, Hillerød.

Vi vender gammelt Tøj, det bliver som nyt.
 Omsyer Herretøj til Dame Spadersredragter.
 Tøj modtages til kemisk Rensning og Färvning.
 Reparationer og Presninger udføres smukt og billigt.
 Pelsvarer opbevares for Sommeren med fuld Sikkerhed.

Aage Faessers Herre- og Dameskræderi.

Wiedewellavej 24, Telefon 488.

Avisannoncerne fortæller meget om besættelsens dagligdag.

VORE LOKALE SVINGPJATTER

I 1942 bredte jitterbuggen sig inspireret af en dansefilm, hvor Fred Astaire smed rundt med møblelementet og dansepartneren Ginger Rodgers. Ligesom alle efterfølgende ungdomsoprørere søgte swingpatterne at lægge afstand til den ældre generation ved afvigende klædedragt – og opførsel.

I Hornbæk kom swingpatterne som i resten af landet, hurtigt i konflikt med det etablerede underholdningsmiljø. Når sammenstødene blev så voldsomme her, skyldtes det sandsynligvis det store islæt af københavnere og anden landliggerungdom. 10. juli 1942 lød en af overskrifterne i Frederiksborg Amts Avis; »Swing krig i Hornbæk«. Heri fortæltes, at Hornbæks swingungdom for tiden var i fuldt oprør, fordi direktøren på hotel Bondegården havde forbudt de unge at danse swing i restauranten. Direktøren Hans Th. Hansen, der efter tidligere sammenstød allerede var blevet udnævnt til »swingmusikkens fjende nr. 1« havde de sidste aftener været udsat for voldsomme demonstrationer, – så voldsomme at de var samtaleemene fra Sandagerhus til Hulerød. Da swingpatterne gav sig til at pibe værten ud og greb til voldsomme midler, måtte denne tilkalde politiet for at få jaget demonstranterne ud af lokalet. »Direktør Hansen stempler swing-demonstranternes opførsel som det glade vanvid og som noget, der ikke hører hjemme på et gammelt og velrenommeret hotel, og af hensyn til de andre gæster mener han, det har været nødvendigt at sætte en stopper for galskaben«. Journalisten anså de store akrobatiske numre på Tivolis kunstnerplæne som den rene barneleg i sammenligning med swingdansernes præstationer: »Man skubber hinanden voldsomt bort for i næste øjeblik at løbe panden mod hinanden. Man betænker sig ikke på at udstøde vilde indianerhyl og vælte borde og stole, før man sveddryppende tumler tilbage på sin plads for at flette arme og foretage kropsvridninger, der får den ældre generation til at få kvalme«. Endelig var kapelmester Kaj Møller blevet stillet over for det ultimatum, at han måtte træde tilbage,

hvis han ikke holdt op med at spille den musik, der virkede så inciterende på Hornbæks sommerungdom.

Netop som man troede, at roen var genoprettet meddelte Frederiksborg Amts Avis den 21. juli: »Mere swing krig i Hornbæk«. »Det begyndte med, at direktør Thomsen (Hornbæk Badehotel) ved 23.30 tiden i lørdags aftes bad kapelmester Skovby holde op med at spille swing melodier, da han mente disse virkede inciterende på de unge mennesker. Resultatet var en øredøvende piben og hujen fra den tætpakkede dansesal, og da musikken derefter gik over til vals, nægtede man simpelthen at danse mere. Man gav sig i stedet til at stampe i guvlet og lege bro – bro – brille. Efter dette slukkedes lyset over dansesgulvet, og musikken brød op. Man fandt det håbløst at spille gamle melodier. Resten af aftenen forløb med, at de unge løb rundt i halvmørket som overgivne børn ved en offentlig juletræsfest, men da orkestret kort efter midnat kom tilbage og sluttede af med tonerne til »Goodnight sweetheart«, endte alt tilsyneladende i skønneste harmoni. På Bondegården gik bølgerne imidlertid højere. Her var ca. 50 unge mennesker, som absolut ikke kunne lade være at danse swing og jitterbug, og værten greb atter denne gang til det middel at udvise dem, hvilket naturligvis bragte stemningen på kogepunktet; adskillige stole og borde gik med i løbet. Hornbæks samlede ungdom, der på dette tidspunkt holder sammen, har nu erklæret de to direktører for »swingdansens offentlige fjender«.

Af udklippet fra Hørsholm Avis den 16. november 1944 (se side 49) fremgår det, at swingpatterne også andre steder stødte sammen med det etablerede samfund, hvilket dog ikke må tages til indtægt for samfundsomvæltende tendenser hos disse. En gammel swingpattje nær de tyve karakteriserede swingdansen som opfyldelsen af et fundamentalt fysisk behov; at give sig swingmusikken i vold og fuldstændig lukke den krigshærgede verden ude i nogle timer!

Preben From

STEMPELSVÆRTE BLEV ALDRIG RATIONERET

Man regner med, at forbruget faldt med ca. 20% under besættelsen, men nedgangen var ikke jævnt fordelt, hverken på varegrupper eller socialt set. I det landbrugsfede Frederiksborg amt holdt landbo befolkningen deres kalorieforbrug nogenlunde uændret, omend man spiste mere brød og gryn og mindre fedt og sukker, der var rationeret. Men i amtets få store byer ramte nedgangen de i forvejen svage hårdt. De kunne ikke lægge lidt til side eller opdrætte en gris mere til eget brug.

Rationering var ikke noget, der fulgte med tyskernes besættelse af landet, og allerede kort efter krigsudbruddet så regeringen sig nødsaget til at begrænse forbruget af visse varer. Sukker rationeredes i oktober 39 fordi man regnede med, at sukker kunne udgøre en vigtig eksportvare. Benzin, kaffe og the kom på mærker i december. Samtidig blev hamstring forbudt ved lov, og politiet foretog ifølge Frederiksborg amts Avis 21. april 1940 omfattende kontrol for at hindre at dette skete. Således ophængtes plakater i fødevarerforretningerne, og overtrædelse kunne betyde op til 2 års fængsel.

Efterhånden som krigen skred frem rationeredes flere og flere varer for i 1945 at nå et maksimum på 35 varegrupper.

Samtidig med rationeringen indførtes faste priser – maksimalpriser – på bl.a. en del tekstilvarer, som fremstilledes efter en standardisering i ensartede typer uden udsmykning og modeluner. Standardiseringen greb efterhånden kraftigt om sig og omfattede snart alt fra undertøj til flæskerullepølse. Det nye skældsord »maksimaltorsk« blev simpelthen synonym på alt det værste man kendte.

De varer som ikke rationeredes eller standardiseredes blev alligevel rationeret gennem »privat rationering«, som skabte lange køer foran forretningerne når det rygtedes, at eftertragtede varer var kommet til byen. Købmanden, slagteren og tobakshandleren solgte kun til »faste kunder«, og der indførtes købekort til kød og flæsk for at skabe en vis kontrol med fordelingerne. Besættelsen

huskes derfor ofte som tiden med køer og mangel på både det ene og andet, men sandt er, at selvom det ikke var nogen spøg at være husmoder under de forhold, så havde den danske husmoder alligevel ikke de problemer man måtte kæmpe med i de andre europæiske lande, hvor store befolkningsgrupper sultede i de sidste krigsår.

De stadig stigende værnemagtsindkøb i forretningerne, hvor soldater der skulle hjem på orlov formelig stormede butikkerne og købte strømper, sæbe, æg og skinke til privat forbrug, fik Handelsministeriet til i 1942 at fremkomme med bestemmelser for vinduesudstillinger og annoncering idet man mente, at en begrænsning i udstillingsassortimentet ville nedsætte købelysten.

Om det lykkedes vides ikke, men de afdækkede vinduer og de få varer gav anledningen til mange vittigheder.

Medens rationeringen af visse fødevarer næppe i sig selv fik nogen skadelig effekt på folkesundheden havde prisstigningerne, den nødtvungne omlægning af forbruget, samt det forhold at nogen fristedes til at sælge en del af deres rationeringskort for at skaffe kontanter, nok en uheldig følge for folkesundheden – og kriminaliteten – hvor især smørmærker havde høj kurs på den sorte børs. Mangelen på varmt vand og ordentlig sæbe fik lus og andet utøj til at florere, og et stigende antal af tuberkulose konstateredes også.

Mørklægningen blev ophævet ved befrielsen, men rationeringen fortsatte til et godt stykke op i 50'erne. Først i 1953 faldt restriktionernes sidste skanse; kul og koksrationeringen.

Henrik A. Bengtson

— Een god Ting er der da ved disse Tider — men slipper Iet fra Lagerplindert

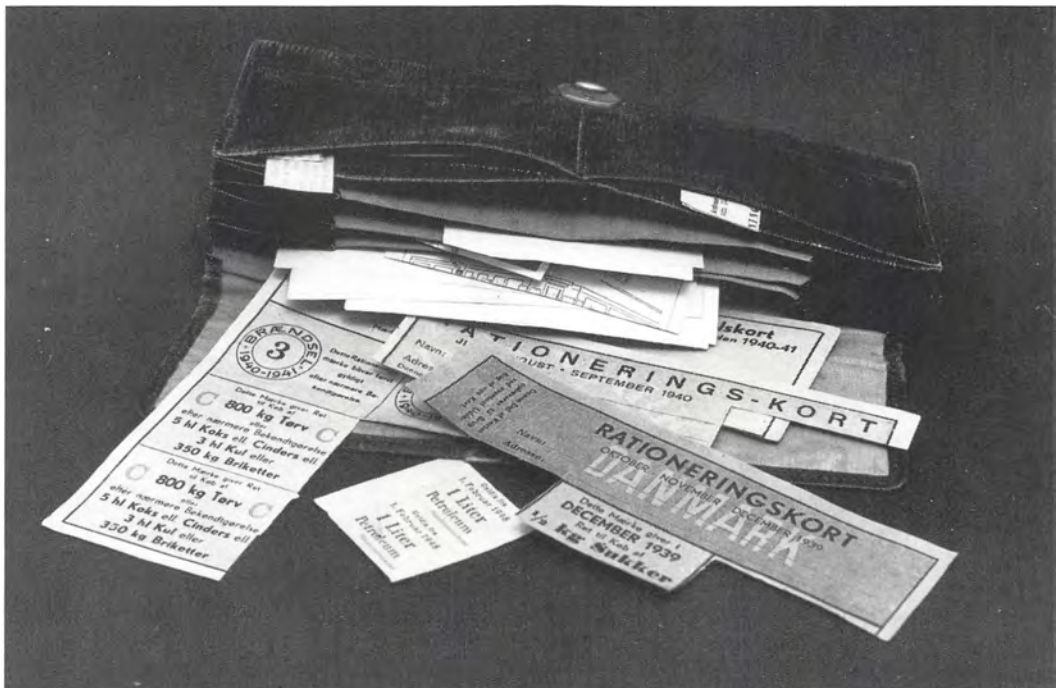

— Mit Navn er Ugarhandler Madsen - Har De et stort Stykke godt Flæsk -?

Herover: Af mørklægningshensyn og efter forordning fra Handelsministeriet afskærmedes forretningsvinduerne, og det blev hurtigt et trøstesløst syn at gå en søndagstur gennem den tildækkede by. (Helsingør)
 Herunder: Større og specielt indrettede pengepunge blev en nødvendighed for husmoderen, hvis hun skulle holde rede på alle de rationeringsmærker og købekort, en familie behøvede. (Helsingør)

SÆT ARBEJDE IGANG!

Arbejdsløsheden satte nye rekorder i vinteren 1940–41 og blev, som så meget andet, et nationalt anliggende. Mere end 30% af de organiserede arbejdere var uden arbejde, og der igangsattes gigantiske kommunale og statslige beskæftigelsesarbejder. Mangelen på specielt udenlandske råvarer medførte i besættelsens første år en omfattende arbejdsløshed man ikke havde set magen til siden begyndelsen af 30'erne. I Helsingør var der i juni måned over 1200 uden arbejde, og både værftet og gummifabrikken »Tretorn« indførte kortere arbejdstid og deltidsarbejde for derved at undgå, at den tiltog. I løbet af 1941, men navnlig i 1942 faldt arbejdsløshedstallet dog væsentligt. Arbejdsmændene, som før havde haft mellem 7–800 arbejdsløse meldte nu om fuld beskæftigelse, og i løbet af sommeren var arbejdsløsheden faldet til 50 mand – 0,8%.

Kontorerne for »tysklandsarbejdere« og landbrugene måtte i stadig stigende omfang annoncere efter arbejdskraft, husmødre kunne ikke skaffe husassistenter og Staten kunne ikke fylde den nye statsungdomslejr ved Asserbo. Nationaløkonomerne begreb det ikke og måtte opfinde et nyt ord – derationalisering.

Besættelsen medførte som nævnt en mangel på næsten alle importerede varer, og samfundshjulene drejede langsommere. Men som en kamæleon omstillede man sig, og de første krigsårs storstillede beskæftigelsesforanstaltninger opslugtes af erstatnings- og genbrugsindustrier, reparationer og det faktum, at man ganske enkelt blev flere om det samme arbejde. Industrien stoppede ikke op for huller i forsyningerne, men fandt udveje for at fylde dem: Nydelsesmidler som kaffe, the og tobak blev hjemligt produceret og miraklet skete; den mandskabskrævende produktion af tørv og brunkul fyldte alle hullerne i energiforsyningen, bortset fra benzinnangelen. Hertil kom kommunalt igangsatte arbejder. I besættelsens første år vejarbejder, anlæggelse af sportspladser og parker samt spildindsamling. I krigens sidste år blev der

gravet og støbt betonbunkers i de nye anlæg. Spildindsamling af metalvarer igangsatte i 1942 et længe planlagt Stålvalseværk i Frederiksværk til oparbejdning af skrot til profiljern.

Arbejdet for tyskerne – værnemageri – direkte som indirekte skabte selysagt også en del arbejde, og der tjentes gode penge. Transport- og byggesektoren havde gyldne tider. Savværkerne, hvor flere blev saboteret i Hillerød, opførte barakker. Entreprenører opførte betonkonstruktioner til befæstning af Nordsjællands kyster, og væverier i både Slangerup og Hellebæk »nedbrændte«, da de lavede klæde til tyskerne. Mineringen af de danske farvande skabte atter arbejde på værfterne, som fra slutningen af 1940 blev travlt beskæftigede med reparationer af danske og tyske handelsskibe. Hertil kom et tysk forslag om bygning af en række handelsskibe – det såkaldte »Hansaprogram« – der med tysk leverede materialer på bl.a. Helsingør værft, ved siden af fremstilling af flydemagneter til ministrygning og reservedele til flymotorer, gjorde arbejdspladsen til en krigsvigtig virksomhed. I slutningen af 1944 besatte værnemagten værftet, og herefter havde arbejderne kun adgang mod forevisning af et særligt legitimationskort. Meget af arbejdet for tyskerne blev dog udført langsomt og dårligt, og ofte kom der i bogstaveligste forstand »grus i maskineriet«.

På trods af, at grebet om Danmark gradvist strammedes, blev det danske produktionsapparat, i vor egen og i tyskerne interesse, ved at producere, og arbejderne nød den sjældne fornemmelse af næsten fuld beskæftigelse. Det var utvivlsomt en betydningsfuld social støddæmper for de dybtgående spændinger, specielt de første besættelsesår havde medført. For jobsikkerheden kom ikke til at betyde en større realtimefortjeneste, og levevilkårene blev betydeligt reduceret gennem bl.a. lønstop – hvortil kom et fagretsligt strejkeforbud. Indtægtsstigningen for arbejdere i håndværk og industri lå ved befrielsen under gennemsnittet, tjeneste-

mænd og funktionærer var sattet meget agterud, medens landbruget og selvstændige handlende klarede sig bedst.

I de sidste besættelses måneder fremkaldte varemangel og usikkerhed dog på ny en større arbejdsløshed, og i Helsingør steg den til over 8%. Kommuner og amt var tynget af gæld og nedslidte bygninger, skoler og kommunale værker. Hertil kom en udpræget boligmangel. Velfærdsstaten var ikke sådan »lige om hjørnet. *Henrik A. Bengtsen*

Sabotage

maa det kaldes, naar Sodavandsflasker benyttes til Salt, thi derved undtages Fabrikkerne deres Produktionsmuligheder i flere Måneder, undertiden Aar.

Sabotage maa det kaldes, naar Flaskerne benyttes til Kaffe, idet Flasken ved Opvarmning før eller senere sprænges.

Sabotage maa det kaldes, naar Børn har Flasker med paa Legepladsen, og fylder dem med Grus og anden Urenhed.

I denne Tid hvor Flasker er umuligt at fremskaffe, hvor der maa passes paa, hvad vi har, bedes *De* om at behandle Flaskerne skaaansomt.

Arbedigst G. Mortensen.

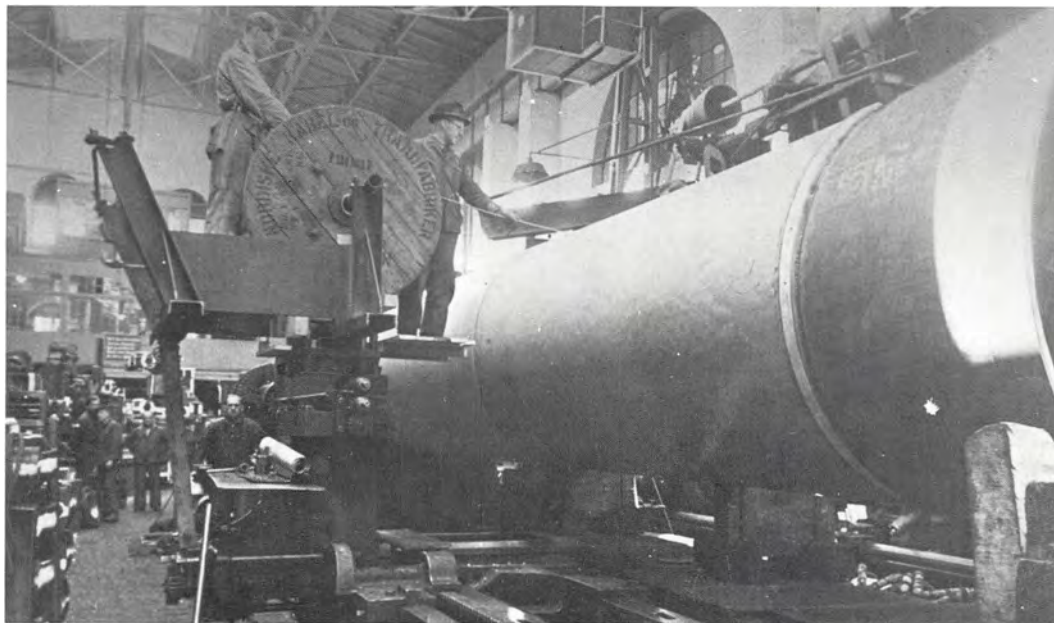
1944

Wilbroes Depot. Frederikssund Mineralvandsfabrik, Tlf. 263.

Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse (LAB) indsamlede i besættelsens første år alt slags spild til genbrugsindustrien, men efterhånden som krigen skred frem var der ikke meget spild at indsamle, som ovenstående noget utraditionelle annonce vidner om.

Erstatningsindustrien var mangfoldig. I Græsted måtte lædervarefabrikken L. Rasmussen til at fremstille dametascher først af spalt, og senere af celluld. (*Græsted*)

Helsingør Værft havde en stor produktion af krigsvigtige flydemagneter til minestrygning. (*Helsingør*)

KRIGENS BØRN

– »Vi børn så nok flyvemaskinerne og fik at vide, at de var tyske og Danmark var besat, men vi var mere opsat på at få vores skibe færdige med master og rigning... De skulle bruges i den sydlige havnekrog bag ved venteskuret – også kaldet løgnetemplet – hvor vi sejlede med tang og sten ... Tyskerne dem så vi ikke så meget til først på krigen. En patrulje i ny og næ og en og anden bil. Nok så vi nogen, når de gik oppe på jernbanen mellem Nivå og Humlebæk station for at modvirke sabotage, men de gik altid to og to og talte sammen, så de kunne høres langt væk«, fortæller en dreng fra Sletten. Selvfølgelig følte børnene besættelsen, da de også måtte indstille sig. Men det er børn vel bedre til end voksne.

Børn i by og på land fik hver deres problemer at slås med. De velnærede landbobørn måtte til at gå i skole – i den mørke tid på uoplyste veje. Men Hundested skole ændrede undervisningstiden fra 8.30–14.30 og nedsatte timelængden til 40 min. for at omegnens børn skulle kunne gå til og fra skole i den lyse tid. I de større byer med en udpræget arbejderbefolkning var kommunerne bekymrede for børnenes almene sundhedstilstand, og i Frederikssund uddelte man fra april 1941 gratis mælk og gulerødder til skolebørnene. Andre steder etablerede man en egentlig skolebespisning.

Ved Østby fortæller førstelæreren, at besættelsen skolemæssigt blev en meget lykkelig tid med stor opbakning omkring skolen og dens arbejde. Skolen blev det naturlige samlingssted hvor man mødtes til forskellige aktiviteter som sang, aftenskole, bogudlån, spareklub samt ungdomsforeningens møder. Skolen var som en omnibus, hvor alle styrtede ud og ind – ikke mindst med tørv, som man brugte 15 ton af årligt. Så der var travlhed med at bære tørv ind og aske ud.

Friluftsliv med sportsaktiviteter fortsatte krigen igennem, selvom man måtte se gennem fingre med ensartetheden i træningstøjet, og transportproblemerne satte begrænsninger for udfødelserne klubberne imellem.

Det er slående så lidt besættelsen betød for spejderpatruljen »Svalerne« i Hundested. De førte patruljedagbog fra august 1942, og først i 1945 nævnes krigen og tyskerne. Patruljemøder, parader og patruljeturne fortsatte ufortrødent med udfoldelse af almindelige spejderaktiviteter hele krigen.

Et udpluk fra dagbogen: »Vi vågnede da klokken var 7.30 og stod op. Det var koldt, så det var ikke mange af os der havde lyst til at gå ned og vaske os. Men jeg skulle ned til byen efter fars til hakkebøf. Så spiste vi morgenmad som bestod af rå havregryn og Ramona-madder. Formiddagen gik med at lave mad ... I kan tro at Tot lavede nogle gode grydebøf ... da vi havde vasket op gik vi op på høløftet og legede, navnlig en leg som hed thepotteleg, legede vi mange gange ... Bagefter gik vi os en tur, og så gik vi hjem og spiste aftensmad. Om aftenen havde vi lejrball og vi fik røræg«. (31. marts. 1945).

Men selv i de små bysamfund rykkede krigen nærmere i det sidste år, og den 10-årige Peter Bagger oplevede på nærmeste hold aktionen mod politiet på politiskolen ved Humlebæk »da en skolekammerat og jeg pjækkede fra skole og tog ned på Krogerup for at køre med hølæs og roer. Da vi kom tilbage lå de tyske soldater med maskingeværer rundt om politiskolen, avlsgården og mejeriet, og en lille kanon var placeret i alleen ned mod kirken. De betjente, som var på skolen, lå i vinduerne og kiggede. Vi blev jaget ind i garageanlægget, og der måtte vi blive til om eftermiddagen. Det var ikke med i vores plan. Vi skulle være hjemme til normal tid efter skole. Det kom vi ikke. Min mor ledte nu efter mig, men jeg sad jo godt nede på Krogerup i garagen sammen med karlene og håndværkerne. Da vi kom hjem, og hun havde fundet ud af at jeg ikke havde været i skole, måtte jeg gå til bekendelse om hvor jeg havde været. Mor tog så en tæppebanker og tævede mig. Jeg kunne jo være blevet skudt og meget andet... Efter 19. september rykkede HIPO ind på Krogerup«.

I Humlebæk blev skolen ikke »beslaglagt

til andet formål« i krigens sidste måneder. Andre steder i amtet måtte skolebørnene vige for de mange flygtninge, og kun under stort besvær – men til fornøjelse for børnene – kunne undervisningen gennemføres.

I befrielsesdagene var børnene også på stikkerne: »Det var en stor dag, da alle de danske soldater vendte hjem fra Sverige. De stod i geled, og så kastede de cigaretter, bolcher, flødekarameller og chokolade fra Sverige hen til folkene, der stod og så på dem. Jeg fik fat i en æske chokolade med 13 stk. i. Den dag var der desværre en hel masse af familien oppe hos os, så jeg blev nødt til at give dem lidt med ... Jeg fik også fat i en pakke cigaretter og et stykke chokolade, så fik jeg ikke mere, men det syntes jeg også var meget. Jeg tror ikke, det var alle der fik så meget«.

Henrik A. Bengtsen

— Hvad skal man efterhaanden bruge sine Karakterpenge til

Værnemagtens nidkærlighed kom til udtryk på mange områder, og efterhånden som krigen skred frem indskrænkedes den personlige frihed betydeligt. (*Helsingør*)

SÆRLIGE BEKENDTGØRELSER

Tilbud paa Kørsel af Skolebørn.

Paa Grund af Benzinmangel kan Skolebørnene ikke befordres til og fra Fredensborg Kommuneskole pr. Bil som hidtil. Sognerådet udsæder sig derfor Tilbud fra Børnene i Kommunen, som er villige til at befordre Børnene med Hest og Vogn. Prisen bedes afgivet pr. Dag for 2 Ture daglig (Til og fra Skole).

Ruterne er følgende:
 Langstrup (8 Børn)
 Lønbolt (12 Børn)
 Øresbøl (7 Børn)

Tilbud, mkt. „Skolekørsel“, ønskes indsendt til Kommunekontoret senest den 27. Februar 1942. I Tilbudet må anføres det største Antal Børn, der kan være paa Vognen. Skoleudvalget.

Krigens børn legede frihedskæmpere og Gestapo, – og i befrielsessommeren Militærgrupper og Hipo. »Frihedskæmperne« fra Fredensborg poserede som andre for fotografen maj 45. (*Fredensborg*)

Ovenover: Børn og unges oplevelser i Helsingør og Nordsjælland er levende og spændende beskrevet i Estrid Ott's »Karen Kurér« fra 1945.

KØDLØSE DAGE

Med besættelsen begyndte de gyldne tider for hotel- og restaurationsbranchen. Indtægterne for værtshusholdere og restauratører steg med 70% i perioden 1939–1943. For hotelbranchen gik det endnu bedre, eftersom man nu ikke længere kunne rejse til udlandet, og klientellet dermed på forhånd var sikret. Der var penge i hoteller, og det kunne nu svare sig at ombygge og modernisere. Således købte teaterdirektøren, Aage Stentoft Marienlyst Badehotel ved Helsingør, moderniserede det for en formue og genåbnede det under stor festivitas i 1942. Men det var dog ikke uden besvær muligt at få hotel- og restaurationskøkkener til at fungere.

Allerede i 1940 var der kommet forbud mod det store kolde bord, hvilket dog klarede ved at servere ingredienserne i portionsanretninger. Ligeledes skulle alle køkkener lukke senest kl. 11. Antallet af varme retter og desserter blev begrænset til maksimalt 26 på spisekortet. Det største problem var dog nok kødforsyningen, idet maksimalpriserne i København var større end i provinsen, hvorfor leverandørerne foretrak at sælge her. Dette medførte den absurde situation, at f.eks. Helsingørs slagtere måtte købe deres kød i København til københavnerpriser, men måtte sælge til provinspriser. Fra november 1942 og nogle måneder ind i 1943 indførtes der forbud mod salg af svinekød på restauranter. Samtidig indførtes der købekort til kød for at skabe en vis kontrol med fordelingen, idet kød ikke var rationeret, men blev fordelt efter den enkelte slagters eget »rationeringssystem«. I 1943 måtte de helsingørske slagtere indføre to kødløse dage om ugen for at få de svigtende tilførsler til at strække til. Bestemmelserne angående smør antydede, at der i hvert fald ikke herskede mangel på trykssvarte o.s.v. o.s.v.

I Nordsjællands allermest mondæne område, feriebyen Hornbæk, gik det ligeledes godt – alt for godt. Stedet havde siden århundredeskiftet været det fine Københavns foretrukne landligger- og badested. Den 21. juni 1942, årets første sommerlørdag, meldte

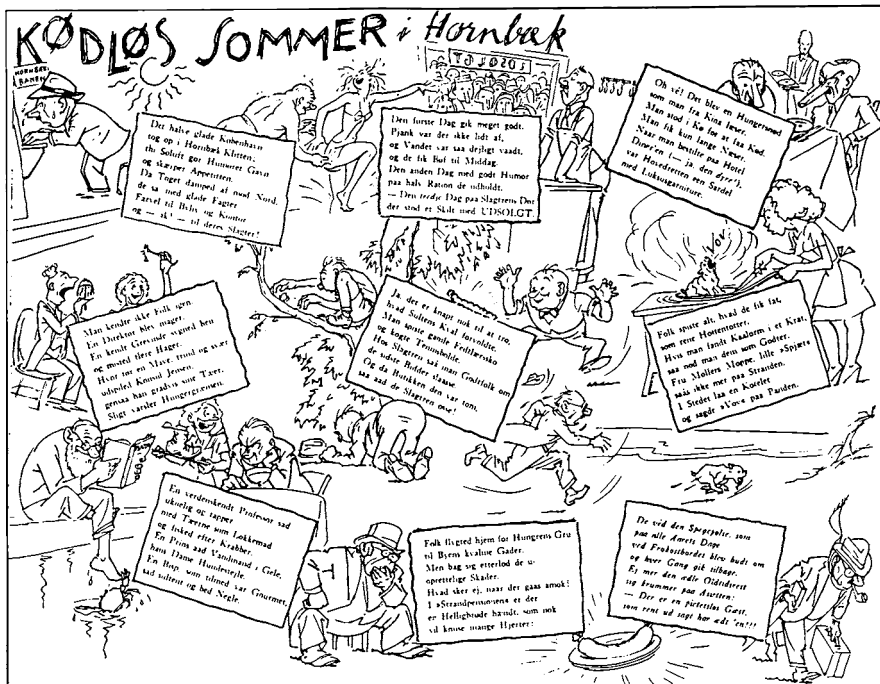
Frederiksborg Amts Avis om stor tilstrømning af københavnere til Hornbæk samt antydede de problemer, der var ved at opstå. Man talte om travlhed i byens butikker og fortalte, at varemangelen var ved at gøre sig gældende. Således var der ofte lang ventetid ved slagterbutikkerne, og disse så sommeren i møde med ringe optimisme, ligesom bagerne allerede nu var indstillede på ofte at måtte melde alt udsolgt. Situationen bedredes ikke i det kommende år. Hvor restaurationer officielt kunne nøjes med kødløs tirsdag, meddeler Frederiksborg Amts Avis den 13. juni 1943 under overskriften »Lille pinsebrev fra Hornbæk« om landliggerens situation: »Trods skiftende byge- og solskinsvejr, trods rationering og kødmangel strømmer sommergæsterne til Hornbæk for at nyde solen og sommeren her. Allerede nu har livet på gaderne og ved havnen antaget sin sommerlige karakter, som man ellers først ser det i højsommeren. Sommervillaer, der ellers på denne tid ligger stille og venter på gæsterne, summer med aktivitet af fru sommergæst og de af hendes børn, som endnu ikke er begyndt at gå i skole. Hver week-end kommer så fatter ud med de større børn for at hvile ud og eventuelt gøre det sidste havearbejde færdigt, før den rigtige sommer med badelivet og dovenskaben arriverer. Overalt mærker man en summende pinsetravlhed. På Horn-

KØBENS LYST

Blæksprutten 1943

Blæksprutten 1943

bækbanen drukner man i fragt- og rejsegods, og der er dårligt nok tid til at give de mange oplysninger landliggerne ønsker pr. telefon. Fragtmanden må være på færde til langt ind i den lyse nat for at nå, hvad han skal, og rutebiler svinger gennem byen fulde af nye gæster fra hovedstaden. Ejendomshandlere er på tærne fra morgen til aften både ved Holmegaard og Kildekrog, og i selve byen skifter mange grunde og ejendomme ejer i disse omvendte tider. Der hersker som over det meste af landet en hvis nervøsitet over hele byen. Ikke på grund af en mulig fare for invasion eller flyverangreb, men simpelthen på grund af den almindelige varemangel. Vi taler med flere handlende og forstår, at situationen er fortvivlet. Værst er det med kød. Slagterne må bestandig opfordre landliggerne til selv at bringe kød med fra byen, da deres forsyninger slet ikke rækker til. Kødet er det stående samtaleemne i hver butik, på hver gade og ude på badestranden. Dernæst kommer turen til tobakken....«. Som man kan gætte, stod det lige så slet til med den. I det hele taget udviklede forsyningsituationen sig så slemt, at historien endte i såvel Blæksprutten som Svikmøllen 1943.

Preben From

Det at tage på ferie i en mærketid gav således ganske specielle problemer. Københavneraviserne bragte i sommeren 1944 flere gange notitser under overskriften **Hvor mange mærker skal jeg give** med en fortegnelse over, hvad ferie-værtinden skulle have af rationeringsmærker pr. dag, – hvis man skulle være på den rigtige side, og opfordrede til at klare sagerne ved indbyrdes imødekomme!

— Jeg skal ogsaa til Slagteren, saa i Dag naar jeg ikke at komme i Vandet.

LANDBRUG OG FISKERI

Bønderne var de sidste, der kom med i den nationale kamp, skrev et illegalt blad i september 1944. »Men de må indhente det forsmætte, og selvom de ikke kan være aktivt med, må de sørge for at forstå kampens mål og hjælpe, hvor det kræves af dem... Ligesom den danske bonde tidligere var villig til at hjælpe en dansk soldat, som han måske selv engang har været, sådan er det idag enhver danskers pligt at hjælpe en frihedskæmper«.

Det var hårde ord, men måske nødvendige. Kredsen af illegale omkring NY TID anså det ihvertifælde som en påkrævet opgave fra sommeren 1944 at udgive et lokalt illegalt blad i Frederiksborg amt direkte rettet mod landboerne. Slående fik det navnet PLOVEN.

Der havde gennem det meste af 30'erne været vanskelige tider for det danske landbrug, hvilke forværredes ved krigsudbruddet. En af årsagerne var den manglende import af foderkorn, en anden det nu lukkede engelske marked. Men landbrugsorganisationerne opdagede dog hurtigt, at der var nye velbetalende aftagere, og den første tids pessimisme vendte.

Tyskerne kunne bruge alle de landbrugsprodukter, vi kunne producere, og konjunkturerne gav landbruget gode kår. Men besættelsen var på den anden side ikke nogen let tid. Driften måtte lægges om, man måtte reducere besætningerne og mangelen på kunstgødning førte bl.a. til indførelse af nye afgrøder. Hertil kom, at det kneb med at fastholde arbejdskraften indenfor dette traditionelt dårligt aflønnede erhverv.

Men alt ialt kom landbruget godt ud af krigen med en forrentningsprocent der steg fra 3.1 i 1938-39 til 8.8 i 1943-44. Dette skyldtes først og fremmest de gode afsætningsmuligheder og ekstraindkomst gennem »staldørsalg« og tørvegravning på egnede ufrugtbare enge. Landbrug, gartneri- og frugtavlserhvervets salg til Tyskland og værnemagten i Danmark, samt til industrien, blev betydelige i de første 3 besættelsesår, og sammen med fiskeriet var det grupperne med de stør-

ste reallønstigninger. Selvom Frederiksborg amt næsten helt er omgivet af vand, har amtet dog kun to betydelige fiskerihavne, Hundested og Gilleleje. Allerede fra besættelsens første måned besværliggjordes fiskernes erhverv af sejlpas og øget kontrol på havnenen. Men da det var i tyskernes interesse at oprettholde fiskeriekspporten øgedes leveringerne af dieselolie til fiskeriflåden på trods af den almindelige brændselsmangel, og eksporten var i perioden 1940-44 større end før krigen. Værnemagtens økonomer fastslog, at de danske fiskeleverancer »udgjorde ryggraden« i de tyske storbyers friskiskforsyning, og fortjenesterne var naturligvis derefter.

Jødeflugten og fiskernes senere uvurderlige hjælp i de illegale transporter minimerede imidlertid specielt i Frederiksborg amt de udøvende fiskere i krigens sidste år. Således lå der nu kun et par småbåde tilbage af en fiskerflåde på over 30 i Gilleleje, og langs resten af kysten manglede der også en del, som nu fiskede under svensk flag. De tiltagende indskrænkninger og mineringen gjorde det vanskeligt for de tilbageblevne at udføre deres erhverv. Ved befrielsen var både landbrugets og fiskeriets maskiner og materiel nedslidt, og også disse måtte langsomt omstille sig til en efterkrigstids økonomi, hvor pengeombytningen gjorde indhug i nogle lettjente penge rundt omkring.

Henrik A. Bengtsen

Vil De sikre Dem | **Ollekager
Bindegarn
En god Salgsafgrøde**

— saa dyrk —

SPINDHØR til Skavinge Her Skatterei A.S.,
Borup, pr. Skavinge.

Henvend Dem til: Skatteriet, Telf. Skavinge 15.
Forp. R. Barfod, Borsholmgård.
Telf. Saunte 20.
Prop. V. Stenbøck-Nielsen, Ollingogaard.
Telf. Skavinge 18.
Gdr. R. C. Brøjer, Tidselholm, Bendstrup.
Telf. Bøgebakke 8.

Landbruget havde foretaget en storstilet mekanisering igennem 30'erne, men krigen betød en genindførelse af »hestekræfter«. Med nogen investering kunne den nykøbte traktor dog ombygges til gengas. (*Slangerup*)

En kystpolitibetjent kontrollerer om fiskerne i Sletten har papirerne i orden inden sejladsen vinteren 1941. (*Fred. Hum.*)

DNSAP I RUNGSTED OG HØRSHOLM

Den 9. april 1940 fik naturligvis også nazisterne i Hørsholm og Rungsted til at vejre morgenluft. Nu skulle partiet som overalt i Danmark styrkes politisk, og nye proselytter hverves for den nationalsocialistiske sag. Men hvad med den lokale basis for disse optimistiske bestræbelser?

Her er »Bovrupkartoteket« (partiets medlemsliste udgivet 1946 med navn efter Fritz Clausens hjemsovn i Sønderjylland) en god kilde at gå til, når der skal sættes focus på partimedlemmernes sociologiske sammensætning.

Det viser sig nemlig, at nazistpartiet i området havde sit primære rodfæste i klassen af mindre næringsdrivende og blandt gruppen af landarbejdere og ufaglærte – en konstatering der svarer udmærket til situationen andre steder i landet. Herudover fandt partiets paroler også genklang, ikke mindst på Usse-rød Sygehus og i stærkt nationalt sindede kredse, der var frustrerede over kapitulationen den 9. april med baggrund i den af Stau-ning og P. Munck gennemførte »udsultning« af forsvaret 1930'erne igennem.

Sidstnævnte forhold er hovedårsagen til, at DNSAP i Hørsholm og Rungsted nok må siges at have stået i det mindste **medlemsmæs-sigt** stærkere, end i andre sammenlignelige sognekommuner. Den lokale medlemsstyrke afsløres også ved kommunalvalgene i 1943, hvor alle DNSAP's 3 amtsråds-kandidater havde bopæl i området uden dog tilnærmelsesvis at opnå vælgermæssig succes.

Men hvordan manifesterede de lokale nazister sig så?

Hørsholm Avis (gået ind i 1957) spillede en stor rolle i propagandaen, da den af nazisterne blev anvendt flittigt som tvunget annonceorgan i forbindelse med mødeindkaldelser og til at viderebringe manende opråb om at stå sammen nationalt imod »bolschevikkerne« – f.eks. ved at indtræde i Frikorps Danmark. (Kuriøst nok bringes der sådanne hverveopfordringer helt frem i foråret 1945 – resultaterne har næppe været overvældende). Herudover afholdtes der på det daværende

Hørsholm Hotel store møder med partiets »spidser«, eksempelvis med Landsretssagfører Bryld som hovedtaler – denne var i lange perioder den egentlige magthaver i DNSAP på grund af Fritz Clausens tiltagende alkoholisme og gennemhulede politiske troværdighed.

Satte den kraftige annoncering og de andre aktiviteter sig således ikke de store spor, så havde nazisternes lokale indsats og forholdsvis medlemsstyrke dog betydning på et helt andet område – nemlig i organiseringen af modstandsarbejdet i Hørsholm og Rungsted. Thi tilstedeværelsen af ret så mange »glødende« tyskersympatisører umuliggjorde reelt organiseringen af større og iøjne-faldende aktioner – det var helt enkelt for farligt med så mange potentielle »stikkere«.

Modstandsgrupperne måtte derfor koncentrere sig om opbygningen af de forskellige arter af militære ventegrupper for at stå rustet bedst muligt ved krigsafslutningen – ikke mindst bevæbningen voldte store vanskeligheder, da broderparten af alt nedkastet materiel tilgik organisationerne i København og Helsingør. At organiseringen dog lykkedes, vidner de lokale modstandsstyrkers indsats om i befrielsesdagene maj 1945; hvor der blev sat effektivt punktum for DNSAP's virke i Hørsholm og Rungsted igennem sobert gennemførte interneringer af lokale partifolk. Disse blev placeret på Hørsholm Skole, der tjente som interneringscentral for den østlige del af Frederiksborg amt, hvorfor flere hundrede partimedlemmer en tid lang var forsamlet i Hørsholm, mens de afventede deres rettergang.

Morten Weiss-Petersen

<p>D. N. S. A. P. FREDENSBORG AFDELING</p> <p>Kontoret: Helsingørsvej 7, Telefon 207, aabent for Oplysninger, Assistance, Indbetalinger m. m. hver Fredag fra Kl. 16—19.</p> <p>Afdelingslederen.</p>
--

D.N.S.A.P. havde lokale partikontorer overalt i amtet.

Hjemmelavede valgplakater på Birkerød station i marts 1943 op mod Folketingsvalget. (*Birkerød*)

Også i Helsingør blev der malet på, og smadret ruder hos byens tyskervenlige købmand. (*Helsingør*)

TYSKLANDSARBEJDERE

Henved 110.000 danskere rejste under besættelsen til Tyskland for at arbejde. Det nøjagtige antal kender man ikke, men vi ved hvor mange der var dernede ad gangen; i slutningen af 1940 lå tallet på lidt over 20.000, og det toppede i 1941 med godt 36.000. Senere gik arbejdsstyrken en del ned, og efter 1943 holdt hvervningen stort set op.

Der var to hovedgrunde til, at tysklandsarbejdet overhovedet kom i gang. Den ene var, at tyskerne havde en akut mangel på arbejdskraft, og allerede få uger efter den 9. april begyndte de overfor de danske myndigheder at fremsætte ønsker om at få lov til at hverve folk til arbejde i Tyskland. Da det samtidig gjordes ganske klart, at Danmarks muligheder for import af kul og koks fra Tyskland – et punkt af nærmest vital betydning – ville afhænge af et positivt svar, var det i praksis umuligt at svare nej, og i slutningen af maj 1940 var hvervningen i gang.

Den anden hovedgrund var den beskæftigelsesmæssige situation herhjemme. 30'ernes arbejdsløshed var endnu langt fra overvundet. I marts 1940 var således hele 30,6%, og for året som helhed 23,9%, af de forsikrede arbejdsløse. Udsigten til beskæftigelse var derfor altafgørende. For nogle har dog også eventyrlyst og udlængsel spillet en rolle. Var man ubemidlet, var tysklandsarbejde næsten den eneste mulighed for at komme ud og se sig om.

Hervningen foregik som nævnt med de danske myndigheders samtykke; men også fagbevægelsen, der her så en oplagt mulighed for at nedbringe den uhyggeligt store arbejdsløshed, støttede sagen. Dette skete primært gennem en positiv omtale i de faglige blade og ved, at man bevilgede frikontingent, så medlemskab af fagforening og A-kasse kunne bevares.

Det hele foregik således med både de politiske og de faglige lederes samtykke, eller rettere anbefaling, så den enkelte arbejdsøgende havde ingen grund til at se noget suspekt ved at tage almindeligt civilt arbejde i Tyskland.

Fra både dansk og tysk side blev der gjort forskelligt for at gøre det attraktivt at lade sig hverve. Arbejdstiden var ganske vist noget længere end i Danmark og timelønnen lavere, men med akkordtillæg og overarbejde var indtjeningsmulighederne ikke så ringe endda. Gifte fik desuden et lille ekstratillæg og mulighed for at sende en del af lønnen hjem til familien. Det var også muligt, at få pakker med danske fødevarer tilsendt.

Men virkeligheden svarede ikke altid til forventningerne. I en del tilfælde viste det sig, at arbejdstiden var længere – og lønnen lavere – end oplyst ved hvervningen. Indkvarteringsforholdene var heller ikke altid de bedste hvortil kom, at det var meget småt med fritidsbeskæftigelser. Havde man imidlertid først ladet sig hverve, hang man på den. De fleste arbejdsforhold var baseret på 6-måneders kontrakter, som var uopsigelige fra arbejderens side uden særlig tilladelse fra Arbejtsamt, og en sådan var meget svær at få. Utidig afrejse betragtedes som en strafbar handling.

De danske arbejdere beskæftigedes for nogles vedkommende ved brunkulslejer og kulminer i Mellemtyskland, men hovedparten fik arbejde i det nordtyske område, ikke mindst i Hamburg.

Åge Mose fra Frederikssund lod sig som 19-årig ufaglært hverve til tysklandsarbejde i 1941. Om dette har han senere berettet:

– I løbet af 1940 blev der mindre at bestille og jeg blev ledig. I annoncer i dagbladene søgtes arbejdskraft til Tyskland, og jeg meldte mig . . . og fik rejseordre den 22. jan. 1941 . . .

Vi kom imidlertid til Berlin »Stettiner Bahnhof« hen under aften og blev dirigeret til en opsamlingslejr, hvor vi overnattede sammen med alle mulige andre folkeslag. Lus, lopper og husbukke var dog i overalt. Her fik vi vores første kop tyske sourogatkaffe. Føj for f., det smagte direkte afskyeligt . . . Op af dagen blev vi opmarcheret og turen gil til . . . Kothen, hvor vi skulle bruges på Junkers flyfabrik. Vi ankom sent til Kothen og var trætte af rejsen. Vi blev indkvarteret på en nedlagt restaurant (men senere) blev vi flyttet til et nyt logi – »Park Hotel«, hvor vi lå over 100 mand i salen og på balkonen. Min plads på balkonen i overkøje var nok en af de roligste, men til gengæld kunne hørmen være som i en hestestald uden udluftning.

Der vinkes farvel til tysklansarbejderne på Københavns Hovedbanegård 1941 (*Frihedsmuseet*)

Da vi blev præsenteret på fabrikken fik vi udleveret et ausweis efter først at have deltaget i en aflusningsproces og forskellig prøver såsom almen viden, politisk standpunkt, egnethed m.v. Sammen med dette ausweis fik vi udleveret et stamnummer som altid skulle bæres synligt på fabrikkens område. Af farve og udformning var disse stamnumre meget forskellige, idet udlændinge havde en farveskala for hvert land. Tyskerne havde deres egen brune diskrete farve . . . På grund af mit kendskab hjemmefra (blev jeg) optaget i produktionen, hvor der fremstilledes cylinderbøsninger. Arbejdstiden var: Dagtur 6.00–18.00 med 4 pauser. Nattur 18.00–6.00. Timelønnen 0.60 D.M., som var noget mindre end lovet i kontrakten. En kraftig protest fra alle os der ankom samtidig fik den virkning, at vi derefter fik 0.90 i timen.

Der var en fabrikkantiner hvor vi fik vores varme mad. Ved køb af spisebiller og aflevering af rationeringsmær-

ker deltog man i det daglige festmåltid, som primært havde til formål at fylde et stort tomrum i maven – om det smagte godt eller ej. De stakler der var godt vant hjemmefra, tabte nogle kilo . . . Selvom maden var så nogenlunde fandt vi dog ud af, at der ca. 10 km ude på landet var en Dorf, hvor man uden at aflevere rationeringsmærker kunne købe hestebøf med pillekartofler. Så vi var 3–4 stykker som vandrede den tur hver søndag i lang tid . . . Efter søndagsturen gjaldt det om at finde et sjak at spille kort med – der var nemlig alt mulig grund til at vogte sig for banditter i vores egne rækker. Nogle af dem sørgede for at komme til skade eller på anden måde blive sygemeldt. De spillede kort om dagen og om natten, og var meget velbeslåede. Det var de samme, som formidlede handel med standardpakker og tobak på den sorte børs . . .

Min kontrakt udløb d. 22. juli 41, og trods opfordringer til at blive rejste jeg hjem, idet den sidste del af tiden var plaget af nærgående natlige overflyvninger, som virkede skræmmende . . .

Der var imidlertid stadig intet arbejde at få, så min kammerat og jeg skrev kontakt på et job ved sporvejene i Berlin, og rejste igen den 13. august 41, få dage efter at min mindste søster blev født. Det var ligesom der ikke både var plads til de nyfødte og de 20-årige børn!

Efter hjemkomsten fra den anden udenlandsrejse blev Åge Mose CB'er – »føl« –, og sidst på krigen aktiv modstandsmænd i Frederikssund. Men således gik det selvfølgelig ikke alle, og mange måtte senere bøde for opholdet i det tyske på forskellig vis.

Arbejdere til Tyskland

Mændlige og kvindelige Arbejdere af alle Fag.

Tysk Arbejdsanvisningskontor

er i Helsingør på Missionshotellet, Strømetræde 5. d. 13. April.
Legitimationspapirer maa medbringes. Kontortid 9–13 og 14–17.

Arbejdere til Tyskland.

Mændlige og kvindelige Arbejdere af alle Fag.

Tysk Arbejdsanvisningskontor

er i Hillerød på Turis.hotellet Kronprinsens den 12. April 1946.
Helsingør på Missionshotellet, Strømetræde 5. d. 13. April 1946.
Legitimationspapirer maa medbringes. Kontortid 9–13 og 14–17.

FRITID I EN MØRKETID

Hvad foretog man sig, når dagens pligter var vel overståede? Stort set de samme ting som før besættelsen. Først fra sommeren 1944 lagde krigen en dæmper på forlystelseslivet ved et permanent udgangsforbud fra klokken 21 til 05.

Foreningslivet fortsatte om muligt endnu mere intenst end før krigen. Man arrangerede foredrag og afholdt underholdning og dans i foreningens regie, og der foranstaltedes velgørenhedsforestillinger. Den 3. maj 1942 beretter Frederiksborg Amts Avis om en velgørenhedsforestilling til fordel for ubemidlede Hillerødbørns ferieophold foranstaltet af Sct. Georgsgildet i biografen Torvet: »Ellen Jansø havde taget alt sit krudt med til Hillerød, og navnlig sammen med Jens Henriksen havde hun en parodi på søskedeparret Gerda og Ulrik Neuman, der gjorde strålende lykke. Så var salen varmet op, og salen var ved at koge over, da Ib Schønberg svang sit korpus op på tribunen foran det røde forhæng, der lå badet i projektorlyset fra filmsapparatet, og han afsluttede aftenen (der, som artiklen nævner, var hans velgørenhedsforestilling nr. 798 på 11 år!) med en vise, hvor han fik tilhørerne til at synge med. Det var en usædvanlig biografrestilling. Folk morede sig dejligt«. En stor del af underholdningen i amtet foregik på de lokale kroer og i forsamlingshusene, hvor revyer og dillettantforestillinger var yndede tilbagevendende begivenheder. I august 1942 blev amatøropræden på restauranter og varieteer forbudt, velsagtens fordi man ikke her som ved revyforestillingerne havde mulighed for at censurere numrene, men dansen fortsatte. Kro- og foreningsballerne var velbesøgte, og særlige højder nåede stemningen, når Kaj Ewans eller Leo Mathiesen spillede op.

Filmen var ellers den store folkeforlystelse og nåede med rejsebiografen endog ud til de steder, der ikke havde fast biograf. I 1939 havde Danmark 350 biografer, og den enkelte dansker gik gennemsnitlig i biografen 8-9 gange årligt, og tallet steg støt under kri-

gen. Fra april 1940 var den tyskproducerede ugejournal fra UFA-studierne i Berlin blevet et obligatorisk islæt som forfilm til alle forestillinger, hvorfor publikum mange steder foretrak at vente med at gå ind til den var færdig. I begyndelsen af krigen nøjedes tyskerne uden videre held med at presse på og forsøge at overtale biografejerne til at vise tyske spillefilm. Men efterhånden som først de engelske, så franske og senere også de amerikanske film forsvandt fra lærredet, måtte man også her ty til erstatningsvarer. Krumspringene for at undgå tyske film var så store, at man kørte selv stumfilm som repriser. For den danske filmproduktion blev krigen med dens forringede konkurrence en gylden tid, hvor specielt folkekomedier blev salgssuccesser. Fra 1941 til 1942 fordoblede man f.eks. den danske filmproduktion, og nåede op på en produktion af 20 film om året. Nogle biografer viste dog film for tyske soldater, f.eks. Hornbæk biograf, hvor bevillingen inddrogges i 1945, og andre så som Bio i Slangerup var flere gange udsat for lettere sabotage.

Hvis man ser på antallet af teaterforestillinger, koncerter og baller udviser de alle samme tendens; nemlig et fald i det første besættelsesår, derefter en stigning kulminerende i 1942/43 og et svagt fald i de to sidste besættelsesår. I Frederiksborg amt var de faste sommerrevyer i Helsingør og Stig Lommers Hornbækrevy en årlig tilbagevendende begivenhed. Hvor svært det imidlertid kunne være at bringe en revy frelst gennem skærene selv efter, at den var sluppet gennem censuren, viser en episode fra Hornbækrevyen 1943. I revyen forekom et bagtæppe, som forestillede en strandhat malet i røde, hvide og blå farver, hvilket opfattedes som en hentydning til RAF-mærket. Den 1. august 1943 kom der imidlertid forbud mod beklædningsgenstande i de engelske farver. Den blå farve i hatten måtte udskiftes med en grøn, så den nu symboliserede tyskernes italienske allierede. Desværre nåede Italien at kapitulere, inden revyen toges af plakaten, hvorfor hatten endnu engang måtte ommales!

Frederiksborg amts rige foreningsliv fortsatte ufortrødent aktiviteterne under besættelsen, og utallige er avisernes referater fra diverse husmoderforeninger, skakklubber, teaterforeninger m.v. Medens »far og mor« frekventerede det »etablerede« foreningsliv, blev biografen, ungdomskorpene og sporten ungdommens hovedbeskæftigelse. Kampene nabobyerne imellem, blev sværere at arrangere, efterhånden som trafikforholdene forværredes, og flere og flere cykler skrællede eller på naturlig måde blev nedslidte. Desuden var ikke alle byers idrætsforeninger så heldige som i Slangerup, hvor man havde opnået aftale med en af de lokale vognmænd om transport til og fra stævner i dennes generator-drevne lastbil. I maj 44 afholdtes landets største idrætsstævne i Hillerød.

I befrielsesrusen spillede sporten ligeledes en stor rolle. I Ullerød spillede byens A-hold mod et hold engelske soldater fra Hillerød, medens det var et hold frihedskæmpere, der spillede mod englænderne i Hillerød. Nogen måtte dog passe de mange nye opgaver, modstandsbevægelsen fik pålagt, så en kamp mellem Jægerspris og Frederikssund blev således aflyst, da alle 11 spillere fra Jægerspris var modstandsfolk. Frederikssund fik de to point i turneringen, da Jægerspris jo ikke stillede op. Men fritid var også hjemmeliv, og her kunne man finde sammen og hygge sig uden hensyn til udgangsforbudet. Man dansede bag mørklægningsgardinerne til gramofonmusik.

Preben From

Swingpjatter klippet efter Bal i Hørsholm

En af dem fik hele den ene Side af Hovedet skalperet. — Beklagelige Optrin efter Bal i Ungdomsforeningen, som selv gjorde en Indsats for at holde Ro og Orden.

Hørsholm, Mandag.

I Aftes ved 23-Tiden var Kvarteret omkring Ridebanen Scenen for en Række Optrin, som var meget beklagelige, I det nogle unge Mennesker forstyrrede Roen paa en Maade, der kunde være undgjæet.

Det hele begyndte ved Ungdomsforeningens Bal paa Hotellet, hvor nogle Swingpjatter maatte vises ud paa Grund af uheldig Optraeden. Lad det imidlertid være sagt med det samme, at Ungdomsforeningen ikke kan bebrejdes det skete. Tværtimod havde man paa forskellig Maade, blandt andet ved ud-delte Sedler, opfordret Medlemmerne til under de nu herskende Forhold at gaa stille og roligt hjem, og man betvivle sig i det hele taget paa at holde Ro og Orden, og det var ogsaa som et Led heri, at de paagældende blev udvist fra Hotellet.

Da Festen var afsluttet, var der imidlertid nogle af Deltagerne, der mente, at Swingpjatterne maatte have en yderligere Afstraffelse, og man fik fat i en tre-fire Stykker af dem, der fik Haaret klippet. En enkelt af dem fik hele den ene Side af Hovedet skalperet.

Naturligvis gik »Afstraffelsen« ikke af uden Støj, og der vil være Grund til at rette en alvorlig Opfordring om at undgaa slige Optrin og medvirke til, at Roen opretholdes.

Ikke flere Koncerter med Bal.

Iøvrigt har Ungdomsforeningen besluttet, at den ikke vil afholde flere Koncerter med Bal, saa længe de nuværende Forhold vedvarer. 16/10-44

Swing var en livsstil! (se side 33)

Det lykkedes håndboldspillerne i Slangerup at få en aftale med den lokale vognmænd om kørsel til amtsstævnet i 1944. (Slangerup)

Pigespejderne i Hundested står opmarcheret klar til tropsturen den 9. maj 1943. (Privateje)

KOLONIHAVE-TOBAK

– »Den cigar jeg købte her igår var ganske forfærdelig!«.

– »Trøst Dem med, at der var en Herre som købte en hel kasse«, lyder en af Storm P.'s utallige tobaksvittigheder. Man talte og skrev om tobakken så man skulle tro, at tobaksproblemet var krigens alvorligste for danskerne, – men det er selvfølgelig forkert.

Besættelsen huskes som den tid, hvor man hverken kunne få the, kaffe eller tobak. Man var berøvet tilværelsens krydderi. De stærke øller var også passé. Bryggerierne havde allerede i juni 1940 fået påbud om at stoppe fremstillingen af »stærkt øl«, men i Helsingør havde Wiiebroe's bryggeri opbygget et anseeligt lager, således at der endnu i begyndelsen af 1941 både var porter og eksportøl.

Import af udenlandsk alkohol og vin var også udelukket. Whisky og gin blev erstattet af den indenlandske snaps – gæsterne blev nu budt på en »flyversjus« efter middagen – og utallige var de nye frugtvinmærker, der på trods af velklingende sydlandske navne gik under fællesbetegnelsen »pullimit«. Alkoholforbruget steg i takt med forlystelseslivet.

Men alt dette overskyggedes alligevel af »de sande behov«.

Tobak, the, kaffe og kakao forsvandt som mange andre importerede varer hurtigt fra lagrene, og erstatningerne satte ind. The forsøgte fremstillet af æbleblade og frugtblade, kaffe af alt fra ærter og hestebønner til gulerødder og korn. Det siges, at det eneste det ikke smagte af, var kaffe! Også krydderier blev en mangelvare, og ved Gadevang og Nøddebo udlagde man 15 td. land til dyrkning af krydderurter.

En egentlig tobaksrationering blev ikke

iværksat under besættelsen, men de nedskårne tildelinger »fulgte de sædvanlige kanaler«, og fordeltes til såkaldte »faste kunder«. Fra sommeren 1941 måtte tobaksforretningerne indskrænke åbningstider for at begrænse salget. I Hørsholm så man nogle tobakshandlere udvide sortimentet med grøntsager, legetøj og slikkerier, medens en anden resolut satte et skilt i døren; »lukket om torsdagen«.

Indtil 1944 leverede tyskerne tobak fra Balkan, hvori man iblandte indenlandsk tobak. 25% af denne tobak blev behandlet på et nyindrettet tobakspakkeri i Hørsholm mølle. De nye cigaretmærker havde fine velklingende navne, men med smagen gik det efterhånden stærkt ned af bakke.

Haveejere havde mulighed for selv at blive tobaksavlere, og der blev udsendt pjecer og givet mange fortrøstningsfulde gode råd for at få »kolonihave-tobakken« til at smage. Men det var dog de færreste som forsøgte selv, selvom opfindsomheden blev større efterhånden som tobakslagrene slap op. At der dog var grænser for hvad man kunne tillade sig at anvende i fabrikationen og sælge det som, måtte to herre erkende efter at være blevet afsløret af en cigarkender i Helsingør. Gamle madrasser duede i alle tilfælde ikke til cigarer, og fidusen blev takseret til 8 måneders hæfte. At tobakshungeren således i krigens sidste år blev en af sortbørshajernes foretrukne virkefelter, var i høj grad blandt årsagerne til den stærkt stigende kriminalitet i den politiløse tid. Først efter besættelsen kom tobak »på mærker«, men da begyndte den også at smage »rigtigt« igen.

Henrik A. Bengtson

På trods af indholdet – eller netop på grund af det – fik de nye hjemlige tobaksmærker spændende nye navne. (Helsingø)

Drømmer De om danske Cigarer, saa vaagn op ... der er ganske sikkert Ild i Deres Sengehalm.

— Kære Hr. Cigarhandler, rigtig hjertelig til Lykke med Fødselsdagen.

Enkelte steder i amtet forsøgte med en større dyrkning af tobak, som her ved Gilleleje. (Gilleleje)

MARMELADE OG SMØRREBRØD

– D.K.B. i Frederiksværk og Hundested har nu afsluttet uddannelsen af deres medlemmer, skriver Frederiksborg amts Avis 16. september 1940. De 50 kvinder havde over 5 aftener gennemgået en særlig uddannelse, således at de ville være i stand til at yde en indsats ved evakuering, børnepasning, hjemmesygepleje, forplejning samt arbejde på sygehuse. Afslutningssammenkomsten i Feriehjemmet på Hvide Klint bød på en rigtig beredskabsmiddag – irsk stuvning kogt på lamme-kød samt æblekage – hvilket skulle opfattes som en prøve på hvad man i påkommende tilfælde kunne præstere.

BASAR

paa Hotel „Isefjord“ Lørdag den 8. og Søndag den 9. Maj.

Indledning ved Politifuldmægtig Tønnesen Lørdag Kl. 16.

Foredrag, Sang, Musik, Sketch og Oplæsning samt en smuk og righoldig Tombola.

Der serveres varme Æbleskiver, Cocktail, Pølser og Kartoffelsalat

Entre: Voksne 50 Øre Børn 25 Ø.

**Danske Kvinders Beredskab
Frederikssund.**

Side om side med Statens civile Luftværn fungerede flere forskellige foreninger, som tog del i civilbeskyttelsesarbejdet. En af disse var Danske Kvinders Beredskab, hvilken i løbet af besættelsen nærmede sig et landsdækkende medlemstal på 40.000. I amtets enkelte sogne og kommuner opnåede D.K.B. allerede i det første besættelsesår et betydeligt medlemstal og aktivitetsniveau – og iveren faldt ikke besættelsen igennem. I april 1944 viste en Gallup-undersøgelse et stort flertal for, at kvinder burde yde frivillig hjælpetjeneste, og samme måned dannedes flere afdelinger i de mindre landsbysamfund, bl.a. i Gadevang.

Dansk Luftværnsforening og D.K.B. arrangerede specielle luftværnsdage, hvor man afholdt øvelser, solgte mærkater og lotterisedler. I Helsingør havde man dog nogen besvær med at få »beredskabskvinder« til at melde sig, men med borgmesterinden som primus motor og ivrig opbakning i aviserne kom der hurtigt flere til. I 1943 havde foreningen således 200 medlemmer, og en særlig ungdomsafdeling omfattede 35 »unglotter«.

Andre steder var medlemstallet betydeligt højere, og damerne gik ivrigt ind i arbejdet. I Hørsholm havde kvinderne allerede i sommeren 1940 udført et stort arbejde og uddannet 530 kvinder ved afholdelse af nødhjælpskurser, 55 nye sameriter og 106 damer havde opnået beredskabsmærket. Ved kommunens to forbindingsstationer var 108 kvinder parate til at træde i funktion. Endvidere havde arbejdet også strakt sig til nabokommunerne, og flere medlemmer havde optrådt som instruktører og organisatorer ved dannelse af foreninger i Karlebo og Nivå. D.K.B. tog også initiativ til indsamling af »hvide klude« til fabrikation af forbindingsstof og sygevat, samt indsamlede penge. Medlemskontingenterne var langt fra tilstrækkelige til at klare driften i de aktive Luftværnsforeninger, og selvom den private hjælp – således havde damerne i Hørsholm i stilhed indsamlet 1200 kr. i juni 1940 – var uundværlige, så var de kommunale tilskud af afgørende betydning.

Af andre D.K.B. aktiviteter, som i det frugtbare Frederiksborg amt satte mange kvinder igang med samfundsnyttigt arbejde, var indsamling og henkogning af spildfrugt til marmeladefremstilling. I Frederiksværk var 500 damer i sæsonen aktive ved indsamling af æbler, blommer, hyben o.l. som hver mandag blev kogt til marmelade i kommuneskolens køkken. Den megen marmelade blev stillet til disposition for socialudvalget, og uddelt »på den mest betryggende måde«. I spild- og Vildfrugtudvalgets pjecer kunne man under mottoet »Pluk sommerens grøde til vinterens føde« hente nyttige opskrifter,

råd og vejledning – bl.a. i kommunal støtte. Komiteen i Asminderød Grønholt skriver i juni 41 til Sognerådet, der vederlagsfrit havde stillet gas og lokale til rådighed, at sukker stillede Staten til disposition, men det kneb med emballage, »så muligvis Sognerådet vil udstrække den elskværdige bistand til anskaffelse af nogle store krukker«. Ansøgningen blev efterkommet med 200 kr.

De aktive D.K.B. damer, med både uniformer og hjelme, fik deres »ilddåb« ved befrielsen. Venstrebladet fortæller den 12. maj om de travle Hillerød-lotter, som dels holdt vagt på Skansegården hos de kvindelige arrestanter, serverede mad for frihedskæmperne på Hotel København og overtog bespisningen af de tyske flygtninge.

I Helsingørsk kneb det den første befrielsesdag med forplejningen til de mange frihedskæmpere, men så trådte D.K.B. til sent lørdag aften »og serverede varm bouillon for mændene, og fra søndag blev hele forplejningen overtaget af lotterne. Middagsmaden ... bestod af gule ærter, som dessert vankede der æbleskiver. Iøvrigt blev der hos købmand Olsen om eftermiddagen smurt henved 4000 stykker smørrebrød til de mange sultne munde«.

Henrik A. Bengtson

(Genpart)

**DANSKE KVINDERS
BEREDSKAB**

ERKLÆRING

Paa denne Dag, hvor jeg

Elba Nielsen

modtager min Dragt, fornyer jeg mit Løfte om i givte Tilfælde, naar Danske Kvinders Beredskab og Myndighederne kræver det, at give Møde og da helt og fuldt at rette mig efter de givne Anvisninger.

Jeg er klar over, at denne Dragt forpligter, og jeg lover hun at bære Dragten under Udøvelse af Arbejde indenfor DANISKE KVINDERS BEREDSKAB.

Datu: *13/10 42*

Navn: *Elba Nielsen*

Adresse: *Torshavnvej 8.
Hillerød*

Kvindeudvalget i:

Politikreds Nr.:

Ovenfor: Efter endt kursus modtog DKB-damen et diplom med tilhørende DKB nål. (*Allerød*)
Nedenfor: Damerne i Gerlev var reglementeret påklædt ved fotograferingen i skolens køkken maj 45, hvor der blev smurt »madder« til modstandsfolkene i lange baner.

BANKKUPPET I HELSINGE

Da taxaen svingede op foran banken i Helsinge, var der kun en halv time til lukketid. Så snart de tre mænd var kommet indenfor døren, kommanderede de personalet og kunderne til at række hænderne i vejret, og da det ikke gik villigt nok, affyrede de et enkelt skræmmeskud mod loftet. Hurtigt fik de folk gennet ind i bankboksen, der blev låst eftertrykkeligt, før røverne gik i gang med at støvsuge banken for penge. Netop den dag lå banken inde med en kontantbeholdning på over 230.000 kr – et meget stort beløb efter datidens forhold. Alle kontanter – selv poserne med skillemønt, der vejede godt til – blev stuvet sammen i en stor kuffert, som røverne slæbte med sig ud på gaden. Telefonledningerne var klippet over, døren blev låst, men taxaen var væk! Efter et øjebliks tøven begav røverne sig til fods mod Tofte.

Taxachauffør Dolleris havde den 28. september 1944 fået en tur til Helsinge. Hans tre passagerer, der alle bar mørke briller og havde hatten ned i panden, skulle ordne nogle ærinder i banken og bad ham vente så længe. Det trak imidlertid ud, så han kørte hen til sin svigermor for at få en kop kaffe i ventetiden.

Under røveriet havde en af bankens folk, den landbrugskyndige direktør Chr. Christensen, Ørby, holdt sig skjult i et lille kontor bag ekspeditionslokalet, og da røverne var ude af syne, fik han snart befriet de indespærrede og slog derefter alarm. Men der var ikke længere politi i Helsinge, så det blev borgerne selv, der tog affære. Folk forlod deres arbejde og samledes ved banken, og da en af Gribskovbanens lastbiler kom forbi, blev den kapret af en flok mænd, der ville sætte efter røverne. Bevæbnet med jagtgeværer, stokke og hvad der nu var til rådighed, kørte ca. 25 mænd i to biler afsted.

Røverne, der først havde taget retning mod Tisvilde, ombestemte sig og forsøgte at gå over markerne med kufferten for at skjule sig i et krat ved »Spaanbækgaard«. Da de blev overrasket, begyndte de at kaste penge på jorden for at sinke forfølgerne, men midt på

stubmarken kom det til en skudveksling. De tre røvere gik i stilling bag en forhøjning ved et markskel, hvor de kunne holde afstand til forfølgerne. Da ammunitionen var ved at slippe op, og situationen syntes håbløs, gjorde en af røverne noget uventet. Han skød sin plejebror gennem hovedet og begik derefter selvmord. Den tredje røver, der var kommet lidt væk fra de andre, var såret af et skud hagl i ansigtet og overgav sig kort efter.

Stemningen i Helsinge by havde i mellemtiden nået kogepunktet, og da røveren blev ført igennem byen, blev han så ublidt behandlet, at sognepræsten lagde sig imellem. Alt, hvad der kunne krybe og gå, var på gaden, og man samledes omkring tinghuset, hvor fangen blev underkastet forhør. Retsvæsenet fungerede endnu, og en af byens borgere påtog sig rollen som anklager. Røveren, en 43-årig marinevægter, forklarede, at han samme dags formiddag havde truffet to unge mænd på Hovedbanegården, der havde spurgt om han ikke ville med til Helsinge, hvor de skulle hente nogle penge i en bank. Den 43-årige hævdede, at han ikke havde været klar over, at der var planlagt et røveri, men indrømmede dog, at han havde fået nogle penge efter røveriet. Dommer Volkersen fængslede ham for 14 dage, og manden blev indsat i tinghusets arrest.

Kort efter mødte det tyske politi fra Gilleleje imidlertid op og forlangte at få manden udleveret. Skønt han var dansk statsborger, var han som marinevægter under tysk kommando, og han kunne kun dømmes ved tysk krigsret. Man var i Helsinge nødt til at udlevere ham, og det forlød senere, at tyskerne idømte ham otte års tugthus. Efter befrielsen blev den samme mand pågrebet på Malmøfærge under et forsøg på at komme ind i Danmark. Sandsynligvis var han kort efter blevet løsladt af tyskerne og var derefter flygtet til Sverige.

Hvordan skal man vurdere den kraftige reaktion fra borgernes side? Helsinge var dengang en lille stationsby med ca. 1500 indbyggere, der hidtil ikke havde været berørt af be

sættelsens virkelighed, men dette bankkup fik hele byen til at reagere. Tidligere på måneden – den 19. september – havde den tyske aktion mod politiet tvunget de lokale politifolk til at gå under jorden. Da de tre røvere søgte at udnytte situationen, følte man sig gået for nær. Næsten hele det store beløb blev umiddelbart efter bragt tilbage til banken, og længe efter blev der på den mark i Skærød, hvor de to unge mænd mistede livet, fundet den sidste pose med 25 ører. Alle pengene kom således tilbage.

Man har siden i Helsingø ment, at befolkningens beslutsomhed i forbindelse med det store bankrøveri, var en af årsagerne til, at Gestapo slog så hårdt ned på byen, hvor der blev foretaget usædvanlig mange arrestationer og senere deportationer til koncentrationslejre i Tyskland. *Søren Ehlers*

MAX JACOBSEN   Helsingø d. 17/11 1944.
Læge
Helsingø

Nordsjællands bank
-----
her.

LÆGEHONORAR

	Kroner
28/3 44	9.-
Ligegy af to bankrøvere i Skærød	4.50
Befordring	13.50
	<hr/>
	Betalt 17/11 44
	<i>Ungvad</i>

J. Fredericus Blichersvej 16. 75

Borgerne i Helsingø kommer slæbende tilbage til byen med den sårede bankrøver (yderst tv. med blød hat). (Helsingø).

DEN POLITILØSE TID

Rationeringen og en stadig mere udtalt vareknaphed medførte en livlig sortbørshandel. Kriminaliteten var i stærk stigning, og for at imødegå denne udvikling forøgedes det danske politi i tiden til august 1943, hvor efterforskning af modstandsaktiviteter rettet mod tyskerne helt overgik til tysk politi, der først da formelt etablerede sig i landet. Det danske politi indskrænkede herefter sin virksomhed til »normale« politimæssige opgaver.

Aktionen mod politiet den 19. september 1944 udløste sympatistrejker næsten overalt i Nordsjælland, hvor tyskerne først og fremmest slog til mod Kystpolitiet, som man havde en velbegrunnet mistanke til så igennem fingrene med de mange illegale transportere til Sverige. I byerne nåede hovedparten af politiet at »gå under jorden«, og adskillige indgik herefter i opbygningen af modstandsbevægelsens arrestationsudvalg. Med opløsningen af politiet tog kriminaliteten omgående et markant opsving, og der opstod et øjeblikkeligt behov for en »erstatning«. I landsbyerne slog indbyggerne sig sammen og dannede private vagtkorps, medens myndighederne i de større byer efter bemyndigelse fra justits- og indenrigsministeriet med tysk accept oprettede kommunale vagtværn, oftest i samarbejde med brandvæsenet. Vagtværnets opgaver var at søge at hindre, at der blev begået grovere forbrydelser som røveri, draboverfald og hærværk, samt opretholde den offentlige ro og orden, og skride ind overfor sort børs handel. Arrestanter blev i alle tilfælde overgivet til de dømmende myndigheder, som stadig fungerede.

I de større byer, som f.eks. Helsingør, var vagtværnene en ren kommunal institution. Udgifterne blev afholdt af kommunen, og borgmesteren var øverste chef for en vagtmester og 12 fastansatte vagtmænd. I en mindre by som Græsted var det både sognet og en række foreninger som stod bag initiativet. Her blev en læge udnævnt som leder, og fire mand skiftedes til at patruljere to og to om natten. De fire mand lønnedes af sognet og de handlende, medens værnets telefon-

vagter gik ulønnet på skift blandt byens unge.

I Lillerød blev der på initiativ af sognerådet, grundejerforeningen, handels- og håndværkerforeningen oprettet et borgerværn som i løbet af få dage talte 180 mand. Den store frivillige ulønnede styrke fordeltes i vagthold på 6, med vagt fra kl. 22 til 6 morgen. Som supplement til nattevagterne holdt man endvidere et udrykningshold på 10 mand klar hele døgnet.

Vagtværnet i Gerlev-Draaby var derimod helt organiseret på initiativ af sognerådet, og sognefogeden stod som øverste vagtchef for den 8 mand store styrke, hvis enkelte medlemmer var udstyret med et legitimationskort, gummiknippel, fløjte samt armbind. I vagtværnenes protokoller kan man læse om små og store hændelser i den politiløse tid. At protokollerne derimod ikke beretter om, at mange af vagtfolkene også var medlemmer af den stedlige modstandsbevægelse, er naturligt nok. I Ølstykke stak de gerne et illegalt blad i brevsprækkerne på deres runder. Så vidste folk at de havde været der.

Selvom de første foranstaltninger til oprettelse af vagtværnene toges allerede i slutningen af september, kunne denne relativt fåtalige styrke dog ikke hindre en stadig optrapning af kriminaliteten. Modstandsbevægelsens skydevåben dukkede op i hænderne på de forkerte, og flere steder forekom der røveriske overfald mod både private, banker og offentlige institutioner. Vagtværnenes opgave lettedes heller ikke af, at den tyske værnemagt samtidig var i stærk opløsning, og mange anmeldelser viste sig at hidhøre fra tyske plyndringer, overfor hvilke man ikke havde nogen myndighed.

Men alt ialt kom etableringen af vagtværnene til at betyde en rimelig almen tryghedsfølelse, og hindrede i nogen grad den selvjustits, der flere steder var tiltag til.

I de første dage efter befrielsen opløstes vagtværnene, men nogle steder indgik enkelte medlemmer i de reetablerede politistyrker den 13. maj. *Henrik A. Bengtson*

Kommuner og andre initiativtagere gik grundigt til værks ved etableringen af vagtværnene i slutningen af september 1944. Borgmester Peder Christensen orienterede noget skarpt – se spc. brevets afsnit 3 – de tyske myndigheder om korpsets opgaver og organisation. (Helsingør)

Som andre steder husstandsomdelte man også i Skibby en orientering til borgerne om vagtværnet og dets afpatruljering af byen. (Skibby)

6. Oktober 1944. 1944-LI-36.

Det tyske Sikkerhedspoliti
i Helsingør.

I Fortættelse af mine mundtlige besvarelser af Sikkerheds politiets gentagne Forespørgsmaal angaaende Oprettelse af et kommunalt Politikøpse, kan gives følgende Oplysninger:

Der foreligger fremsendte Ingen Skriftlige eller Ordre fra Justitsministeriet eller Indvandringsministeriet angaaende dette Spørgsmaal, og herved kan endvidere vil foreligger, kan jeg ikke udtale mig om.

Efter at den politimæssige Udsigtslovsforhold har i Landet berovede den danske Befolkning enhver Politibeholdelse, har der indtil nu været etableret en midlertidig lokal Vagttjeneste her i Byen under Borgmesterens Ansvar, som, som udføres af Politiets Hjelpekorps, med hvem Kommunen har Overenskomst om Brandvagt-tjenesten, og falder Brand- og Redningsstationen. Stationleder Hestermann og Stationleder Hestermann, og har den daglige Ledelse af Vagttjenesten.

Der udsendes 5 Mandes Gødsopatrulje under hele Hestermanns- og Hestermanns Stationen og der Vagthold, som kan kaldes til Udrykning hele Døgnet på Telefon 145.

Korpset har ikke fuld Uniform, som kun en Uniformskappe med blanke Knapper over det civile Tøj uden noget særligt Kendetegn, og en Uniformtaske.

De danske Myndigheder ikke kan gøre Væbne, er Korpset kun udstyret med Gummikniver.

Korpsets Opgave er at vangle over offentlig Ro og Orden indenfor Købstadens Område, og arbejde ind med Jernstiftere. Korpset kan forestage Anmodninger, som skal straks afleveres den anholdte til Dommeren, som forestager det videre med Hensyn til Retssagføring.

F. D. 1944-LI-36.

INSTRUKS
for
Den frivillige Vagttjeneste i Skibby

Den frivillige Vagttjeneste, d. v. s. en Kreds af fast bosiddende Borgere, der frivilligt og ulønnet har påtaget sig at forestå Vagttjeneste og Alpatroullering af Veje og Stræder i Skibby.

Hvert Vagthold består af 6 Mand, heraf er 1 Holdleder, som laar overdraget Nøglen til Vagttokket paa Kommunekontoret, og som er ansvarlig for, at Lokalet bliver aflaaet og afleveret i sømmelig Stand og Nøglen leveret til næste Hoids Leder.

Holdlederen sammensætter Holdene saaledes, at en ældre laar en yngre ved sin Side.

Holdlederen udløverer og modtager Armbind, Stavlægter, Gummikniver og Fløjter.

Holdene inddeles saaledes, at 2 Mand sidder paa Vagttokket og 4 Mand afpatrullerer Byen efter nedenstaaende Ruter.

Vagttjenesten paabegyndes Kl. 23 Aften og slutter Kl. 5 Morgen. Vagttjenesten paa Gaden er 1 Time og paa Kontoret 1 1/2 Time, saaledes at hvert Hold er paa Gaden 4 Timer og paa Kontoret 2 Timer.

Den nordre Rute gaar til vjere omkring Biergærds Ijærne, ad Kapelvej, omkring Præstegårdshaven og ender ved Gaardejer Chr. Aare Petersens og Ejner Jensens, tilbage forbi „Hønegaard“, Præstegården, ad Strædet til Spirekassen, videre ad Hovedgaden til Skuldevej, og ender ved Fjerkræslageriet, forstaaet deretter ad Hovedgaden, forbi Alderdomshjemmets Tårnplads og Udkørs, herfra tilbage ad Hovedgaden til Vagttokket o. s. v.

Der aflægges med visse Mellemrum Besøg i Gaarde og paa Pladser.

Gerlev sogns vagtværn maj 1945. (Færggården)

8. December 1944.

1 Herre-Cykel tilhørende Jørgen Jensen, Slagteriudsalget, er stjalet ved Lillerød Kro den 7. ds. Kl. 19,15. Cyklen beskrives som: Sort med hvide Stafelingen, lyst Sadelbetræk med Hul i begge Sider, 1 Laas, der er i Stykker, hvorfor Cyklen ikke var lanset af Ejermanden.
O. Jørgensen.

6. December 1944. Overfald paa Cigarhandler J. Hansen.

„Biografkiosken“.

Vagtværnet blev alarmeret Kl. 18,06. Vi alarmede straks pr. Telefon vore Telefonvagter, som mødte op ved „Biografkiosken“, hvor Roverne imidlertid allerede var forsvundet uden at have faaet noget Udbytte. En Lillebil, Nr. B 1492, hvori de kom kørende til Lillerød, maatte de efterlade. Vagtværnet tog sig af den, og nu blev den genkendt som tilhørende Vognmand Mikselsens, Birkerød. Man tog en Opringning og fik det bekræftet, ligesom det blev meddelt, at Vognmand Mikkelsen var blevet hyret af nogle ukendte Personer og mellem Birkerød og Holte frasjaalet sin Tegnebog, Korekort og Pengepung og derefter sat ud af Bilen, hvorefter Roverne selv overtog Rattet.

Birkerød og Farum Vagtvern blev underrettet, ligesom man selv gennemsøgte hele Lillerød og bl. a. kørte til Bloustrød Kro. Ved Tilbagekomsten herfra viste det sig, at Farum Vagtvern havde paagrebet Roverne i Bregnerød og fort dem til Lillerød, hvor de blev afleveret til Borgerværnet til Afhoring.

O. Jørgensen.

6. December 1944.

Blücher, Asser Steen Bille, f. 23. April 1912, København, Nansensgade 21, 4, N, Kok, Herstedernes Folkeregister. Sigtet for Overfald paa Cigarhandler Jens Hansen, „Biografkiosken“.

Mødte Kammeraterne Harry Jensen og Aage Blom i Restaurationen „Kapstaden“ i Nansensgade. Harry Jensen fra Lillerød talte noget om, at de skulde besøge hans Forældre i Lillerød, for dennes Far var meget syg.

Den sigtede har kørt med Toget noget af Vejen og spadseret og fastholder, at han kun har kørt i Bil fra Bregnerød til Lillerød.

Ved Konfrontation med d'Herr Jens Hansen og Chr. Andersen genkendte disse sigtede, hvorimod denne paastod, at han aldrig havde set Jens Hansen og Chr. Andersen.

Ved Visitation af sigtede fandtes: 3 Stk. Nøgler i Ring, 2 frie Gadedørsnøgler, 1 Stk. Tegnebog indeholdende Kr. 261,94 samt en Seddel med Togtiderne: Norreport 16,24 og Østerport 16,31 og Egon Sorensen, Valby 5647 y, ml. 5--6, 1 Par Maksimal-Sko, Snorebaand.

Den 6. April 1945.

Hr. Forretningsfører Knud Bigum, Viekegaard, Lillerød.

Vi har i Dag fra Specialarbejder Charles Johansen modtaget Meddelelse om, at han den 5. ds., da han Kl. ca. 19 passerede Deres Gaard, er blevet overfaldet af Deres Hund, som bed ham i hans ene Ben og rev noget af hans Toj i Stykker.

Johansen fortæller samtidig, at han flere Gange tidligere er blevet forfulgt af samme Hund, uden at denne dog gjorde ham nogen Fortræd.

Vi skal derfor henstille til Dem at sørge for at holde Deres Hund inde paa Deres Grund, saa denne ikke i Fremtiden er til Gene for andre Mennesker.

Lillerød Borgerværn.

Den 9. April 1945.

Mon ikke Vagtholdet kunde tilkomme lidt Mælk til Maden, idet der end ikke findes Vand i Rørene ved Spisetid Kl. 0,30.

H. O. Markussen. Aage Jensen.

Joh. Hansen. Toivær Jørgensen.

A. Johansson. Remi Jensen.

GOD VAGT

Vagtværnet i Lillerød forkæles hver Nat med Lagkage, Vin og Øl fra Borgerne.

Den 9. April 1945.

Kl. ca. 18 alarmedes Udrykningsholdet med to Mand til M. D. Madsensvej, hvor man havde standset en Herre i en Gig. Bemeldte Herre var saa beruset, at han var ude af Stand til at fore et Koretoj. Ved Vagtværnets Ankomst var en Del Menne-

Kort efter besættelsen udgav Lillerød Borgerværn deres rapportbog illustreret med morsomme tegninger. Men adskillige andre steder i amtet er vagtværnenes protokoller også bevaret. (Allerød)

Flere steder var vagtværnsfolkene også medlemmer af modstandsbevægelsen. (Gilleleje)

Overfor: Skovtroldene fra Helsingområdet i de første majdage 1945. (Helsing)

MODSTANDEN

Frederiksborg amts nære beliggenhed til København fik stor betydning for modstandsbevægelsens udvikling og arbejde. Aktiviteter igangsattes fra Hovedstaden og modstandsfolk rekrutteredes i amtet til opgaver i København. Hertil kom, at Nordsjælland kommandomæssigt i krigens sidste år koordineredes med Frihedsrådet og Københavnsledelsen for en forberedelse af Den danske Brigades overførsel fra Sverige.

Den tidligste modstand i amtet havde hjemsted i de såkaldte *systemfjendske kredse* på venstre og højrefløj – blandt kommunister og folk tilknyttet Dansk Samling. Som overalt i landet blev grundlaget for modstandskampen den illegale presse, og arbejdet koncentreredes først og fremmest om at vende folkestemningen. Den lokale modstandsbevægelses opbygning samt igangsættelse af aktiviteter skete nu, som senere, på initiativ »oppefra« i det illegale system. Det var en vanskelig tid med både dansk og tysk politis opmærksomme bevågenhed.

Den almindelige fredsoptimisme efter Italiens sammenbrud i sommeren 1943, den 29. august og jødeaktionen ændrede imidlertid folkestemningen mærkbart, og hermed modstandsgruppernes rekrutteringsgrundlag. Samarbejdspolitikens partier, militæret og senere politiet kastede nu endelig ressourcer ind i kampen, og disse, samt medlemmer af terrænspors-, spejderbevægelsen og Dansk Ungdomssamvirke, blev virksomme ved oprettelsen af de militære ventegrupper fra vinteren 1943/44.

Militærgrupperne etableredes efter ordre fra England sideløbende med den tidlige »civile« modstandsbevægelse i store som små byer i det kommende år. Formålet med de militære grupper var først at træde i aktion med planlagte bevogtningsopgaver, arrestationer og beskyttelse af offentlig og privat ejendom ved et tysk sammenbrud eller en invasion. Organisatorisk inddeltes Danmark i 6 Regioner hvorunder hørte Amtsledelser, Byledelser, Kompagnier og Grupper. Frederiksborg amt deltes i december 1944 i en østlig og vestlig del grundet en oprævlung af den første Amtsledelse. En håndfuld modstandsfolk blev i løbet af 1944/45 til over 3000.

Militærgruppernes ineffektive venteposition var ikke i praksis gennemførlig. Dertil var de enkelte medlemmer for aktive, og folk fra Militærgrupperne involverede sig bredt i modstandsarbejdet med spionage, våbenudkastninger, likvideringer, transporter m.v., og ofte skete der kortslutninger med den »civile« modstandsbevægelse – med katastrofale følger ved arrestationer. Modstandsbevægelsen var i sin grundsubstans et byfænomen, og Frederiksborg amt, med dets store landbrugs- og skovområder samt en relativ lav industrialiseringsgrad, var derfor ikke det sted man hørte de fleste bombebrag, og mange modstandsfolk »gik under jorden« i København og udførte her belastende undergrundsarbejde.

Efter befrielsen samledes Militærgrupperne i de nyoprettede Hjemmeværnsforeninger, som i 1949 samledes i Hjemmeværnet.

Henrik A. Bengtsen

MILLIONER AF ILLEGALE BLADE

– Det var et fysisk hårdt arbejde at være med i en illegal trykkerigruppe. På arbejde hele dagen, og så først bagefter maskinskrive og trykke bladet på en hånddrevne duplikator – mange tusinde sider. Bagefter skulle bladene distribueres, og på cykler kørte vi det halve Nordsjælland rundt. Og så skulle man altid være på vagt for naboeer, tyskere og stikkere. Lettere blev det da jeg blev tvunget til at »gå under jorden«, fortæller en tidligere illegal fra Hillerød. Så kunne jeg jo sove hele dagen. – I løbet af 1941 fremkom de første illegale blade i Nordsjælland, og de skyldtes i første række kommunisternes overgang til illegalitet den 22. juni. De var primitivt udført – skrevet med 8 til 10 gennemslag på meget tyndt papir, men snart spredtes et betydeligt antal dupligerede tryksager og blade ud over Nordsjælland. Først POLITISKE MÅNEDSBREVE, herefter LAND OG FOLK, og fra sommeren 1942 det lokale NY TID som omdeltes i det meste af amtet. Den kommunistiske presses lokale udvikling faldt i tre faser: Færdige blade tilsendt for videre ekspedition, lokalafdelingen dupligerer selv de centrale blade og sidst, udgivelse af egne lokalblade.

Således forholder det sig også med en mængde af de 21 andre illegale blade, som i løbet af 1943–45 så dagens lys i Nordsjælland.

I »FREDERIKSSUND KUREREN«s frihedsnummer beretter bladgruppen selv om bladets tilblivelse i oktober 1944: – For ca. 2½ år siden samlede en ung mand en aften nogle kammerater på et lille værelse i Frederikssund, efter at han havde fået en opfordring fra DSO om at uddele nogle illegale blade. Sagen blev drøftet, og ved mødets afslutning enedes man om at uddele 1500 eksemplarer om måneden, hvilket så blev meddelt organisationen. En uge efter kom bladet, og der blev travlhed. Værelse blev anskaffet, og konvolutter og frimærker blev købt. Det kneb voldsomt med pengemidler i begyndelsen; men så blev der tilsendt os en del illegale bøger, som vi ved salg af kunne

indkassere det nødvendige beløb. Således gik arbejdet et stykke tid. Men så indtrådte en stor krise for de illegale blade ved Gestapos razziaer... Resultatet var, at vi kun modtog ganske få kvanta blade, og vi enedes om at starte vores eget lokale blad. Men nu meldte vanskelighederne sig først for alvor med at skaffe penge til det nye foretagende. Ved et energisk arbejde og ved megen økonomisk støtte fra enkelte af byens borgere, lykkedes det dog at få sendt det første nummer ud, og det fik navnet »Frederikssund Kureren«.

En af de ting, vi på det tidspunkt havde størst vanskelighed med, var at få et værelse til opbevaring af duplikator, skrivemaskine, papir, våben o.s.v.; thi næsten overalt var man bange for at have den slags sager i huset. På dette tidspunkt måtte vi udvide vor arbejdsstab, for at alt kunne gå så godt og hurtigt som muligt, og samtidig kom der fra organisationen en opfordring til at danne Militærgrupper. –

Beretningen om FREDERIKSSUND KUREREN er meget typisk for udviklingen af et illegalt blad: Hovedparten af modstandsbevægelsens folk startede med illegalt bladarbejde organiseret blandt private-, forenings- eller arbejdskammerater. Man uddelede i begyndelsen de tilsendte blade, men da tempoet for den illegale presse accelererede igennem 1943/44 besluttede man selv at prøve.

Det økonomiske grundlag skaffedes fra private og gennem salg af illegale bøger, som man eventuelt selv trykte. På et tidspunkt fik både organisationen, og det enkelte medlem, brug for betroede folk til mere belastende illegalt arbejde, og igennem bladarbejdet rekrutteredes folk til bl.a. sabotage. Andre bladgrupper indgik i opbygningen af Militærgrupperne fra vinteren 1943/44, som i adskillige tilfælde også ledte til andre former for illegalt arbejde, – i området Hillerød, Frederikssund og Græsted var f.eks. Kulsvierbataljonen aktive ved våbenedkastningerne, og i Helsingør etableredes en effektiv spionagevirksomhed ud fra oprindelige blad-

grupper. De 21 lokale illegale blade, som i ca. en million eksemplarer udkom i Nordsjælland, havde stor betydning for frihedskampens udvikling, og gennem agitation og nyhedsformidling udsprede de øjeblikkets

paroler – som f.eks. under Folkestrejken i 44. Senere skaffede de almindelig tilslutning til frihedsbevægelsens efterkrigstidsprogram og retsopgøret.

Henrik A. Bengtson

En del af de 21 illegale blade som i perioden 1942-45 udkom i Nordsjælland.

NY TID

»Kammerater! For kort tid siden modtog i en skrivelse om vort blad NY TID. Siden da er NY TID udkommet med tre numre, uden at vi har mærket det fjerneste til jeres medarbejderskab – hvad der jo var meningen... skal NY TID betyde noget, da må det indeholde aktuelle lokale artikler fra hele Nordsjælland...«.

Den illegale presse udviklede sig i løbet af besættelsen til en væsentlig toneangivende formidler af politiske, faglige og aktuelle modstandspolitiske synspunkter, og ovenstående uddrag af et DKP brev fra august 1942 markerer starten til det betydeligste illegale blad i Nordsjælland – NY TID.

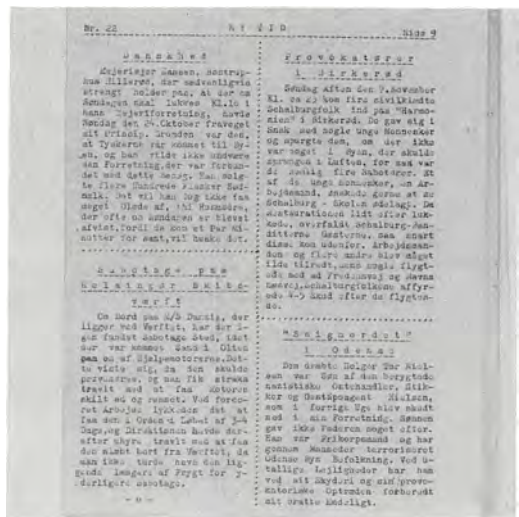
Egil Larsen boede en tid efter flugten fra Hørserød hos kammerater i Nivå, hvor han bl.a. satte skub i arbejdet med et lokalt illegalt blad. Nok havde kommunisterne i området på dette tidspunkt allerede trykt LAND OG FOLK i over et halvt år, men for at få lokal gennemslagskraft var det nødvendigt med et lokalt orienteret blad. De første numre af NY TID blev trykt i Humlebæk og Espergærde. Senere flyttedes trykkeriet til Helsingør og fra sommeren 1943 duplikeredes også i Hillerød efter manuskript fra Helsingør. Duplikator og papir skaffede bladgruppen gennem en antikvarboghandler overfor politistationen i Helsingør. De to enslydende udgaver af NY TID blev med cyklende kurerer fordelt til partiafdelingerne i hele amtet, hvilke igen uddelte dem hovedsageligt på de større arbejdspladser. Barnevogne var iøvrigt et af de sikreste gemmesteder for illegale blade.

NY TID tryktes krigen igennem i et både varierende sideantal og format, og udover det månedlige nummer udkom bladet i forbindelse med større begivenheder, protester og strejker – i august '43 og under folkestrejken i sommeren '44 endog flere gange dagligt. Bortset fra de første numre var NY TID – som andre illegale blade – gratis. Økonomisk blev bladet støttet gennem private pengegaver, salg af 1, 2 og 5 kr. støttemærker »Danske mænd« og illegale bøger. Bevarede

regnskaber viser, at det var ganske anseelige beløb som blev indsamlet i amtet. Det første nummer af NY TID tryktes i 110 eksemplarer. I september 42 var oplaget steget til 500, og i sommeren 1944 til over 2000 pr. måned.

NY TID førte, også i forhold til andre lignende illegale blade, en stærk provokerende linie direkte adresseret til arbejderne, og NY TID lagde ikke fingrene imellem når det gjaldt om at kommentere den socialdemokratiske »arbejderpolitik«. Besættelsen igennem forblev de socialdemokratiske byrådspolitikere og socialdemokratiske tillidsmænd på de store arbejdspladser NY TIDs foretrukne »emner«, og de gensidige beskyldninger blev ikke bedre af, at det ved kommunevalget i maj 1943 lykkedes det illegale DKP i Helsingør at få opstillet og indvalgt 3 sympatisører på en særliste og dermed vælte det socialdemokratiske flertal. Gennem mellemmand angreb DKP i både den legale som illegale presse, medens Socialdemokratiet replicerede i Socialdemokraten.

Men selvom man progressivt førte klassepolitik gennem bladet var DKP dog godt klar over, at den nationale kamp mod tyskerne kun kunne vindes på visse betingelser, og derfor fremhævedes gang på gang de nati-

NY TID den 27. november 1943. En typisk side i et illegalt blad.

NY TID udkom i perioden 1942–45 i mange forskellige størrelser, men altid med et håndstempelt rødt NY TID

onale symboler og historiske personer. Fra første færd opfordrede NY TID også til en aktiv kamp mod besættelsesmagten – omend begrebet »Kamp« ændrede karakter de følgende år. I 1942 taler man om »de bare nævers front – Det er dig og mig – På alle måder må tyskerne mærke en modstand. Tal ikke med dem og lad alt arbejde til dem blive det elendigste bras de nogensinde har set. I dag står den nationale ære over håndværkets«, medens man i 1943 åbent opfordrede til sabotage.

Under folkestrejken var NY TID en væsentlig uencensureret nyhedsformidler af begivenhederne i amtet, hvor de daglige udgaver

holdt folk ajour med begivenhederne både her og i København.

Selvom det lokale islæt var formålet med NY TID, støttede og kommenterede bladet ivrigt Frihedsrådets paroler og udlagte politiske linier, ligesom man fra første færd også aktivt gik ind i visionerne og tankerne omkring efterkrigstidens Danmark, samt forbedrede retsopgøret gennem omtale af lokale værnemagere, stikkere m.v.

Bladgruppen omkring NY TID formåede på trods af arrestationer, flugt og lokale udskiftninger at skrive, trykke, udgive og distribuere fra juni 1942 til maj 1945.

Henrik A. Bengtson

EN BARAKLEJR I NORDSJÆLLAND

I 1917 blev der i Horserød 9 km. vest for Helsingør opført en baraklejr til russiske krigsfanger, som efter freden i Brest Litovsk blev sendt hjem fra Tyskland via Danmark. Lejren førte en omskiftelig tilværelse i mellemkrigstiden, for så atter at blive taget effektivt i brug under besættelsen.

Den 22. juni 1941 overskred tyske tropper grænsen til Sovjetunionen, og i Danmark arresterede det danske politi, efter aftale med tyskerne, en række ledende kommunister landet over. De interneredes i første omgang i Vestre fængsel, men den 4. august overførtes 107 mand til Horserød. Hermed kom lejren til at spille en central rolle i opbygningen af den tidligste modstandsbevægelse.

Man kan roligt sige at de danske kommunister, med den tysk-sovjetiske ikke-angrebspakt i hånden, blev »taget på sengen« den 22. juni. Men trods det hårde knæk udfoldede der sig i det kommende år en livlig aktivitet for at opbygge en illegal organisation, bl.a. i Frederiksborg amt. De første skridt blev taget i Helsingør med indsamling af penge, tobak, rationeringsmærker, cykler og logi til »de røde enker«, når de skulle besøge deres mænd i lejren. Aktiviteterne førte i vinteren 1941–42 til genetablering af 7 illegale afdelinger i amtet, udover Helsingør og omegn således i Hillerød, Kregme, Frederiksværk, Frederikssund og Birkerød. Man begyndte at trykke og distribuere »Land og folk«, og i sommeren 1942 havde man overskud til at udgive det første lokale amtsdækkende illegale blad »Ny Tid«.

Men også indenfor lejren var der aktiviteter, og chikanerier førte til, at forholdet mellem lejrledelsen og de internerede efterhånden blev meget spændt, – et forhold som ikke bedredes af, at seks mand natten mellem den 10. og 11. juni 1942 foretog et flugtforsøg, hvor det lykkedes to at undslippe gennem en underjordisk tunnel. Flugten var forberedt i måneder, og eftersøgningen af Eigil Larsen og Ib Nørlund forblev resultatløs. Medens de to hurtigt indgik som væsentlige aktiver i opbygningen af den kommunistiske mod-

standsbevægelse, overførtes alle fangerne fra Horserød til Vestre fængsel. Her forblev de til oktober, hvor de vendte tilbage for at opleve interneringen af yderligere 250 kammerater ved den 2. kommunistaktion i november. Lejren rummede nu 335 mand, og selvom en del atter blev sat på fri fod, overrumpledес over 250 af dem den 29. august 1943 af det tyske militær, da de kl. 3 om morgenen besatte lejren.

Hvorfor de ansvarlige politikere og embedsmænd ikke gav de internerede underretning om forhandlingspolitikens sammenbrud og hermed mulighed for at flygte, er et af besættelsens sorte kapitler. På trods af dette lykkedes det dog 90 fanger at undslippe og »gå under jorden« som heltidsillegale. De resterende overførtes den 2. oktober til KZ-lejren Stutthof.

Efter den 29. august anbragte tyskerne en del fremtrædende danskere og de tilfangede danske jøder fra aktionen i begyndelsen af oktober i lejren. Hovedparten af de danske gidsler blev frigivet i løbet af oktober og jøderne overførtes til en uvis skæbne i KZ-lejren Theresienstadt, så i årets sidste måneder var Horserød klar til at modtage det effektive tyske politis og Gestapos stadig stigende antal tilfangede modstandsfolk.

Krigens gang og Horserøds uhensigtsmæssige placering i det befolkningstætte Nordsjælland fik tyskerne til at rømme lejren den 12. august 1944, og overflytte alle fangerne til den nybyggede Frøslevlejr i behagelig nærhed af den tyske grænse i Sønderjylland. De 741 fanger blev udskibet fra Helsingør. Byen og værftet afspærredes medens udskibningen stod på, og en planlagt befrielsesaktion blev aldrig effektueret. Som protest mod aktionen »sit down-strejkede« byens arbejdere.

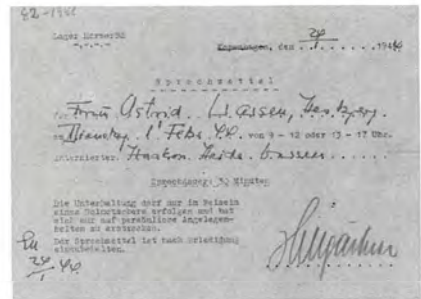
I krigens sidste måneder indrettedes lejren til at modtage flygtninge, og i befrielsesmånederne benyttedes den til internering af landssvigere. Siden 1947 har Horserød været Statsfængsel, først for kvinder, senere for indsatte af begge køn. *Henrik A. Bengtson*

Tysk militær og danske fængselsbetjente ved Horserødlejren tidligt om morgenen den 29. august 1943. (*Statsfængslet ved Horserød*)

Til højre: Besøgstilladelse til Horserød januar 1944. (*Nordsjællandsk*)

Transportskibet forlader den skarpt bevogtede Helsingør havn med Horserødfangerne den 12. august 1944. (*Helsingør*)

EN KNÆKKET SKRUENØGLE

Nær Mørdrup trinbrædt, godt gemt i bunden af en kakkellovn på 1. sal i »Villa Alfa«, kunne det danske politi have fundet den knækkede Bacho-skruenøgle, man så ihærdigt eftersøgte i og omkring Espergærde, efter det mislykkede sabotageforsøg mod Kystbanen sent om aftenen den 31. august 1942.

Natten til den 11. juni 1942 flygtede kommunisten, skibsbygger Eigil Larsen fra Hørsørød. Eigil Larsen havde før interneringen arbejdet på Helsingør værft, så det var naturligt, at han efter flugten søgte tilflugt hos de kammerater i Nordsjælland, som allerede fra efteråret 1941 havde påbegyndt opbygningen af en illegal organisation der. Eigil Larsen var en meget effektiv organisator, og snart stod han med begge ben begravet i opbygningen af en kommunistisk sabotageorganisation, det senere BOPA.

Med dens mange troppe- og ammunitionstransporter, som overførtes i transit gennem Sverige til Norge, blev Kystbanen udset som et velegnet første sabotagemål, og kammerater i området omkring Espergærde blev af Eigil Larsen opfordret til at foretage en togafsporing, ved at skrue en skinne løs i et sving. Sprængstof havde man ikke mulighed for at skaffe her i sabotagens barndom. Dårlig forberedelse, underdimensioneret værktøj, det uvante arbejde i bælgmørke og nervøsitet forkludrede arbejdet. En skruenøgle knækkede og det løsnede skinne-stykke svappede på plads da toget nærmede sig. En banearbejder opdagede næste morgen sabotageforsøget. Politiet fandt skruenøglen afbrækkede kæbe, og med den i hånden indledtes en ihærdig eftersøgning – men forgæves.

Da røret efter sabotageforsøget havde lagt sig, blev gruppen imidlertid atter opfordret til at gøre et forsøg. En af de tre lokale sabotører Knud Nielsen har senere berettet, at man denne gang var mere omhyggelige med forberedelserne. Således sneg sabotørerne sig ned på banelinien og tog mål af boltene, hvorefter fastnøgler blev slebet til på Kvist-

gård savværk. »... Vi begyndte ret tidligt den dag jeg havde bestemt mig. Det var natten mellem den 6. og 7. november, Sovjetunionens revolutionsdag«, fortæller Nielsen, der overfor sin kone havde forklaret, at han den aften skulle på krybskytteri med naboen. Så ville hun finde hans fravær helt »naturligt«!

Vel ankommet til banelinien mellem Espergærde og Snekkersten begyndte sabotørerne at skrue skinneboltene op af svellerne. De sidste blev skruet frem og tilbage så de gik let. De skulle først løsnes i sidste øjeblik. »... Vi lå og ventede til et dansk persontog havde passeret, og så fik vi travlt. Vi sprang til. Jeg skulle ordne laskerne, og de andre skulle ordne boltene i midten... Vi fór til alle tre, og bukkede skinnen, vi var jo stærke og kraftige, således at jeg kunne beregne, at toget ville vælte over og smadre det andet spor«.

Herefter tog sabotørerne afsted på cykler af den nærliggende skovvej, og under flugten hørte man braget af toget som væltede. Man skiltes som aftalt, tog hver til sit og kastede værktøjet i en mose. Godt snavset kom Knud Nielsen hjem efter »krybskytteriet«.

Det danske politi satte meget ind på at finde gerningsmændene til denne første vellykkede danske jernbanesabotage, der med et afsporet tysk ammunitionstog spærrede Kystbanen effektivt i over to døgn. Eigil Larsen blev, som ved det tidligere sabotageforsøg, atter sat i forbindelse med aktionen, og der blev udlovet en dusør på 5000 kr. for hans pågribelse. Politiet havde også Knud Nielsen til afhøring, men han klarede frisag, og de tre sabotører levede resten af besættelsen et helt »normalt« familieliv ved siden af illegalt bladarbejde og senere deltagelse i opbygningen af de militære ventegrupper.

Henrik A. Bengtsen

Sabotagen mod Kystbanen ved Espergærde den 6. november 1942 afspærrede effektivt banen i henved to døgn. (*privatteje*)

Efterlysning fra Politiet.

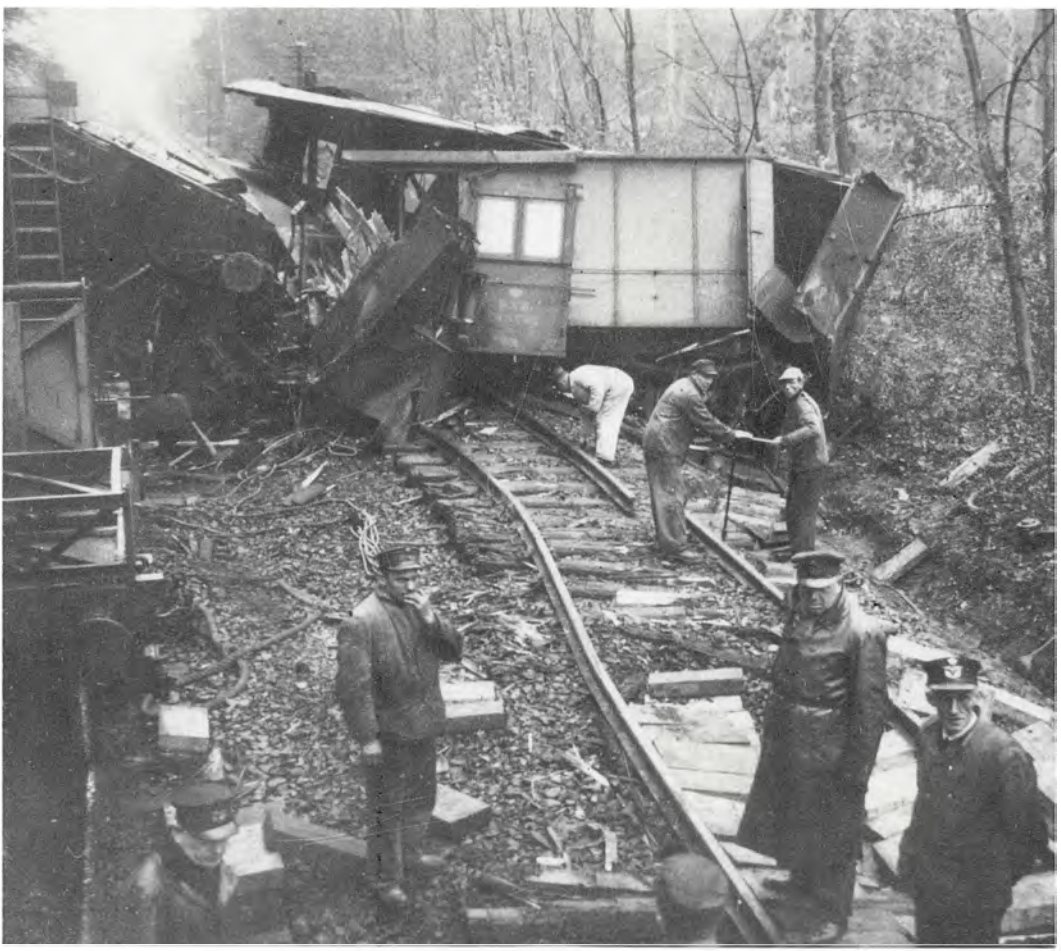

Den 1. September kl. 8 om Morg. blev konstateret det, at der i Løbet af Natten var udført et Forsøg paa Afsporing af Tog paa Kystbanen i Ebeltoftvej, ca. 600 m nord for Espergerde Jernbanestation ved 4 1/2 km Syden paa Strækningen Rulvåhus - Helsingør. Attentatet som antages at være foretaget i Tiden mellem Kl. 0,45 og 6,15. Personalet paa et Persontog, som påstøede Gjerningsstedet Kl. 6,45 og let kunde være blevet afsporet, har ikke bemærket noget usædvanligt, men i undersøgelsen paa Gjerningsstedet sandsynliggøres, at Attentatet da allerede var tilrettelagt. Ved Udførelsen af Attentatet søgtes der Gjerningsmænd i det Gjerningsmøndene bl. a. bejnet sig af en Kortstang og en Skruenøgle af ældre Model. Politiet har paa Gjerningsstedet fundet den bevrængede Kæbe af en sædvanlig Skruenøgle, der paa Siden er mærket „Bachø 52“ og man antages at hidrøre fra en „Bachø-nøgle“ (svensk Fabrik) af Dimension 25,5 cm. For en hurtig Opklaring af det meget farlige Attentatforsøg er det af Betydning, at Politiet i videst muligt Omfang kommer i Besiddelse af Oplysninger om Personer, der kan have foretaget Attentatet, derunder navnlig Personer, som villes at være eller at have været i Besiddelse af Redskaber som de anvendte. Der udsættes derfor en Duesør af indtil 600 Kroner efter Politets nærmere Bestemmelse for sådanne Oplysninger, der kan lede til Identificering af Gjerningsmændene. Oplysninger bedes givet til Politimesteren i Helsingør eller nærmeste Politimyndighed.

30 40 50 60 70

Politimesteren i Helsingør n. v., den 16. September 1912.
WINEKEN

20.000 KR. I DUSØR

Søndag den 4. april 1943 skete der noget usædvanligt i Hillerød; næsten på samme tid blev fem af byens virksomheder angrebet af sabotører. Der sprang bomber og brande brød ud. Politiet, som kun havde signalementer af fire af aktionsdeltagerne udlovede op til 20.000 kr. – en mindre formue i 1943 – som dusør for oplysninger, der kunne føre til pågribelse af sabotørerne. Københavner-aviserne bragte historien på forsiden.

Det er klart, at myndighederne måtte være opskræmte. Den tyske besættelse havde været tre år, men selvom sabotager ikke var ukendte, havde flertallet af dem tilfældighedens præg; en høstak, der blev stukket i brand, et telefonkabel, der blev skåret over. I Danmark var det ikke nemt for amatører at få fat i våben endsiges sprængstoffer, og derfor var sabotager, også de større aktioner, langt hen i besættelsen rettet mod ting, der kunne brænde. Organisationen var også sjældent så god, at sabotørerne kunne binde an med mere end et mål ad gangen.

Men her blev altså fem mål ramt på én gang – og med bomber.

Det begyndte ved Skævinge Hørskætter i 10 kilometer udenfor Hillerød. Lidt før klokken 20 om aftenen blev vagtmanden holdt op med pistoler af fire unge mænd – »det var en af de første gange vi holdt en vagt op. Vi tog ham med og punkterede hans cykel og tog hans cykelpumpe«, fortæller en sabotør (JJ) – og de fire unge mænd anbragte en bombe i virksomhedens dynamo og satte ild til råvarerelagrene. 456 tons hør og 62 tons hamp brændte, kraftstation og dynamo var ødelagt. Politi og brandvæsen hastede ud fra Hillerød og selve fabriksbygningen blev reddet.

Klokken 21.08 skete der en eksplosion i Hillerød Dampvaskeri i Frederiksværkgade 10. Dampkedlen var sprængt. Brandvæsenet fik hurtigt slukket ilden, men så var den gal på Garveekstraktfabrikken, hvor en bombe slog hul i dampskorstenen klokken 21.23, og 9 minutter senere, klokken 21.32, eksploderede en sprængladning på en elektromotor i Gummihjulsfabrikken, Frederiksgade 13, og

antændte tagetagen. Ovenlysruderne var sprængte, og lige i nærheden lå gasværket og et benzindepot. Travlheden må have været betydelig. Måske var det derfor man først næste dag, om mandagen, opdagede, at endnu en bombe omtrent samtidig var sprængt i Gummivognsfabrikkens filial, en Hesteskofabrik på Ndr. Jernbanevej, hvor en elektromotor var slået itu.

Gerningsmændene kom fra København, og de var en lille snes unge mennesker under ledelse af en erfaren tidligere spaniensfrivillig.

I København havde en håndfuld spaniensfrivillige længe været aktive i sabotagen, men deres organisation (ofte kaldet KOPA, KOMmunistiske PArtisaner) var i vinteren 1942–43 ved at bryde sammen under presset fra det danske politi. Derfor havde man taget kontakt til unge mennesker, som var politisk ubeskrevne, men som ville gøre en aktiv indsats. Skønt de allerede havde været på sabotage i København, skulle aktionerne i Hillerød være en slags fælles »dåb« for dem og samtidig en manifestation, som ikke kunne overses.

Oplysninger om virksomhederne havde man fået fra lokale folk, som også på anden måde stod bi under aktionen, og man havde planlagt forløbet nøje: Først slog man til mod Skævinge Hørskætter for at lokke politi og brandvæsen ud af byen – og for at give gruppen mulighed for at komme væk – ind til Hillerød – for en københavnsk sabotør vidste, som lederen siger, at »jo flere mennesker, der var omkring én, jo større sikkerhed«. (PF) De næste eksplosioner skete 1 til 1½ time senere inde i byen. »Efterhånden havde vi lært virkningen af sprængstoffet at kende og vi kunne tidsindstille det, – vi indstillede det efter luntens længde. De forskellige folk i Hillerød skulle tænde lunterne på et bestemt tidspunkt«. (PF)

Alle aktionsdeltagerne slap væk, nogle af dem, såvidt vides, med toget, hvor de sad i spejderuniform og ikke kunne mistænkes for at være hærdede kommunister eller engelske

agenter. I hvertfald var to af aktionsdeltagerne endnu ikke fyldt 18 år, men begge blev senere ledende medlemmer af de københavnske sabotageorganisationer Bopa og Holger Danske under navnene »KK« og »Anders«.

Lederen siger i tilbageblikket: »Vi lavede ikke ret meget skade« (PF), og det er sådan set rigtigt når det gøres op i forsikringens erstatninger, selv når vi tager hensyn til, at der skal ganges med ca. 20 for at få nutids-kroner: På Garvesyrefabrikken havde man haft for lidt troyl med, så det lykkedes ikke at vælte fabrikkens skorsten, kun at slå hul i den og skaden var på under 400 kr. Bygnings-skaden på Dampvaskeriet var på under 3.000 kr., og den samlede erstatning for skaderne på Vognehjulsfabrikken og dennes filial var på under 15.000 kr. Langt den største skade var sket på Hørskætteriet. Her var erstatningen for det ødelagte løseøre på 293.000 kr., men det skyldtes jo, at varelageret var brændt.

Kun én af de nævnte virksomheder arbejdede, såvidt vides, direkte for Værnemagten og også med hensyn til Hørskætteriet føler en af de unge aktionsdeltagere sig idag mindre sikker på, om denne aktion egentlig var særlig krigsvigtig. Til gengæld skal brandskæret – i det mørkelagte land – have kunnet ses helt i København!

Hillerød-aktionerne i april 1943 er på mange måder atypiske for industrisabotagen i Danmark. Det normale var – også i Frederiksborg amt – at lokale folk med deres kendskab til lokale virksomheder var de mest effektive, når noget skulle ødelægges, – også selvom det bagefter kunne være svært at bevare anonymiteten, når snakken gik i provinsbyen. Blot var det endnu sværere for folk, som kom udefra. De var alt for påfaldende og havde ingen steder at gå hen efter en aktion i en fremmed by.

Således havde to københavnske grupper døde og sårede, da de senere prøvede at lave lignende aktioner i Holbæk (maj 1943) og Åbenrå (februar 1944).

Blandt de godt 50 sabotager der blev lavet i Danmark i april 1943, hævder de fem i Hillerød sig som de mest dramatiske, fordi, som en deltager siger; »man lagde stor vægt på det

massive, dette at vi pludselig slår til i et begrænset område og viser hvor stærke vi er, selvom vi altså faktisk var meget svage.« (HT).

Specielt for den københavnske sabotage markerede aktionerne et vagtskifte. Pionererne i KOPA afløstes efterhånden af yngre folk fra bredere kredse i samfundet. En overlevering, der ihvertfald **burde** være sand vil vide, at en af veteranerne i København efter aktionen kom med blomster, for nu var de gamle spaniensfrivillige blevet allierede med de »borgerlige«, og altså måtte BOPA, BORgerlige PAtisaner, være født.

Esben Kjeldbæk

Politiken 6. april 1943 havde som de fleste andre dagblade en fyldig reportage om sabotagen i Hillerød søndag den 4. (Frihedsmuseet)

EN HÆDERSGAVE

Møllevej i Stenløse, søndag den 22. juni 1941, klokken 11 om formiddagen. »Jeg lå i en liggestol i haven hin skønne søndag og lod solen bage min syge krop, min hustru sad tæt ved og strikkede, vor lille pige gravede i havegangens grus...«. Så ankom der 2 betjente og erklærede manden for anholdt. På hans spørgsmål om hvorfor og hans krav om at se en dommerkendelse var betjentenes eneste kommentar et grin og ordene: »Se så at blive færdig og følg med!« Og med mandens statsfjendtlige korrespondance med sovjetiske forlag kørte de ham til arresten i Frederikssund.

Manden var den næsten 72-årige verdensberømte forfatter Martin Andersen Nexø, hvis forbrydelse bestod i, at han var kommunist og hovedbestyrelsesmedlem i foreningen »Sovjetunionens Venner«. Sammen med 338 andre kommunister ud over det ganske land måtte Nexø nødvendigvis arresteres, for netop denne morgen havde tyskerne begyndt deres felttog mod Sovjetunionen. Ganske vist havde tyskerne »kun« krævet 71 ledende kommunister arresteret efter de lister, den danske politikommissær Odmær havde foræret Gestapo kort efter besættelsen. Nexø stod ikke på listen, men de lokale politimestre havde fra politigården i København fået carte blanche til selv at skønne, hvilke kommunister man burde spærre inde. Og politimester Harck i Frederikssund skønnede åbenbart, at den syge og ikke helt unge forfatter udgjorde en trussel mod samfundet. I bogen »Breve til en landsmand« har Nexø selv skildret sin arrestation og sit fængselsophold.

5 dage efter indespærringen fyldte Nexø 72 år. Og minsandten om ikke politimester Harck aflagde visit i cellen! Måske for at kvittere for det brev, Nexø havde sendt ham dagen i forvejen og hvori han krævede den retsbeskyttelse, som grundloven tilsikrede ham. Brevet var naturligvis resultatløst ligesom et lignende til justitsministeren.

»Det er underligt at være berøvet sin frihed – og være det så at sige i frisindets navn.

Man er spærret inde som farlig for de fremmede undertrykkere, altså som en god – når det kommer til stykket måske altfor god – dansk mand. For det er jo éns egne landsmænd, éns eget fædreland, der har spærret én inde! Ydet de fremmede undertrykkere denne håndsækning! Og står de fremmede undertrykkere så overhovedet bagved dette? Gang på gang har ansætte og formående danskere gjort henstillinger til regeringen for at få mig fri, bl.a. Peter Freuchen i et energisk brev til Stauning. Tungtvejende lægeerklæringer har det heller ikke skortet på. Men regeringen reagerede ikke, beklagde ikke engang. Situationen syntes den nærmest velkommen...«.

I »Den parlamentariske Kommissions Betænkning« står der om motiveringen for Nexøs løsladelse 11 uger senere: »Den første efter 22. august 1941 (den dag »Kommunistloven« vedtoges i folketinget) løsladte var forfatteren Nexø, der løslodes allerede den 6. september 1941 efter forhandling med de tyske myndigheder, idet man foruden til hans høje alder og skrøbelige hielbred henviste til hans litterære fortjeneste og anseelse...«. Man kunne herefter tro, at det var de danske myndigheder, der havde presset på over for tyskerne for at få Nexø frigivet. Men forholdet synes at have været det omvendte. Både Peter Freuchen og landsretssagfører Robert Mikkelsen har erklæret, at det var tyskerne, der opsøgte Stauning og temmelig bramfrit spurgte, hvad fanden man egentlig havde tænkt sig med **den** arrestation. Tyskerne ville i al fald fralægge sig ethvert ansvar, dersom der skete Nexø noget under fængselsopholdet. På trods af bogbrændinger og andet kulturbarbari ville tyskerne gerne stå som den vesterlandske kulturs sande vogtere.

Fra arresten skrev Nexø mange breve, og de havde alle uden undtagelsen som afsender: p.t. Arresthuset, Frederikssund.

Og det var heldigvis p.t.! Han blev løsladt den 6. september efter at have tilbragt den sidste tid i Vestre Fængsels sygeafdeling og på Rigshospitalet.

Jens Forup

HELSINGØR, AUGUST 1943

Vi befinder os midt i krigen. Tyskerne er på tilbagetog i Sovjetunionen, i Nordafrika, og de allierede har netop invaderet Sicilien. Det står klart at det tyske »verdensherredømme« er ved at synke i grus – langsomt. Optimisme på alle fronter, også den danske.

På landsplan havde modstandsbevægelsen styrket sin position igennem 1943, og samtidig havde halvåret været et uroligt arbejdsår med strejker, sabotager og telefonbomber. Mange arbejdstimer var gået tabt. Modstandsorganisationerne pustede til ilden, og da store dele af den organiserede modstand havde nære forbindelser til de mere venstreorienterede dele af fagbevægelsen, kanaliseredes utilfredsheden denne vej. Lønstop og en forrygende dyrtid resulterede i en forringet realindkomst, og strejkeforbud mod at hæve lønnen af den vej. Der var stor utilfredshed med de samfundsbevarende kræfter – regeringen og den socialdemokratiske del af fagbevægelsen – men det var tyskerne, som blev brugt som påskud til strejker.

I sommeren florerede strejkerne også på Helsingør skibsværft, og allerede fra april var de direkte rettet mod tysk arbejde. En episode med en vagtpost på fragtskibet »Tantalus« udløste en arbejdsnedlæggelse og et krav om at få fjernet de tyske vagtposter fra værftet. Kommunisterne var ikke sene til at udnytte situationen, og gennem det illegale blad »Ny Tid« rettedes i de følgende måneder skarpe angreb mod værftets socialdemokratiske tillidsmænd og direktionen. Med baggrund i de mange sabotager på arbejdspladserne rundt omkring i landet, krævede værftsarbejderne den 14. juli 20% i faretillæg for at arbejde på en krigsvigtig virksomhed, hvilket ikke blev imødekommet.

Rygterne om strejker og »oprør« mod tyskerne i flere jyske og fynske byer nåede selvfølgelig også Helsingør, og fra midten af august havde der været episoder rundt om i byen rettet mod tyske soldater og danske nazister.

Nervøsiteten blandt de tyske tropper var

Tyske soldater afpatruljerer ved Pension »Nordkap« i Bjergegade under august urolighederne. (Helsingør)

stigende. Den 21. august alarmeredes værne-magten i hele landet på grund af rygter om en forestående invasion i Jylland. Krigsmarinen i Helsingør sættes i mellemste alarmered-skab, og aviserne berettede om Churchill og Rosevelts møde i Quebeck dagen før.

I forbindelse med den før omtalte »Tanta-lus« affære havde DKP i Helsingør planlagt en sabotage mod skibet. En sympatisør, skibsbygger Carl Reib, skulle placere en bombe nedest i et lastrum, men »Tantalus« afsejlede før sabotageaktionen blev en reali-tet. De nye uroligheder kunne bruges til endnu et forsøg. Hvem der gav ordren til sabo-tagen står ikke klart, men den 25. august kl. 13.45 eksploderede bomben imidlertid i lastrummet på det tyske fragtskib »M/S Min-den«.

Arbejdet på værftet blev øjeblikkeligt ned-lagt, og først nogle timer senere blev politiet klar over, at sabotagen havde kostet et men-neskeliv. Carl Reibs cykel var den eneste der var tilbage i cykelstativerne! Reib var blevet sprængt i luften med bomben mellem hæn-derne i »M/S Mindens« lastrum, og det var ikke et rart syn der mødte politiets teknikere.

Unge værftsarbejdere drog den eftermid-dag hærgende gennem byen. Atter gik det ud over de sædvanlige ruder, tyskerpigerne, glarmester Vingaa – den lokale nazi herreds-leder »blev bombarderet for fjerde gang«, – og den tyskvenlige politikommisær O. Mad-sen fortrak skyndsomt under en regn af tørv.

Den øverstkommanderende for Helsingør sendte omkring kl. 15 en snes bevåbnede soldater ud i byen for at genoprette roen, hvilket blev gjort på en time. Marinesolda-terne blev trukket tilbage, hvorefter det dan-ske politi overtog patruljeringen. Værfts-arbejderne gik hjem og klædte sig om. Skibs-værftets tillidsmænd havde midt på eftermid-dagen indkaldt til møde på Sommariva kl. 20, hvor de ville foreslå arbejdet genoptaget fra næste morgen, og senere forhandlinger om-kring de uafgjorte 20% i faretillæg.

I den lune sommeraften mødte over 2000 mennesker op, og stemningen var højeksplo-siv. Byens unge var også mødt op, og de var ikke interesseret i fagforeningspolitik, men i

ballade. Det lykkedes nogle kommunistisk sympatiserende talere at få gjort kravet om 20% faretillæg til et kardinalpunkt, medens et krav om at generalstrejke blev nedstemt af forsamlingen efter et meget kaotisk møde. Forsamlingen besluttede dog at blive hjemme torsdag og først genoptage arbejdet fredag. Storkonflikten blev udskudt til den 1. september, hvor man krævede regeringens svar på en resolution om faretillægget. Det blev en urolig nat. Bander af lærlinge drog hærgende gennem byen, smadrede ruder og kastede med tørv, – men der meldtes ikke om sammenstød af alvorligere karakter. Mor-genen gryede til atter en urolig dag.

Kommunisterne havde heller ikke sovet meget den nat, for tidligt om morgenen sendte de en nyduplikeret udgave af »Ny Tid« på gaden hvor man bl.a. nu krævede de tyske vagtposter fjernet fra byens gader. Der forekom forskellige småepisoder rundt om i gaderne i løbet af dagen, men tilspidset blev stemningen først tidligt på aftenen hvor poli-tiet mistede kontrollen. Et slagsmål mellem en gruppe unge mennesker og tre tyske sol-dater på byens hovedgade Stengade ved 19.30-tiden udviklede sig voldsomt. En værftsarbejder sprang op på ryggen af en of-ficer som trak sin pistol og skød ind i folke-mængden, hvorved han dræbte to og sårede to andre.

Herefter opstod der så alvorlige optøjer i gaderne, at den tyske kommandant på Kron-borg sendte et kompagni soldater ud i byen for at splitte demonstranterne. Dette lykke-des, men kun under flittig brug af skydevå-ben. Politiet, som samtidig havde rekvireret forstærkninger fra København, sendte højt-talervogne rundt i gaderne og opfordrede folk til at holde sig indendøre, men urolighe-derne fortsatte til omkring midnat.

Fredag morgen mødte skibsværftsarbej-derne ved normal arbejdstids begyndelse, men det blev ved et improviseret møde foran værftets port besluttet straks at gå hjem. Samtidig forlod arbejderne på Gummi-fabrikken »Tretorn«, Wiibroe, Dampvaske-riet og øldepoterne nu også arbejdspladser-ne, men selvom kommunisterne forsøgte at

Politiets højtalerovogn opfordrer til ro og orden. (Helsingør)

lægge pres på byens forretninger om at generalstrejke fra kl. 12, blev dette ved forsøget. NY TID kom atter på gaden, nu med overskriften »Vi må Generalstrejke«.

Midt på eftermiddagen samledes forretningsudvalget for Arbejdernes Fællesorganisation til møde under deltagelse af borgmesteren – den navnkundige »Kong Peder« Christensen – og folketingsmand Sigurd Schytz, hvor man vedtog en resolution, der tog afstand fra »de uansvarlige kredse der søgte at udnytte situationen«. Samtidig med at Fællesorganisationen i den udsendte resolution opfordrede arbejderne til at genoptage arbejdet og besinde sig, besluttede den tyske kommandant – efter forhandlinger med politimesteren – at holde sine soldater væk fra gaderne hele fredagen. Han ville dermed undgå unødige provokationer.

Taktikken lykkedes, og da regnen tilmed silede ned det meste af dagen, lå byen stille hen. Forhandlingspolitikens succes overfor den endnu svagt funderede modstandsbevægelse viste, at denne bestemt endnu ikke

var moden til at tage en politisk kamp op mod de etablerede. Fremtiden skulle vise, at modstandsbevægelsen – selv efter befrielsen – stod svagt politisk funderet, på trods af at befolkningen var så ganske anderledes lydhøre overfor opfordringerne om at Generalstrejke i sommeren 1944.

Arbejdet genoptoges lørdag morgen på alle byens arbejdspladser, og i løbet af dagen normaliseredes forholdene. Værftets tillidsmænd holdt et møde, hvor det besluttedes fortsat at opretholde arbejdsnedlæggelserne på de tyske skibe og direktør H. P. Christensen kaldte værftets lærlinge sammen på riggerloftet og opfordrede dem til ikke at provokere tyskerne og lave ballade i byen.

Søndag den 29. august fik et forløb, som helt overskyggede de lokale problemer i Helsingør. Mandag proteststrejkede arbejderne på byens store virksomheder, men allerede tirsdag blev arbejdet genoptaget i normalt omfang, og kravet om risikotillægget var lagt på hylden.

Henrik A. Bengtsen

EN UBEHAGELIG HJEMREJSE

Militært set herskede der i Danmark indtil den 29. august 1943 det besynderlige forhold, at danske værnepligtige indkaldtes og trænedes på næsten normal vis. For Jægersprislejren betød dette, at indtil 1943 havde lejren sin normale status som skydeøvelseslejre for de forskellige militærstyrker på Sjælland. Den faste stab i Jægerspris var kun på ca. 30 mand.

29. august 1943 var en bataillon fra Næstved stationeret i Jægerspris. Situationen om morgenen var kaotisk, de sædvanlige kommandoveje var afbrudte, der gik rygter om, at kongen var skudt og at der blev kæmpet ved kasernen i Holbæk. Bataillon blev derfor kommanderet sydover for at gå i stilling ved Kirke Sonnerup. Derfra ville man via ordonnanser søge at få oplysning om, hvad der skete i Holbæk. Da det viste sig, at forholdene i Holbæk var rolige, fortsatte bataillon til Næstved, mens folkene fra detachementet i lejren returnerede til Jægerspris.

Jægersprislejren blev derefter indrettet til interneringslejre for danske soldater. Indtil midten af oktober 1943 boede der ca. 1200 menige og officerer, hovedsagelig fra garnisonen i Holbæk – blandt dem også garnisonens musikkorps.

Der blev fra forskellig side gjort en del for at mildne de interneredes kår. KFUM's militærmission virkede i lejren, Røde Kors leverede hjælpemidler og bibliotekerne skaffede bøger. Der blev dyrket sport – håndbold, fodbold og boksning. Postgangen var dog ganske begrænset. Hver soldat måtte ugentlig afsende 1 postkort og modtage to. For at bøde herpå tog flere af de ansatte i lejren breve fra de internerede med ud – skjult under tøjet eller i en kurv under »græs til kannerne derhjemme«. Brevene blev sendt fra Frederikssund posthus – i Jægerspris ville det vække for megen opsigt. Tilsvarende virkede de samme personer som modtagere af »ekstra« post, som de tog med ind i lejren igen.

For at få tiden til at gå under interneringen måtte soldaterne arrangere sport- og spilturneringer. (Jægerspris)

De danske soldater i Hornsherred den 29. august 1943. (*Jægerspris*)

Alligevel var det en fangetilværelse, og nogle af de internerede begyndte at overveje flugt. Der kom et antal ud – smuglet gennem vagten på forskellig vis – men mest omtalt er de to, som det lykkedes at undvige via kloaksystemet.

Nogle måneder før var der i lejren blevet opført nogle solide bygninger, beregnet til helårsindkvartering af mandskab. Kloakken fra disse bygninger var tilsluttet kloaksystemet i Neder Dråby, således at det skulle være muligt at gå ned i kloakken i lejren og komme op i frihed ved Hvidstengård i Neder Dråby, 5–600 m fra lejren. De soldater, som overvejede flugt, havde fået kontakt med lejrens fyrbøder, som kendte kloakken fra byggeperioden, og han havde lavet en skitse over rørenes forløb til dem. Nede hos samme fyrbøder havde de sammentømret en lille vogn med rulleskøjtehjul. Vognen kunne de skubbe foran sig med deres mest nødvendige ejendele.

Før flugten konsulterede de to menige deres batterichef Def-Petersen. Han ville forsøge at få standset anvendelsen af kloakken, mens de gik igennem, og de aftalte at de skulle give et aftalt tegn med en feltlygte for at meddele, at alt var gået godt. Def-Petersen ville den pågældende aften observere hver halve time, første gang ved midnat, sidste

gang kl. 2. De flygtende var indforstået med, at var de ikke kommet op kl. 2, var der ingen mulighed for at komme dem til hjælp.

Den pågældende nat sad Def-Petersen i sit værelse og ventede indtil kl. 2 uden at se det aftalte signal. Næste formiddag fik man af en leverandør fra Frederikssund at vide, at to soldater på stationen havde købt billet til København, og det var nærliggende at tro, at det var de to flygtede. Hvilket imidlertid ikke var tilfældet.

Nogle dage senere fik Def-Petersen et kryptisk brev fra én, der foregav at være hans niece. »Hun« takkede hjerteligt for den dejlige ferie hos onkel og tante, men lagde ikke skjul på, at det på grund af de dårlige samfærdselsmidler havde været en meget ubehagelig hjemrejse. Brevet sluttede med at fraråde andre at bruge denne forbindelse.

Beretningen om flugten gennem kloakken fortælles i mange forskellige versioner. Antallet af flygtede er også steget ganske betydeligt i forhold til de to, Def-Petersen beretter om i sine erindringer.

I slutningen af september 1943 blev de fleste officerer flyttet fra Jægersprislejren, og ca. 11. oktober blev de menige hjemsendt. Derefter var lejren under tysk kommando indtil 5. maj 1945.

Bente Thomsen

FLUGTEN TIL SVERIGE

Rigspolitichefen den 7. oktober 1943 kl. 16.05: – Razzia foretaget i Gilleleje sidste nat. 107 personer anholdt og ført til Horserød. – Så kort lød meddelelsen om en af de største tragedier under den ellers vellykkede jødeflugt, men samtidig markerer telegrammet også den dramatiske overgang fra den uorganiserede til organiserede jødeflugt i Gilleleje, hvor det meste af den lille by på få uger stod bag overførslen af 1300 jøder til sikkerhed i Sverige.

Mange steder langs Øresunds kyst kunne fortælle om den fortættede aktivitet omkring begivenhederne i oktober 1943, hvor det vrimlede med ulykkelige jagede jøder overalt i Nordsjælland. De søgte mod kysterne, hvor fiskerne mod betaling var villige til at hjælpe med overfarten. Det rygtedes hurtigt, at transportmulighederne var særlig gunstige i Gilleleje, idet flere kuttere allerede havde sejlet adskillige over her. Men også Gestapo i Helsingør var opmærksomme på den illegale trafik, og allerede den 3. oktober slog man til for første gang. Ved 20-tiden ankom Gestapo-chefen Hans Juhl og hans folk til havnen i Gilleleje, hvor man overraskede en udskibning. Snarrådighed forhindrede en katastrofe, og Gestapo forlod byen med uforrettet sag, hvorefter transporterne blev genoptaget. Men kun to dage senere forsøgte Juhl igen – og det med større held. Netop som en båd med 20 flygtninge var på vej ud af havnen, ankom Hans Juhl i bil fra Hornbæk. Båden blev råbt an og Juhl fyrede med sin pistol mod styrehuset. Skipperen reagerede ved at slå bak, og han og hans medhjælpere sprang fra borde, da båden ramte molen, hvorved det lykkedes dem at flygte. Flygtningene blev kørt til Helsingør og derfra videre til Horserød.

Episoden var et varsel om hvad man kunne vente, men hele den spændte atmosfære i byen gjorde det umuligt at holde situationen under kontrol. Flygtningene strømmede til,

og de fortvivlede mennesker blev ikke skjult efter nogen samlet plan i den efterhånden overbefolkede lille fiskerby.

Hen på eftermiddagen den 6. oktober var 80 flygtninge blevet ført til kirkeloftet, som også tidligere havde været brugt som skjulested. Hjælpere bragte mad og tæpper til kirken, medens andre planlagde den videre transport, der nu var blevet besværliggjort af et politiforbud mod uvedkommende færdsel på havnen. Katastrofen indtraf, da den lille kirke overraskende blev omringet af Gestapo og tyske soldater, som var ankommet fra Helsingør.

Retsager efter krigen har ikke fuldt klarlagt, om jøderne i byen blev angivet af en stikker. Men at Gestapo og de tyske soldater efter ankomsten til byen gik frem efter en nøje plan, og at man endda var bekendt med kodeordet for flere af flygtningenes opholdssteder, gav selvfølgelig næring til denne formodning.

Menighedshuset var det første sted Gestapo slog til, hvorefter menneskejagten fortsatte rundt om i byen. Det lykkedes ikke at organisere en flugt fra kirken, og snart var den omringet af maskingeværer og belyst af projektører. De omkring 80 fortvivlede mennesker blev ført bort under skarp bevogtning, og kun én, en ung mand, som havde gemt sig på kirkeloftets tagrytter, undslap.

Nattens rædsler og den omstændighed, at tyskerne trods ihærdig søgen ikke havde fået tag i alle de skjulte jøder i byen, skabte den følgende dag en egentlig flugtorganisation i Gilleleje – Jødekomiteen.

De jøder, som stadig var i byen, skulle skaffes ud. Man måtte sætte system i flugten, fordele opgaverne, få kontrol med priserne og hjælpe dem, der ingen penge havde. Komiteen fik en halv snes medlemmer, som i løbet af de følgende uger organiserede en lang række transporter, der forløb uden uheld.

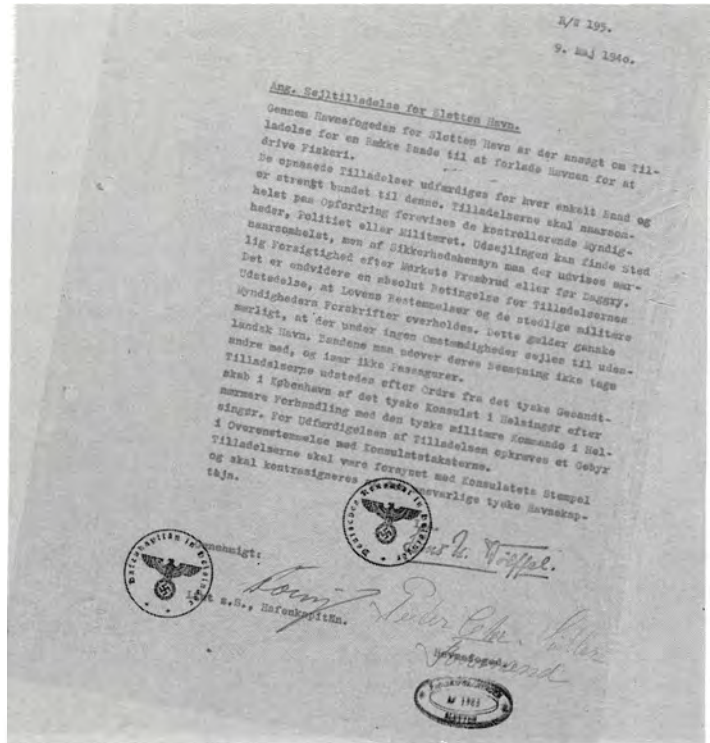
Henrik A. Bengtson

Maskinen blev aldeles ubrugelig

Det illegale Gilleleje var mere end jøder og fiskere. Sidst på krigen opbyggedes også her Militærgrupper som foretog våbenafhentninger i Gribskov, samt andre store og små aktioner.

– Det lykkedes nogle af gruppens medlemmer, en del bådebyggere, at »lamme« en stor blandede maskine, som tyskerne skulde bruge ved anlæggelsen af Hedsbjerg-batteriet. Den henstod nogle dage på rampen ved Gilleleje jernbanestation, og da den var ganske ubevogtet, var det en alt for stor fristelse ... Altså hældte bådebyggerne en sen aften ½ kg melis i benzinbeholderen og »behandlede« magneten med syre, så maskinen blev aldeles ubrugelig. Tyskerne transporterede den senere under stort besvær til Hedsbjerg, hvor andre frihedskæmpere pillede yderligere ved den. Resultat: Maskinen kom aldrig i arbejde.

(»Fra det gamle Gilleleje« 1947.)

Fiskerne var de første som kom til at mærke besattemagts holdning til »illegale udrejser«. Som krigen skred frem strammedes grebet yderligere for at ende med et forbud mod færdsel på havnene i 1943. (Helsingør).

Under stor opmærksomhed vender fiskekutterne hjem fra svensk eksil i maj 1945. (Gilleleje)

RAPPORT ANGÅENDE H-H-RUTEN

Nedenstående rapport blev udarbejdet i Helsingborg den 20. april 1944 til de danske myndigheder i Stockholm.

– Helsingør-Helsingborg ruten blev startet den 14. oktober 1943 og har siden denne dato ført 12–1300 mennesker fra Danmark til Sverige og ca. 300 fra Sverige til Danmark.

Grundlaget for rutens oprettelse var jødeforfølgelserne i Danmark, og initiativet ... blev taget af Erling Kiær og Børge Rønne ... Foruden har medvirket adskillige andre personer.

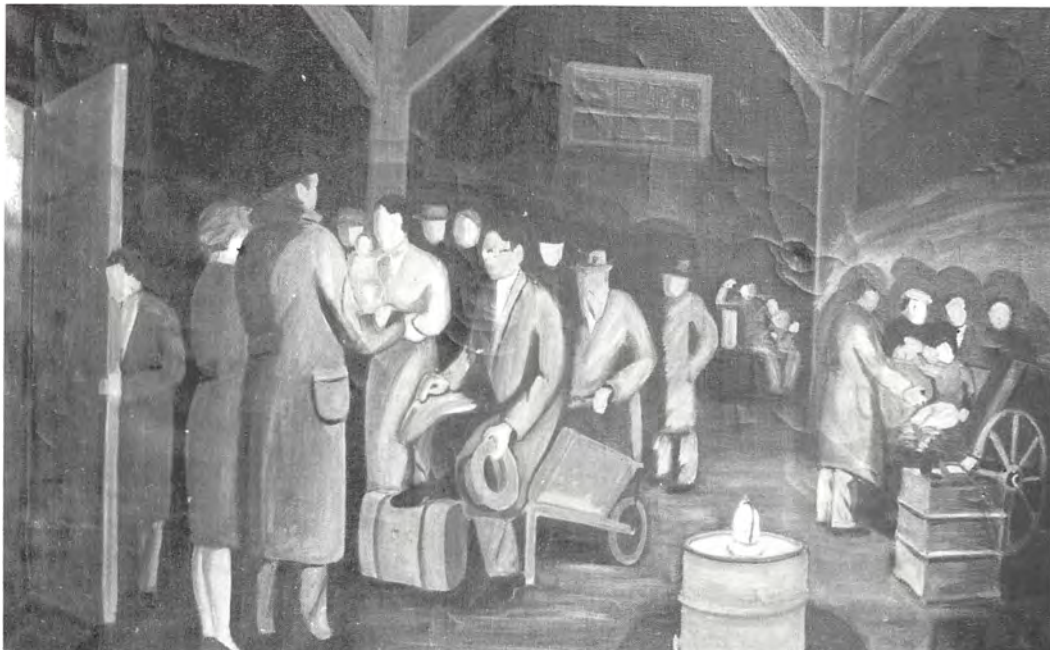
Ruten blev startet med en åben motorbåd med en 4 HK oliemotor, der kunne give den en fart på 3 knob. Den blev erhvervet til formålet af Kiær og Rønne for 2000 kr. og gik med Kiær som fører fra Helsingør havn den 14. oktober og tog ved Sydkysten jødiske passagerer ombord. Disse blev landsat i Helsingborg, og båden tog derefter station der. Der blev derefter sejlet så at sige dagligt. Kiær besørgede til bestemt klokkeslet afhentning på kysten af passagererne, medens Rønne ledede organiseringen af arbejdet på kysten med afskibningen, administrationen m.v. Efterhånden som risikoen for de enkelte deltagere blev skærpet ved faren for stikkere og tyskernes patruljering, blev alle vigtige beslutninger taget i fællesskab af de personer, der deltog i arbejdet.

I den første tid var passagererne næsten udelukkende jøder, men siden kom frimurere, sabotører, officerer, faldskærmsjægere og allierede soldater til. I begyndelsen blev passagererne opsamlet fra forskellige steder langs kysten, men senere blev der skabt kontakt med forbindelserne til København, således at passagererne væsentlig kom direkte fra organisationerne der. Afskibningerne foregik forskellige steder ved kysten mellem Helsingør og Humlebæk og skete hovedsageligt lige efter mørkets frembrud. Passagerer og post var klar ved bådens ankomst, således at den straks kunne sejle tilbage. Afskibningen varede i reglen kun få minutter, og passagertallet svingede mellem 2 og 12.

Efter ca. 15 ture grundstødte båden ved en afskibning og måtte opgives. Allerede to dage efter lykkedes det dog i Helsingør at erhverve en ny båd for 3500 kr. Den var benzindreven. I midten af november begyndte man at skifte mellem afskibningssteder på Nordkysten, og der fortsattes så at sige dagligt, hvadenten vejret var godt eller dårligt. Selv i klart måneskin lykkedes det at slippe gennem den tyske patruljebådsspærring. En aften i særlig hård sø satte brændingen også båd nr. 2 på grund. Det skete på lavt vand med stenfri sandbund ud for Skotterup, og det lykkedes derfor ved hjælp af en fisker fra Helsingør at bjærge båden tidligt om morgenen, kort efter at det var blevet lyst, og båden returnerede til Helsingborg. Bjærgningen kostede 2000 kr.

I begyndelsen af december lykkedes det ved hjælp fra København at erhverve yderligere en motorbåd for 6000 kr. Både på land og i søen var man i den derefter følgende tid ude for adskillige mere eller mindre farlige begivenheder, der bevirkede, at agtpågivenheden måtte skærpes yderligere. Der blev derfor etableret et særligt vagtsystem med assistance af Kystpolitiets folk på Stella Maris. Dette viste sig i flere tilfælde at afværge tyske patruljers opdagelse af transporterne. Også til søs blev tyskernes patruljering mere omhyggelig, og en aften var faren for opdagelse så stor, at båden måtte gemmes et par timer under en badebro og forlades. Det lykkedes dog ikke tyskerne at finde båden, og den kunne atter tages af grunden. Passagererne blev dog overført i en jernbanevogn på færgen i stedet for.

Ved adskillige (andre) lejligheder ... blev der truffet arrangement med lods båden i Helsingør og med fiskerne på Sydkysten om overførsel af passagerer ... Mellem jul og nytår måtte der ligges stille, idet der fra de svenske myndigheder kom et absolut forbud mod overførsel af post og passagerer. Straks efter nytår kom transporterne dog i regelmæssig gænge igen.

»Kommer vi over i aften« er titlen på KFH's maleri fra 1952, og uden tvivl også det spørgsmål mange stillede sig selv i oktober 43. Stedet er en lade i Snekkersten. (Helsingør)

Herunder: I 1945 udkom der flere bøger om de illegale ruter fra Helsingørrområdet skrevet af aktørerne selv.

Illegale breve mellem sildene

Matros Chr. Jacobsen var Helsingør-Helsingborg færgernes illegale postmester, og sammen med to kolleger lykkedes det ham at holde denne »regulære« post-rute igang til den 5. maj.

Fantasiaen fejlede intet når det gjaldt om at finde skjulesteder til den illegale post matroserne modtog fra København og fra organisationen i Helsingør og Nordsjælland. Kasser med sild fra Gilleleje var glimrende skjulesteder, for tyskerne brød sig ikke om at undersøge de ildelugtende kasser. Selvom færgpersonalet blev visiteret inden de gik ombord, skildte tyskerne ikke cyklerne ad, hvor den illegale post var gemt i stelrøret under sadlen. Det er også fra H-H-overfarten de berømte illegale madkasser stammer. En ung blikkenslagerlærling lavede tre dobbeltbunde madkasser, som så blev brugt til de »medbragte« og illegal post. H-H-overfarten var modstandsbevægelsens mest sikre postrute til efterretningstjenesten i Stockholm.

(Beretning fra Helsingør)

En af de dobbeltbundede madkasser med meddelelser fra Barkowsky. Se side 94, 95. (Helsingør)

Torsdag den 20. januar var der ca. 25 passagerer at overføre. Der blev derfor aftalt at sejle 2 gange. Ved anden afsejling, der fandt sted ved 23-tiden fra strækningen mellem Julebæk og Hellebæk, blev transporten overrasket af tre tyske vagtposter. Det lykkedes båden med alle passagerer at komme af sted, men kriminalbetjent Th. Larsen og Leif Olsen blev tilbage og blev råbt an af tyskerne, der umiddelbart efter skød på dem. Larsen blev ramt af skud i maven og blev indlagt på hospital i Helsingør, hvorfra han senere overførtes til Bispebjerg hospital og herfra igen til ukendt sted (i Sverige). Leif Olsen blev arresteret af tyskerne, og i løbet af de nærmeste dage gav han så mange oplysninger, at organisationen i Helsingør måtte opløses... Ruten blev i nogle dage fortsat med forbindelse direkte fra København, men derefter lå man stille i nogen tid for om muligt at få tyskerne til atter at slække kontrollen. Dette blev dog ikke tilfældet, men det lykkedes alligevel efterhånden at gennemføre adskillige ture, både til Sjællandskysten og midtsunds, hvor passagerer og post blev modtaget fra skibe.

Med hensyn til rutens økonomi kan oplyses, at enhver passager har fået lov til at betale efter eget ønske og evne. Gennem de forløbne måneder har der tillige været en del pengekommissioner fra Danmark til Sverige. Af disse blev der i begyndelsen taget 10% af samtlige beløb. Normalt har indtægten pr. tur ligget mellem 500–900 kr., men den var efterhånden stærkt faldende. Omkostningerne ved transporterne har f.eks. været biler til nærhed af afskibningsstederne, der ofte lå 8–10 km. fra byen. Tillige har der i et stort antal tilfælde måttet betales hotelophold samt fortæring for passagererne. Afhentning af kommissioner i København, der ofte måtte foregå med bil... har naturligvis også kostet en del penge.

I begyndelsen af november var der en kassebeholdning på ca. 8000 kr. I midten af november var den på 6000 kr., og derefter faldt den med knapt 1000 kr. om ugen, indtil de sidste penge gik til ved opløsningen af or-

ganisationen i januar måned. Foruden udgifterne på Sjællandssiden er også afholdt udgifter til Kiærs ophold i Sverige, derunder båd-reparationer og i de sidste måneder 500 kr. pr. måned til en assistent. Siden februar har de af rutens deltagere, der befinder sig i Sverige, måttet klare sig selv for egne penge. For tiden er det vanskeligere end nogensinde at foretage besejling af Sjællandskysten. De tyske patruljefartøjer ligger om natten stille – med en afstand af ca. 1000 m., og tillige har tyskerne til vagttjeneste beslaglagt et stort antal ejendomme langs kysten. De personer, der hidtil har deltaget i transporterne, har ... måttet forlade kysten.

For at genoprette en bedre forbindelse, end der nu eksisterer, er det nødvendigt at ansætte to eller tre mand på Sjællandskysten til at skabe kontakt mellem båden og organisationerne i København. Disse to eller tre mand haves, men midlerne til deres ophold i Danmark mangler. Der må regnes med en udgift til dem på 5–700 kr. Til Kiærs ophold her i Sverige må regnes med 800 kr. mdl., idet han har hustru og to børn. Til den rent administrative og repræsentative del af ruten må regnes med 3–400 kr. og til en medhjælper – 600 kr. Dertil kommer reparationer og eftersyn af båden – Med diverse og uforudsete udgifter – vil den samlede nødvendige sum om måneden komme til at ligge på mellem 3500 og 4000 kr. sign. (Børge Rønne) –

H-H-ruten blev definitivt stoppet den 12. maj 1944, da Kiær i Øresund nord for Helsingør blev omringet og fanget af flere tyske patruljebåde. Organisationen blev reorganiseret i Helsingborg under navnet »Øresundstjenesten« med en startkapital på 25.000 kr. fra Stockholm. Den daglige leder blev kriminalbetjent Einar Andersen fra Helsingør, som genskabte ruten med midtsundskontakter til skibe fra København, og senere kom »Øresundstjenesten« til at stå for forsendelsen af de svenske maskinpistoler til opbygningen af modstandshæren i Danmark. Også forbindelsen til Helsingør blev reetableret med H-H-færgerne som en aldrig svigtende depecherute.

»GESTAPO PÅ STRANDVEJEN«

At den nordsjællandske bølge- og havidyl ikke blev ladet uberørt af besættelsen fik befolkningen i Hørsholm og Rungsted snart at mærke efter den tyske indmarch. For ikke så snart havde de danske tropper nedlagt våbnene og Samlingsregeringen knæsat forhandlingspolitikken i 1943, før de tyske sikkerhedsautoriteter påbegyndte arbejdet med at skabe en effektiv organisation ved siden af de officielle danske myndigheder. Et led i disse bestræbelser i Nordsjælland bestod i opkøb af en række herskabsvillae langs kysten alle underlagt GESTAPO-centralen i Helsingør. – Tanken var at der i villerne skulle placeres blandede »garnisoner« af især tyskere, men også danskere primært for at kontrollere området og mere sekundært ved den blotte tilstedeværelse i lokalsamfundet, at hindre antityske aktioner og manifestationer.

Valget i Rungsted faldt på parcellerne Nordre Strandvej 37 og 39 (sidstnævnte var

villaen »Strandbjerg«, der i dag benyttes som plejehjem). Her blev der indrettet faciliteter til underbringelse af ca. 50 mand, ligesom kælderrummene anvendtes som celler for tilfangetagne modstandsfolk. Sideløbende hermed indrettedes endelig det nu nedrevne Rungsted Badehotel som lazaret for besættelsesmagten – tyskheden var følgelig stærkt repræsenteret i Hørsholm Sognekommune.

At dette net af lokale støttepunkter under Helsingørledelsen også reelt var i stand til at danne sig et billede af modstandsaktiviteterne i Nordsjælland afsløres gennem de telefonsamtaler, som det lykkedes modstandsfolkene at aflytte i Helsingør både ud og ind af byen. Dette forhold resulterede endog i, at englænderne foråret 1945 syslede med planer om at bombardere Helsingørcentralen – på linie med Shellhuset i København og Husmandsskolen i Odense – for at ødelægge arkiverne.

Vandrehjemmet Wisborg syd for Helsingør var hovedkvarter for Gestapo og det tyske kystpoliti fra Rungsted til Gilleleje. Fotografiet er fra maj 45. (*Helsingør*)

Gestapo-hovedkvarteret *Strandbjerg* i Rungsted. (*Hørsholm*)

Celle i kælderen af *Strandbjerg* (*Hørsholm*) og førerlænke anvendt af Gestapo på *Wisborg*. (*Helsingør*)

Lokalt foretog tyskerne et mindre antal razziaer imod mistænkte grupper – bl.a. var Konservativ Ungdom en tid lang under mistanke på grund af engelskkurser, ligesom elever og lærere på Rungsted Statsskole var i søgelyset. Her blev 2 gymnasiaster overført til KZ-lejr i Tyskland, ligesom Rektor Boisen og Inspektør Langer arresteredes og en tid måtte på Shellhuset. Men bortset fra disse nok så alvorlige episoder holdt de lokale GESTAPO-folk en lav profil, uanset om dette skyldtes manglende politimæssige evner, eller ulyst i retning af at optræde provokerende aktivt i takt med de militære »strategiske tilbagetrækninger og frontudretninger«.

At såvel danske som tyske på *Strandbjerg* også interesserede sig nok så meget for andre ting end at jage modstandsfolk afsløres i en

artikel fra *Hørsholm Avis* i befrielsesdagene, hvor det præciseres »At man i villaens øverste etager levede fyrsteligt og ikke nægtede sig dyrkelsen af Eros og Bacchus (vinens gud)«. – Et forhold der tydeliggjordes ved en sand overflod af tømte flasker og glemt inntimt damelingeri.

Afslutningsvis omkring dette mindre idylliske kapitel af *Hørsholm* og *Rungsted*s historie, uden megen forbindelse til Karen Blixens nærtliggende *Rungstedlund* og *Ewalds Høj*, hvor digteren red sin *Pegasus* og skrev *Rungsted*s *Lyksaligheder*, kan nævnes, at hele garnisonen uden dramatik og skyderi blev arresteret og interneret i majdagene, ligesom de lokale GESTAPO-kollaboratører idømtes lange fængselsstraffe.

Morten Weiss-Pedersen

MODTERROR

Fra efteråret 1943 skiftede tyskerne politik med hensyn til bekæmpelse af uro og sabotage, og den 30. december måtte de tyske ledere i Danmark give møde for Hitler i dennes hovedkvarter i Østpreussen. Her forlangte den forbitrede Hitler, at man fra nu af skulle anvende modterror som våben i Danmark. For hver dræbt tysker eller tyskerhåndlanger skulle der fra nu af clearingmyrdes fem danskere, ligesom sabotagen skulle mødes med modsabotage.

Til gennemførelsen af den nye kurs indsatte R. O. Bovensiepen i januar 1944 som chef for det tyske sikkerhedspoliti, og han kom i de følgende halvandet år til at operere med berygtede korps som Schalburg- og Hipokorpsene. Under navnet »Germansk Korps« var Schalburgkorpset i april 1943 blevet oprettet som en militær SS-enhed. Hertil hørte den civile enhed »Folkeværnet«. Navnlig denne og dens civilklædte efterretningstjeneste »E.T.« var frygtede for deres overgreb mod befolkningen. Efter dette korps, der netop havde bekæmpelse af illegal virksomhed og udførelse af terrorhandlinger til opgave, kaldtes modsabotagen *schalburgtage*. Som 5. afdeling af »E.T.« indgik det efter arrestationen af det danske politi oprettede Hipokorps (Hilfspolizei). Samtidig med Bovensiepen kom Petergruppen til Danmark, hvor den sammen med danske terrorgrupper udførte mere end 100 clearingmord. Blandt disse er mordet på billedhuggeren Otto Bülow det mest kendte i Frederiksborg amt.

I juli måned 44 oplevede beboerne i Frederiksværk terrorskydning i gaderne fra Schalburgkorpset, og forholdene i den nordlige del af amtet blev gradvist forværret. Behandlingen af medlemmerne af Hipokorps ved befrielsen viser noget om frygten for og hadet til disse. I juni 43 forekom der ildspåsatelse på Gilleleje Badehotel. Dette gentoges i november, hvor »den røde hane« også galede over Hulerød Badehotel og Klithotellet i Hulerød. I februar 44 var den så gal igen på Gilleleje Badehotel. Samtlige hoteller blev brugt til indkvartering af tyske tropper.

Bovensiepen udpegede målene for clearingmord og schalburgtager, og de omfattede såvel blinde ødelæggelser mod aviser, biograf, forlystelsesetablissementer som den kollektive transport. I april 44 sprængtes f.eks. Kinopalæet i København i luften. Men også fra modstandsbevægelsens side satte man ind over for tyskvenlige biografere.

12. april 44 forsøgte modstandsbevægelsen at ødelægge Gilleleje Bio ved at lægge sammenbundne håndgranater i operatørrummet og ved at overhælde stolene med fosfor (hvis man da tør stole på oplysningerne fra Frederiksborg Amts Avis den 18. april 44, dagen efter den vellykkede sabotage af biografen). Ved den sidste sabotage ødelagdes vestibule, billetkontor og operatørrum, medens branden hurtigt slukkedes af det tyske toldpoliti. Tyskernes svar, schalburgtagen af Gilleleje Kro, opnåede ikke omtale i Frederiksborg Amts Avis, men måtte smugles med i en notits af 4. maj 44 angående opbygningen af Gilleleje Bio, hvori der blot meddeltes, at genopbygningen af Gilleleje Kro ligeledes var påbegyndt (årsagen hertil måtte læses mellem linierne).

I juli 44 startede en sand terrorbølge mod offentlige transportmidler. I Århus og Ålborg schalburgteredes talrige rutebiler og busser i denne og efterfølgende måned, og den 27. juli sprængtes Hillerødtoget på Lille-rød station. Ifølge FRIT DANMARK nr. 43 var bomben ikke anbragt på banelegemet men under en bänk i netop den kupe hvori 7–8 uniformerede Schalburgfolk havde siddet indtil Birkerød. Ved denne schalburgtage dræbtes 3 og såredes 15. I alt udførte terrorgrupperne 8 bombeattentater mod persontog, hvorved 30 personer blev dræbt og ca. 100 såredes. Men det lykkedes dog aldrig for tyskerne ad denne vej at få overbevist befolkningen om, at det var kommunister og andre ansvarsløse elementer (læs sabotører), som stod bag persontogsattentaterne, og på denne måde få jernbanesabotagen gjort upopulær.

Preben From

MORGENBLADET

Men minner det gamle dog paany, hvor Hierterne Morgen vente

Efter Schalburgtagen ...

Plakat trykt af modstandsbevægelsen sidst på krigen. (Nordsjællandske)

Frederiksborg Amtstidende

Central Organ for det nordlige Sjælland.

Frygtelig Katastrofe i Nordbane-Toget

3 Døde, 10 Haardtsoarede. — Mange fik lettere Kvæstelser
En Bombe var anbragt i en af Waggonerne

Hillerød, Fredag Efter.
Da det sidste Tog fra København mod Hillerød i Aften Kl. 21.30 var ved at sætte i Gang fra Lillerød Station, skete der en Bombekatastrofe i den nordøstlige Vogn i Toget. Vagnvognen var frygtelig Bombet, som har ført til Vognevognens Forbrydelse 2 Mennesker, således 11 såret og mange lettere Soarede er en af de Haardtsoarede Altsat ved Lillerød.

Katastrofens Årsag
Hellerød var den første station af Toget. Katastrofen skete i den tredje vogn fra Hillerød. En bombe var anbragt i en af vognene. Bomben var anbragt i en af vognene. Bomben var anbragt i en af vognene.

Katastrofens Ofre
Den tredje, der døde af Kvæstelser. Den tredje, der døde af Kvæstelser. Den tredje, der døde af Kvæstelser.

Gribende Scener paa Hillerød Station
Gribende Scener paa Hillerød Station. Gribende Scener paa Hillerød Station. Gribende Scener paa Hillerød Station.

Stjålet Sølv for 10.000 Kr. ved Snekersten
Stjålet Sølv for 10.000 Kr. ved Snekersten. Stjålet Sølv for 10.000 Kr. ved Snekersten.

Allerød katastrofen kom på alle landets avisforsider. (Hillerød)

En opgivende krofatter midt i ruinerne af Gilleleje kro maj 1944 (Gilleleje)

MAN LÆRTE AT LEVE MED ANGSTEN

Der var mange former for illegalt arbejde. Fælles for dem alle var, at det i perioder spændte den fysiske formåen til det yderste. Natarbejde med trykning af illegale blade, våbenedkastninger, kajakture over Øresund, sabotager, lange cykelture og den indre psykiske uro, – alt sammen ved siden af en normal 48 timers arbejdsuge. I mange tilfælde gik det hårdt ud over ægteskab, børn og kærester, som måtte gå i uvished over mandens forehavender. I krigens kølvand blev mange skilt. Særligt hårdt gik det ud over familier hvor ægtefællen måtte »gå under jorden«. Hele husstandens indkomst faldt måske hermed væk, og stor hjælp var der ikke at hente hos de offentlige myndigheder. »De røde enker« var de første som følte dette på deres krop. Senere, da modstandsbevægelsen fik en bredere politisk organisation, blev også underhold til familier og pårørende sat i system, ligesom det nu også lettere lod sig gøre at »organisere« nye legitimationskort, dåbsattester, købe- og rationeringskort.

Om modstandsmandens dagligdag beretter Vilner Skov, som var tilknyttet Dansk Samling:

– Et alvorligt problem opstod for de mennesker, der ikke kunne fortælle deres nærmeste, hvor de skulle hen, eller hvorfor de så ofte var ude aften eller nat. En af mine kammerater blev skilt fra sin kone, fordi han ikke kunne fortælle hende, hvad han lavede. For som han sagde: »Dersom hun ved, hvad jeg laver illegalt, ville hun omgående fortælle det videre til sin mor, og så ved hele kvarteret det«. Hustruen troede, at han dyrkede »fremmede guder«, når han ikke kom hjem om natten. Andre havde problemer med og på deres arbejdsplads. Andre igen moralske skrupler overfor de beslutninger og handlinger man foretog sig. Det kunne være at stjæle, ødelægge værdier eller slå ihjel. Alt dette stred mod tidligere livsførelse og moralsk opfattelse.

Der var arbejdskammerater, der ud fra deres livssyn ønskede at være med i vor kamp, men som ikke turde. De erkendte, at

Folketingsmand Sigrud Schytz måtte gå under jorden i København sidst på besættelsen eftersøgt som en af lederne af Militærgrupperne i Helsingør. Her skaffede han sig et antal falske legitimationskort. (Helsingør)

de var bange. Enkelte kom i konflikt med sig selv, og den dag i dag føler de, at de svigtede. Vi andre lærte at leve med angsten, med følelserne for utryghed og frygt. Og vi traf vore forholdsregler overfor familien, der sad hjemme og ventede, når mænd og sønner var ude i aktioner. Mange husker endnu de hårdtbremsende biler, husundersøgelsesernes brutalitet, menneskeforagten, arrestationernes vilkårlighed og ugers uvished om de tilfangetagne.

En anden ting, som indvirkede på hverdagen, var legitimationskortene og de specielle kort, der blev udstedt til folk, der havde officielle hverv under luftalrmer og udgangsforbud. Sådanne kort måtte vi selv lave. En af byens præster udfærdigede falske dåbsattester, og en ung frue på kommunkontoret stjal et stempel, da hendes chef ikke ville. Man lærte sine venner at kende.

De radikalt ændrede livsforhold medførte selvfølgelig, at mange ting og livsvaner måtte tages op til revision. Man passede på, hvad

man sagde, og hvem man sagde noget til. Det illegale arbejde talte man kun om til de venner, som man samarbejdede med, eller som man følte sig helt tryk ved.

For de første modstandsfolk lå beslutningen om at gå til modstand enten i naturlig forlængelse af et politisk tilhørsforhold til f.eks. kommunisterne eller Dansk Samling. For andre var det en bestemt begivenhed, arbejdskammerater eller medlemskab i en forening som gjorde udslaget. Modstandsbevægelsen var ikke noget man meldte sig ind i. Man blev opfordret til at deltage.

Det spørges undertiden om, hvor længe vi skal mindes besættelsestiden, og at det der skete. Vi der gennemlevede og derved overlevede glemmer aldrig den tid og de kammerater, der delte livsvilkårene sammen. Jeg vil altid huske, at frihed ikke er noget, man blot har, men at frihed er noget, der stadig må tilkæmpes, og at frihed er ofre værd. —

Henrik A. Bengtson

VÆR FORSIGTIG

Nogle Raad og Vink for illegalt Arbejde

udsendt af
DANMARKS FRIHEDSRÅD

Udendstil dig de mest elementære Forholdsregler vedørende illegalt Arbejde, ogse parat med Lovgivningen og Trækkelshold, har længe været danske Frihedskæmpere i Gestapo. Vær ikke alene for forsigtig, men sørg for at have en Arresteringskort på Bude af nye Arresterationer eller sig et kassant Manuskript i det Arbejde, og det betyder Sorg og Ulykke i mange Hjem. Hvis du det er ikke undgået, er Frihedskæmpere arresteret af Gestapo. Det er enhver klar over. Vi kender Kompen og dens Forhold. Men det er en størst mulig Udretning undgået, at Gestapo vinder Treten som Følge af ulovligt Arbejde fra Frihedskæmpere. Søf.

Efterhånden som Arrens Afslutning rykker nærmere, kan det forventes, at Gestapo arresterer vil forstærke sine Arresteringer for at kunne den danske Frihedskæmpere til Livs. Tils Grund af det varme Sympati, hvore-

med den Del af Befolkningen, som ikke aktivt er med i Kampen, følger Frihedskæmpere, hvor Gestapo kun to Muligheder for at ramme de kæmpende Individer ved Hjælp af Sikkerer eller ved Overbrøgnelse af Frihedskæmpere under Udretningen af det daglige Arbejde. En Del Sikkerer er allerede udsolget. Andre vil komme til at dele deres Skæbne. Men det vil være umuligt helt at komme Sikkerer til Livs. Arbejdet skal imidlertid udføres, og DANMARKS FRIHEDSRÅD har derfor ment det, på sin Plads nedervandende at bringe en række Raad og praktiske Vink for Udøvelsen af illegalt Arbejde. Bogen udtømmende Vejledning kan det ikke blive, til s. imidlertid vil selvfølgelig ikke kun være interessent i at udføre alle Udvisere til Gestapo. Vi kan her kun nævne en række elementære Forholdsregler. Afmærkning vil det sidste være, at den enkelte er vægen og omhyggelig og forberet at modtage sine Arbejdsmedarbejdere eller de staldet skæftende Forhold.

Almindelig Opmærksomhed

All for mange har hældt opmærksomhed om en Sørgelighed, der ofte uventede haardt indtræder og uventede på Omgivelserne, men som bestående, valse og at være meget farlig og har skadeligt mange forskellige Arresterationer. Gar Ende på Sorgenshuden, Næghelens, Ligelegeligheden og Utsvælgningen. Forstå, at det er det eneste Alvor.

Begynd aldrig Tale til et andet Måder eller andre Forhold vedrørende det illegale Arbejde. Taleforhold afsløres i stort Antal.

Brød ikke Arbejdet hverken som Hoved eller i Tilskuelighed i Sørgelighed. For, på Bestanden eller andet Offentlig Steder, hvor usædvanlig kan opføre sig. Sådanne Sikkerer er på Træk overalt.

Vær meddelsheden i Nyligheden af Spærren. Den, der drækket lidt for meget, har Tilfældigheds til at være lidt for meget. Et meget forsigtigt Ord kan forværre skæfteligheden.

Vær ikke tilfældig indledende overfor Mennesker. De ikke kender, der kan være frastødt — og det er meget skæfteligt forfærdiget — at ville høre sig til andre som sine stier og andre Forhold. Hvis det kan være fordelagtigt ikke at tale for Dem selv, også for Deres Omgivelser. Det kan ikke ske.

Hvad enten De har læst eller illegalt, saa det ikke illegalt tilfældig liges og Ejde fremme i Deres Hjem. Hvis et Materialist skal til at erklære med muligt, det kan det for fremtidige Forer ved et eventuelt Bættis — men i saa Fald har De selvfølgelig faaet det snødt per. Post af Dem almindelige Personer.

Tretn Deres Huskomme. Indt. er saa forlængt som en Lemning fuld af Ardever, Telefonnumre og Nøbler. Hvis det til en uforsigtig liget aldrig at modtage Tretn, færdige, skadelige o. i. Heller ikke i Røde. Hver Deres Arrester og har Medarbejdernes Deres Lemning vil De fast være Værdifulde med Gestapo. Hvis De har i Huskomme, kan ingen opgive.

Hvis, der er en Dør, en Hæst, og Lydsignalen er ikke alle Måder lige god. Altså Deres Stemme med Hensyn hertil, naar De dræfter illegalt Forhold.

Fald ikke i den anden Groft. Bærls af forlæren Boverromantik med fantastisk Udviklinger og at for meget Hengivethedsfuldhed i det daglige Liv. Det værker umuligt Opdrag. Hvis Forholdene bliver Dem under Jorden, saa udført som i ganske almindeligt Menneske. Vær mere end borte alle enhver, at De er illegalt. Jo førte selv det, der holdt.

Enhver illegalt bed føle det sin Pligt at bistå de alene Bærdere.

Angående illegalt Arbejde

SLÅT ALDRIG AF PÅ FORSIGTIGHEDSFORANSTALTNINGERNE, ellers hvor godt det tilhørende gaaer. Gestapo kan være for i Hætte på Dem, selv at i nær af det Omløyses en Person gennem Uge, for der staa til.

INGEN UDTIDIG NYSGÆRIGHED De skal kun interessere Dem for de Spørgsmaal, Søger eller Personer, som De i Måden af Deres specielle Arbejde har til Opgave at interessere Dem for. Hvad De ikke har Brug for at vide, vedkommer ikke Dem, og De skal ikke gøre Forsøg på at få det at vide.

INGEN OVERFLØDIG SNAK En Mobilitet eller Oplysning skal kun gives videre til dem, Meddelelsen vedkommer. Det er aldrig Medarbejdere uventetkomme Ting under Oplysningen af, at de er nogle nye. Al give uventetkomme Oplysning om Prædiktionsforret, Transportoplysninger, o. lign. rangere med simpelt Angivelser — nævnt hvor også den Prædiktions er, hertil sagt: TI stille — Føl ikke om, hvad De vedt Hus, at uventede Vinger eller Hændinger kan blive skæftede ikke alene for Dem selv, men også for Deres Medarbejdere.

BRUG ALTID DERNÆRVEN og sørg for, at Deres virksomte Navn kendes af saa fan som muligt. Arbejder De indfor en Hæst Grant af det illegale Brevskrive, høst da forklarende Søer. Hvis nogen, der kender Deres Døttens, arresteres, så aktiv angivelser Navn. Hvis De har vedkomme ingen, end ikke Deres nærmeste Medarbejder eller Deres Familie.

FORDDELINGEN AF ARBEJDET Der forlægges kaldes, at den enkelte kendt mindst muligt. Det er i Det ikke nødvendigt, at samtlige Medarbejdere af en Gruppe ved, hvor et Brev skal skrives. Lad hver Tilfælde Gestapo vide ud. Hvergruppen kan have et Brev og en, hvilke Aanklæger man har imod Dem, hvilket, hvilke Lov, vedkomme det heller ikke alene, hvad De laver! Alle Forholdene har fortrinsvis saa udel, ikke indstød med Gestapo.

VÅR PÅPÆSSIGHED OG PLIGTOVBYNDENDE Frihedskæmpere udgør en Hæst. Indtænk det sådanne. Prædikt Arbejde skal udføres omhyggeligt og til Tiden.

MODER man arrangeres med største Forsigtighed og kun på almindeligt vake Steder, d. v. s. hos Familier, eller ikke er arresteret i andet illegalt Arbejde. Skift som vedt muligt Måder, stoff for hvert Måder, sørg altid for, at et Reklamations i Værelset altid indst. Skift Måder for Modstandere, at, der er klar Bane. Ved første Sammenkomst man Deltagere kunne regimere og ved Hjælp af et skæftede. Naar De går til Mødet, på de to, at De ikke er skæftede. De kan bedst forsvinde Dem herom ved at gå gennem Tretn på hinanden følgende Sørgelighed med sørg. Træk ikke Mødet ind med umulig Skak. Vær ikke indstød. Fortid Mødet indstød om i forklarede Betænelser. Udgaan Mødet med for mange Deltagere.

PÅ PÅ SPØRSEL OG PRØVNINGSDRØJ De anvendes i udvalgt Grad og i mange Forholdene. Det sikreste Middel mod dem er at til stille, uanset hvor forfærdigt det kunde være at indføre sig på Prædiktions af Konektheder, som man tilfølgende har Kendt til. For også på Løkkede. Det kender, at Gestapo indfører Folk for at udgøre dem på således fæde frem. Anvend derfor aldrig Personer, som har sidet arresteret, for efter hinanden Tids Rationerne. Dette beholder ikke at være et Mulighed til de præsenterende. De er en simpel Forsigtighedsanstaltning.

ENHVER ADVARSEL Fra hvert eller illegalt Stede som fortrinsvise Arresterationer, Husker et. Igen, man betændes med største Dristighed til dem, der modtager Adværten, for ikke at påføre den udværdende eller loss Hjemmesaad. Almindelig Familie medlemmer har forsvaret sig godt med store Regel og derigennem forlindret, at andre blev udvalgt i Tide. Hvis det, træk af Forsigtighed, at et Sted, indstød, Prædiktions, Prædiktionsforret, indstød, angives af Gestapo, Prædiktions, eller Løse løst forsvaret Forstand. I første Fald har Gestapo vedt at sine Spioner derigennem Oplysninger, som kan blive ledende for den arresterede. Endnu en Gang: TI STILLE!

HVER EN ARBEJDSRET saa holdt i alt Fald til særlige, at Deres Medarbejdere kan få hængt sig selv og Medarbejder i Sikkerhed. Lad hver Tilfælde Gestapo vide ud. Hvergruppen kan have et Brev og en, hvilke Aanklæger man har imod Dem, hvilket, hvilke Lov, vedkomme det heller ikke alene, hvad De laver! Alle Forholdene har fortrinsvis saa udel, ikke indstød med Gestapo. Hvis De har i Huskomme, kan ingen opgive.

Hvis, der er en Dør, en Hæst, og Lydsignalen er ikke alle Måder lige god. Altså Deres Stemme med Hensyn hertil, naar De dræfter illegalt Forhold.

Fald ikke i den anden Groft. Bærls af forlæren Boverromantik med fantastisk Udviklinger og at for meget Hengivethedsfuldhed i det daglige Liv. Det værker umuligt Opdrag. Hvis Forholdene bliver Dem under Jorden, saa udført som i ganske almindeligt Menneske. Vær mere end borte alle enhver, at De er illegalt. Jo førte selv det, der holdt.

DANMARKS FRIHEDSRÅD

Fem Terrorister dømt til Døden

Fire af dem henrettet, een benaadet til livsvarigt Tugthus

Pressekontoret hos den højere SS- og Politifører i Danmark meddeler:

I Henhold til Krigslov er følgende danske Statsborgere blevet dømt til Døden:

1. Student Poul Erik Krogshøj Hansen, født den 16. 10. 1924 i Helsingør, boende i København, og

2. Skibsbygger Henning Wieland, født den 26. 12. 1922 i Aalborg, boende i København, begge for som Medlemmer af en Modstandsgruppe at have deltaget i flere Fabrikssabotager og Mord paa danske Statsborgere.

3. Student Knud Petersen, født 8. 10. 1925 i Padborg, boende i

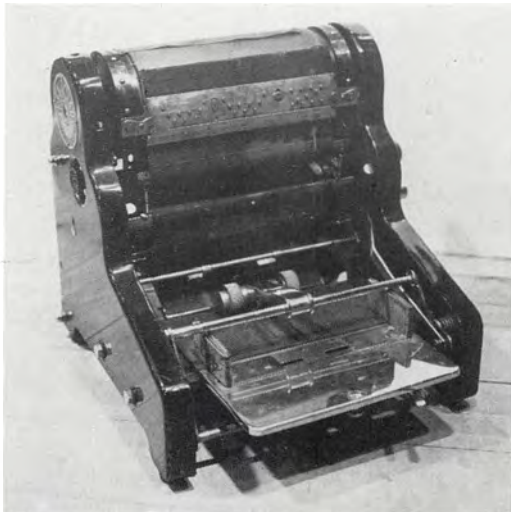
København, og

4. Skibsbygger Jørgen Erik Larsen, født den 22. 12. 1923 i København, boende i Aalborg, begge for som Medlemmer af en Modstandsgruppe at have deltaget i flere Fabrikssabotager og Mord paa danske Statsborgere.

5. Tjener Otto Henning Skov Larsen, født den 22. 8. 1924 i Odense, boende i København, for som Medlem af en Modstandsgruppe at have deltaget i flere Fabrikssabotager.

For sidstnævntes Vedkommende er Dommen blevet ændret til livsvarigt Tugthus. Dødsdommen over de fire andre er blevet fuldbyrdet.

Dødsdomme og fængselsstraffe blev annonceret i alle landets aviser som denne, den 11.4.1945 over fire unge modstandsfolk oprindeligt fra Helsingør. *Helsingør Dagblad* 16.4.45 – se side 122.

Duplikator brugt af folk tilknyttet Dansk Samling i Helsingør hvormed man trykte *Studenternes Efterretnings-tjeneste*. (*Helsingør*)

Sabotage hørte til det mest belastende modstandsarbejde. »Vandbåden« i Helsingør april 45. (*Helsingør*)

EN FANGETRANSPORT TIL FRØSLEV

Nedenstående beretning er skrevet af den 21-årig helsingoraner Arne Bengtsen umiddelbart efter hans ankomst til Frøslevlejren den 29. marts 1945. Den unge mand blev arresteret 17. januar 1945 anklaget for spionage.

Efter forhør og tortur hos Gestapo på »Wisborg« i Helsingør, blev han 22. januar overført til Vestre fængsel. Den 24. og 26. januar var han til forhør i Gestapos hovedkvarter på Shellhuset, for herefter at blive ladet i fred til 7. februar, hvor han atter var på Shellhuset. En dom fik han aldrig, da sagens akter gik tabt ved bombardementet af Shellhuset 21. marts. Antagelig som en form for repressalie blev han sammen med 230 andre fanger udtaget for transport til tysk koncentrationslejr. På grund af de allieredes bombardementer af jernbanenettet i Nordtyskland måtte tyskerne i Ringsted opgive tanken om at sende fangerne over Østersøen. I stedet gik transporten til Sønderjylland, og den kom til at vare i 3 døgn!

Det er meget interessant at konstatere, at fangen i sin beretning overhovedet ikke kommer ind på turens strabadser, der dog må have været betydelige. Transporten foregik i tilspigrede såkaldte kreaturvogne – der var ca. 40 fanger i hver vogn, og ikke alle kunne ligge ned på en gang på det bare gulv. Nødtørft måtte forrettes i et hjørne af vognen, og varmt var det naturligvis ikke. Fangen vejede ved ankomsten til Frøslevlejren 48 kg. Da han blev arresteret ca. 68 kg – men de fleste andre fanger var næppe i bedre kondition efter den ringe behandling i Vestre fængsel.

På denne baggrund, og på grund af de væsentligt bedre betingelser i Frøslevlejren med en rigelig dansk forplejning, forstår man bedre den »positive« tone i beretningen. Alt er som bekendt relativt.

»Klokken 18 kom vagtmesteren med beskeden: »Du musst dich fertig machen, deine Sache packen«. »Wann sollen wir fertig sein?«. »Um halb sieben«. Erfaringsmæssigt vidste vi – vi var to fra cellen, der skulle af sted – at vi da først blev hentet klokken halv otte. Efter at være blevet afskrevet i skrive-

stuen stillede vi op i hallen og ventede. Efter at have fået udleveret marchforplejning, der bestod af 1/5 rugbrød, en skive smør og en Buko smøreost, blev vi stoppet ind i et salatfad og med eskorte ført til godsbanegården. Klokken var 21.30.

Herfra (godsbanegården – red.) afgik vi først kl. 01.30 og nåede efter et langt stop i Ringsted kl. 6 til Korsør. Færgen afgik kl. 11.30, og vi ankom til Nyborg ca. kl. 13. Her ventede vi en halv times tid, hvorefter vi kørte. Ankom til en lille by, der hed Ullerslev, ved 14 tiden. Efter lang ventetid fik vi at vide, at banelegemet var sprængt ved Ramslev, og vi indstillede os på at overnatte. Kl. 22 blev vi lukket ud af vognene og fik lov til at forrette vores nødtørft, omkranset af maskinpistolbevæbnede tyskere. Det var et pragtfuldt syn. Vi var ca. 20 mand, der sad og skrævede over et lille vandløb i en lidet flatterende stilling – og så foregik hele akten i måneskin!

Vor medbragte mad var jo efterhånden sluppet op – forresten fik vi en kop kaffe og en tør kage på færgen – så vi blev naturligvis himmelhenrykte, da repræsentanter fra byens befolkning næste morgen mødte op med forplejning, der bestod af al den mælk vi kunne drikke, godt med smørrebrød og et stykke wienerbrød, to pølser, et æble og en cigaret til hver. Hen på formiddagen forlod vi dette rare sted og nåede til Odense kl. 12 præcis. Herfra afgik vi ret hurtigt og nåede uden afbrydelser til Middelfart ved 14 tiden. Efter nogen ventetid her kørte vi over Lillebæltsbroen til Fredericia, hvor »Røde Kors« havde ventet os med forplejning, som bestod af en pragtfuld smørrebrødsplatte, mælk, wienerbrød, kaffe og kiks. Vi afgik snart og ankom et kvarter i seks til knudepunktet Lunderskov. Her fik vi snart at vide, at et ammunitionstog var gået i luften ved Farris. Vi bandede stygt. Vi overnattede og kørte næste formiddag over Ribe og Tønder til Tinglev og nåede herfra til Faarhus ca. kl. 17. Vi marcherede herfra til Frøslevlejren og nåede frem efter et kvarters gang – 3 døgn rejse og godt udmattede«.

Under sit ophold på »Wisborg« førte modstandsmanden Ejner Povlsen »dagbog« på små lapper papir som han gemte i cellens dørkam, hvor de blev fundet efter besættelsen.

Povlsen havde organiseret illegale transporter, spionage i forbindelse med terræntransport og uddelt illegale blade for Dansk Samling.

»Wisborg 5.11.1944. Blev taget torsdag d. 26.10-44 kl. 24. Var lige kommet i seng. Forsøgte at slippe ud af bagdøren, men der var vagt. Lå desværre inde med fældende beviser, at man dog ikke bliver klogere. Først 4 dage på Kronborg godt behandlet, flinke og forstående soldater. Lørdag d. 28.10 5 timers forhør – skrap. Mandag overført hertil, tirsdag igen forhør 2 gange. Måtte indrømme terrænsportsforeningen og opgive navne kunne ikke undgå, urolig – kan ikke forstå hvad man venter på. Har flere gange tænkt på selvmord, opgivet det igen som sidste udvej. Aldrig har tiden været så lang som disse 10 dage. Her er koldt, men du får det koldere«.

Mærket for livet fysisk som psykisk overlevede Ejner Povlsen og tilbragte resten af krigen i Frøslev. (Helsingør)

Herover: Souvenir fra Frøslev malet på WC-papir. (Privateje)

Herunder: Brevreglement fra Vester Fængsel. (Privateje)

Personer der befinder sig i Vestre Fængsels tyske Politiafdeling, maa kun afsende og modtage e e t Brev paa 20 Linier hver 14 Dag. A l l e Breve s k a l indeholde Fangens f u l d e Navn samt Fødselsaar og Dag, og s k a l være let lædelig. Fangen maa først modtage Brev 14 Dage efter Anholdelsen. Besøgstilladelse kan søges efter 14 Dages Forløb regnet fra Anholdelsesdatoen, og foregaar ved Henvendelse til "Dansk Røde Kors", Amaliegade 18 i København. Der gives kun eet Besøg om Maaneden, og kun til een Person. Henvendelse direkte til det tyske Politi er formaalsløst. Der kan afleveres Pakker med Tøj og Toiletartikler straks efter Anholdelsen, og foregaar til "Dansk Røde Kors" efter denne Orden: Mandag d. 29. Tirsdag den 30 og Onsdag den 31.1.45 til Arrestanter hvis Efter navn begynder med Bogstaverne fra A-K, og i næste Uge paa samme Dage til Efternavne med Bogstaverne fra L-Ö og saa fremdeles. Udlevering af returneret Vasketøj foregaar hver Fredag fra Kl.10-16 i Dansk Røde-Kors' Barak ved Vestre Fængsel. Pakkerne maa ikke indeholde Levnedsmidler eller Breve, Tobak og Bøger maa kun vedlægges saafremt den Paagældende har Tilladelse til Modtagelsen. Overtrædelse af disse Bestemmelser medfører de s t r e n g e s t e Forholdsregler. Breve maa k u n indeholde rent private Anliggender.

FRA HELSINGE TIL NEUENGAMME

I besættelsens sidste år endte en del danskere i de tyske KZ-lejre; kommunister, modstandsfolk og politifolk. Modstandsmanden Aage Hansen fra Helsinge blev afhentet af Gestapo den 17. november 44 i forbindelse med den store november-razzia i Nordsjælland. Efter afhøring i Tinghuset i Helsinge førtes han til Kronborg, brutale forhør på Wisborg og videre til Vestre Fængsel. I december gik turen sydpå. Om nogle af oplevelserne her beretter Åge Hansen i uddrag:

– Efter »høflig« anmodning stod vi af toget, og fik med det samme et indtryk af, hvad der ventede os, idet vore »beskyttere« førte sig frem med lange piske og glupske hunde. Efter en kort spadseretur stod vi så ved KZ-lager Neuengamme... Her stod vi jo iført fornuftigt dansk vintertøj. Men da vi kom fra det »lusebefængte Danmark«, var det naturligt at vi måtte gennem badning, aflusning, desinficering og barbering... Efter badet ... fik vi udleveret andet tøj, og hvilket tøj. Det var simpelthen horribelt.

Så kom indkvarteringen, i en barak beregnet til at huse 50, og da vi ankom steg antallet til ca. 150. Meget hurtigt begyndte den »skånekost« vi levede af, at tvinge os til hyppige besøg på latrinen, og i starten var det en ejendommelig fornemmelse, når man i buldrende mørke famlede sig vej mellem køjerækkerne, at løbe ind i en kold hånd, eller et koldt ben, som en eller anden i de sidste krampetrækninger havde jaget ud over køjekanten. Det vænnede man sig jo til, og de blev båret udenfor om morgenen, og efter apellen bragt til krematoriet.

Efter nogle dage blev jeg udtaget til lejrkommando, hvis opgave var at holde lejren »ren«. Nogle kørte lig væk, andre samlede blade, tændstikker, skod m.v. Det værste ved lejrkommandoen var, når vi skulle ud til stationen for at hente folk, der kom tilbage fra udekommando – værst medtagne var folkene fra Husum, hvor de gravede tankgrave, stående i vand til livet. Når man kom op i en sådan åben banevogn, og så de stakler, der i flere døgn havde ligget der og overskidt både

sig selv og andre – man kalder det dysenteri – kneb det med at holde den lille smule humør vi havde oppe. Hvis alle de tanker man tænker i sådanne tilfælde skulle omsættes i ord, ville der ikke være papir nok i denne verden. Mad, indkvartering, hygiejne o.s.v. – håbløst.

Mit store held var at jeg gennem forbindelse (forbindelser, bestikkelser og »underdanighed« var simpelthen en nødvendighed for at overleve) kom på den såkaldte brændselskommando. I køkkenet og SS-lejren havde man mulighed for handel, f.eks. i køkkenet kunne man af og til redde et par kartofler, og – mod nogle kulstykker få lidt brød. Desværre endte mit job i brændselskommandoen på en kedelig måde. Vi havde fået en af de alt for sjældent udleveret Røde Kors pakker. I pakken var der mange ting, bl.a. pibe og tobak – cigaretterne var for »dyre« at ryge, da de stod i meget høj kurs – men en pibe tobak smager pragtfuldt, når man ikke har prøvet det længe. Selvfølgelig måtte vi ikke ryge i arbejdstiden, så jeg sad og suttede på en kold pibe, da vores varslingsystem svigtede, og pludselig stod en SS-mand mellem os, og i hans øjne var jeg den eneste der overtrådte reglementet. Der blev en masse råben op og trusler om 25 slag i røven i vagten på vejen hjem. Om denne sag havde noget at gøre med min udekommando aner jeg ikke, men ihvertilfælde havnede jeg sammen med 28 andre danskere i en lille lejr i byen Blumenthal ved Weseren, hvor vi iøvrigt – i sammenligning med Neuengamme, havde det som blommen i et æg det meste af tiden. Der var bønner i suppen og sommetider kød. Vi skulle arbejde på en fabrik der skulle fremstille turbiner til u-både. Vi så aldrig en færdig turbine! –

Mod slutningen af krigen blev de danske og norske kz-fanger atter samlet i Neuengamme, hvorfra de i de hvide busser blev ført gennem Tyskland, Danmark til Sverige. – De dage oppe i en svensk skov ved en sø, Mullsjø, bragte sikkert os, der var der, tilbage til livet, slutter Aage Hansen sin beretning.

Tyske soldater bevogter »de hvide busser« ved Helsingør havn før overførslen til Sverige april 1945. (Helsingør)

Drømmen om MAD var en væsentlig – den væsentligste – del af fangens hverdag. (Helsingør)

FOLKESTREJKEN

1944 blev et meget uroligt arbejdsår, og strejker og telefonbomber florerede på arbejdspladserne. Baggrunden for Folkestrejken i København skal ikke uddybes her, men nævnes skal det blot, at arbejderne på B&W nedlagde arbejdet mandag den 26. juni efter middag i protest mod den indførte spærretid, og at disse »gå tidligt hjem« strejker hurtigt bredte sig til Københavns øvrige arbejdspladser.

Natten mellem den 28. og 29. juni tryktes et særnummer af NY TID i 2500 eksemplarer hvori bladet kort opsummerede strejkerne i København og gjorde læseren klart, at tyskerne når som helst kunne tage samme terrorismetoder i brug andre steder, »og så vil hele det danske folk overalt vide at give dem svar på tiltale«.

Fredag den 30. juni eksekveredes dødsdommene over Hvidsten-gruppen, og Generalstrejken proklameredes i København. Da rygterne om den forværrede situation nåede de Nordsjællandske byer, og tyskerne samtidig begyndte at beslaglægge lastvogne til troppetransport, begyndte arbejderne på flere virksomheder at »sive«, og i levnedsmiddelforretningerne blev der stigende travlhed ligesom folk i byerne sikrede sig vandforråd.

NY TID tryktes natten til lørdag og uddeltes i løbet af formiddagen i hele Nordsjælland. Det illegale blads opfordring til Generalstrejke blev i løbet af dagen en realitet, og søndag proklameredes Folkestrejken i NY TIDs søndagsudgave: »Og da solen stod i syd var Generalstrejken hørt op med kun at være en Generalstrejke, den var blevet en Folkestrejke. De handlende i hver landsby og by fulgte parolen og lukkede butikkerne, da befolkningen havde nået at forsyne sig«, skrev bladet ivrigt.

Modsat urolighederne i august 43 fulgte befolkningen i sommeren 1944 parolerne fra de illegale blade på trods af advarsler fra både ansvarlige politiske som faglige kredse. Modstandsbevægelsen var blevet en magtfaktor og krigens udvikling gjorde, at befolk-

Tysk patrulje i Hillerød under Folkestrejken. (Hillerød)

ningen var blevet lydhøre overfor den. Hertil kom at folkene bag NY TID ved de begyndende strejker var fast besluttede på, at disse ikke skulle »tabes på gulvet«, og på både centralt som lokalt plan etableredes et velkoordineret arbejde.

Disse sympatistrejker, som Folkestrejken egentlig var, fik et meget uensartet forløb. I Frederiksværk hærgede Schalburg-korpset og Farum blev invaderet af købelystne københavnere. Andre steder mærkede man overhovedet ikke begivenhederne og intetsteds blev der lukket for gas, vand og el. Overalt kørte politiets højtalerovogne rundt og manede til ro og orden, men ingen steder kom det til sammenstød med værnemagten. Fjenden var de danske håndlangere, og NY TID afblæste da også strejken tirsdag under overskriften »Schalburgkorpset uskadeliggøres«. De tyske myndigheder havde trukket det forhadte korps væk fra byerne og Frihedsrådet havde opfordret til genoptagelse af arbejdet, hvorefter forholdene normaliseredes i løbet af tirsdagen.

Folkestrejken føltes, og huskes, som en succesfuld kamp, men den blev ikke den eneste folkelige manifestation i amtet det år. Den 12. august rømmede tyskerne Horserødlejren og deporterede alle fangerne til Frøslev og store dele af de Nordsjællandske arbejdere proteststrejkede. Ligeså på Frihedsrådets opfordring den 16. til 18. september da 200 Frøslevfanger overførtes til tyske KZ lejre og den 19. september hvor politiet blev interneret.

Henrik A. Bengtson

Ny Tid

- Sunn Folkets Vel er Landets Vel -

nr. 32 27. Juli 1944

Folkestrejken i Nordjylland

af indhold:	Side
Selsinger Skibsvært	2
3 nordere	3
Uroligt ovimeri	5
Fagforeningerne i SO	8

Da de første uddelinger om Generalstrejken i København naaede Nordjylland, begynte man overalt at afste bedvedigheden af oplyststrejken. Og da Trykkerne Frøding den 26. Juli beslaagte alle de anstogne, de kunde faa fat i, til Proppetransport, forstod vi alle, at situationen i København maatte vare meget alvorlig, og Indsatsen derfor fulgte naek den nordsjællandske Befolkning straks opfordringen til Folkestrejke og nedlagde arbejdet lørdag morgen.

Og nu fulgte nogle sønderdage, der altid vil blive mindet som noget stort og stort. Et Folk, som fremmede Undertrykkelse forvejen har sagt at kua, rejste sig samlet og enigt i Trods mod Fjendskretsens, og uden andre Vaaben end Sammenholdets tvang det den, der var bevaenet til Sandheds og Hensynsløst gjorde brug af deres Vaaben, til at baje sig.

Med de og Verdighed blev Folkestrejken gaaende i Nordjylland, bortset fra enkelte Udstagelser fandt der ingen Uroligheder sted. Danste vist maatte Frederiksberg Befolkning forsvare sig mod Overfald af Schalburg-Folk, som pludselig drog rundt paa Sjænen og tæste Bunkere for Levnedsmidler, Te-bæ og spiritus og med Revolver og maskingevær tvang Landmand til at udlevere deres Bunkere, som overalt havde man

Side 2 NY TID 1944

forstaaelsen af, at det gjaldt om ikke at lade sig provokere, og det, der skete i Frederiksberg, var da ogsaa kun Befolkningens nødvendige selvforsvar.

I Strejkebegynde blev Kommandocentralen paa dilerske Jernbanestationen opsagt ved natotage. Det var vel maalkigt at udbedre maaden under Arigen, som bemødt er Bilered på for lykkeligere og vigtig situation.

Strejken var fra Begyndelsen fildstærkt, den opstaaede alle Virksomheder lige fra Fjernsynet og Bøgerkvarer til Fabrikker og Verftor over hele Nordjylland. Og Oprøret, som udsendtes i mandag Søndag Aften, maatte ingen Virksomhed i drift, ingen lod sig forvirre, Strejken fortsatte.

Det var ikke alene arbejderne og Handlende, der viste deres værdi for Arbejdernes Kamp og gjorde en Indsats for at den Skulle sejre, ogsaa Landmanden var med. Mange tog til arbejds med Landmanden, maalktes kan nævnes, at en Flok unge Landboere indkølede alt, hvad deres Lykker kunde bære af Ag, søer, drødgryn osv. og kørte til København med alt. Disse Unge vil sagt ligesom den Udstagelse, de fik i København. Og de var ikke saa som at kende Arbejdernes til hjælp. Der blev mange arbejder lagt stor Opfindsomhed for at faa arbejdet lidt i de arbejdsloste og.

Kun det nogle steder lykkes at faa Arbejdet i Gang og Tiradagen, skyldes det uuelkomne Kapitulationens Virksomhed. Arbejdernes Vilje til Modstand og Strejke var ubrudt. Fan verdens i Hillared maatte arbejderne skriftlig Aftaening om Strejkens Fortsættelse Tirsdag morgen, efter at der var lagt det største Fra paa den og deres Illidighed, og der var dog Flertal for blivende Virksomhed. Først Onsdag morgen, da Frihedsrøbet Optraab om Strejkens Aftaening blev kendt, optoges arbejdet igen.

Folkestrejken i Nordjylland fik det Forløb, som Befolkningens Vilje til Modstand maatte give den. Gaaen maatte Gaae skal vi vare i første Række.

Falcksklubbestyrelsens Flertal endelig Strejken paa Selsinger Skibsvært

Ikke alene for Lykkens, ogsaa for Kapitulationerne blev Folkestrejken et Bedrøvelig, og det endte paa de Maader. Jernst og Fremst fik vi svin for, at deres Politikk med at lade Lykkens rose i vort Land, som det paa er det blot dfaage

NY TID udkom under Folkestrejken dagligt, og i slutningen af juli gjorde man status over begivenhederne i amtet. (Fribedsmuseet)

Forsyningsvanskelighederne i København fik københavnere til at furagere i tusindtallet i de nærliggende nordsjællandske byer. Her er der kø foran bageren i Farum. (Privateje)

AFLYTNINGSCENTRALEN I HELSINGØR

En »død« telefonledning i ejendommen Sct. Olaigade 19 i Helsingør gav anledning til oprettelsen af en af de vigtigste illegale installationer i Helsingør-området.

En tysk telefonarbejder, Karl Otto Bakowski, der var født i Kiel, og flygtet til Danmark efter Rigsdagsbranden i 1933, boede hos skomager Larsen i et værelse ud mod gården. Her opdagede Bakowski i sommeren 1944 en »død« telefonledning oppe på muren, og han mente at den kunne bruges til noget.

Bakowski kontaktede telefonmontør C. B. Hansen, der straks var med på ideen, og han sørgede for, at ledningen blev forbundet med et aflytningsapparat, han selv konstruerede. Et indgreb i krydsfeltet på telefoncentralen gjorde det muligt for Bakowski at aflytte alle samtaler fra Gestapos hovedkvarter i Helsingør, »Wisborg« på Sdr. Strandvej. Senere kunne også samtaler mellem Wisborg-Shell-huset og Dagmarhus i København aflyttes. Nettet var efterhånden så udbygget, at det var en regulær central. Samtaler med Kastellet over Værnemagtens telefonnet, samtaler mellem Helsingør-København, Oslo, og derfra gående samtaler til Tyskland, kunne også aflyttes.

Bakowski var den rigtige mand til denne aflytning. Som tysker var han kendt med de fleste dialekter, militære forkortelser og det særlige sprog de tyske kommandomyndigheder benyttede. Nogen afløser kunne man ikke skaffe ham, så derfor måtte han undertiden sidde med hovedtelefonerne på i indtil 22 timer i døgnet, – hvilket selvsagt var meget belastende. Det var ikke nok at lytte, alt af vigtighed måtte noteres. Hans meldinger havde stor vigtighed, så han fik ordre til ikke at beskæftige sig med andet illegalt arbejde. C. B. Hansen holdt aflytningsmateriellet i perfekt orden, og som sikring mod ubudne gæster, blev der indbygget en mikrofon i bukkens indgangsdør.

To gange daglig afleveredes rapporter i form af oversigter over folk, som tyskerne ville arrestere. Disse rapporter blev sendt til

»Holger Danske« – »Ringene« og Frihedsrådet.

Også billedskærer Otto Bülow blev advaret, han overhørte denne advarsel, hvilket kostede ham livet, da han blev myrdet af tyskernes »Peter«-gruppe.

Kun en lille håndfuld mennesker hjalp Bakowski, bl.a. med renskrivning af rapporterne, der også i en dobbeltbundet madkasse gik med færgen til Sverige, hvor de nåede den danske militære efterretningstjeneste i Stockholm. (Se side 69).

Bakowski mente selv, at den mest spændende tyske melding han aflyttede, var den 19. sept. 44 – kl. 8.04 om det planlagte overfald på politiet. Han fik travlt med at advare, og fik sin opmuntring, da han hørte tyskerne udtale, at de ikke var tilfredse med aktionen.

Da de fleste af Gestapos arrestationer mislykkedes på grund af Bakowskis advarsler, fornemmede tyskerne at de blev aflyttet. Med direkte adresse til den ukendte »lytter« udtalte de – at han ville blive hængt – skudt – pint ihjel – blive skåret i fire stykker o.s.v. Dette bevirkede ganske naturligt, at hans nerver efterhånden blev noget tyndslidte – dertil kom hans konstante mangel på nattesøvn.

I to små huller i døren havde Barkowsky monteret mikrofoner for at forebygge uventet »besøg«. (Helsingør)

Barkowsky indtrådte i Militærgrupperne ved hjemkomsten fra Frøslev. (Helsingør)

Den lille gruppe omkring aflytningscentralen brød ind på Helsingør Politistation nogle få dage efter den 19. sept. 44, og stjal politiets fjernskriver. Med fornøden teknisk hjælp blev den installeret i centralen, så man nu også kunne se tyskernes meddelelser over fjernskrivernetet.

Gestapo vidste som nævnt, at de blev aflyttet, og den 18. dec. 44 måtte arbejdet stoppes, idet to tyske telefonteknikere opdagede, at der var foretaget indgreb i krydsfeltet på telefoncentralen. Da der ikke skete videre i løbet af en uge, startede man trods nervøsiteten igen, og alt foregik normalt.

Den 17. jan. 1945 slog Gestapo dog til. Kl. 6 om morgenen blev huset omringet, hoveddøren sprængt, og Bakowski taget på fersk gerning med hovedtelefonerne på – og fjernskriveren på bordet.

Under sit fængselsophold på Wisborg var han lænket på hænder og fødder. Under forhørene hos Gestapo, der behandlede ham nogenlunde pænt, da de var bange for at han ville bryde sammen, udnyttede han sin talefejl – han stammede meget – så han fik tid til at tænke sig om, inden han svarede.

Sagens akter og fjernskriveren blev overgivet til Gestapos hovedkvarter i Danmark – Shell-huset – hvor det hele gik op i røg og flammer ved bombardementet den 21. marts 1945. Da bevismaterialet nu var væk, blev Bakowski sendt til Frøslev-lejren, hvor han var til befrielsen.

Karl Otto Bakowski – en lille tysker – en uanselig mand – modig som få – døde stille i 1965 – uden hæder og belønning.

Børge Hansen

MODSTANDSBEVÆGELSEN I AMTET 1944–45

I krigens første par år indskrænkede modstandsarbejdet sig til enkeltpersoners chikanerier overfor »Værnemagten«. Det battede selvfølgelig ikke ret meget, men det gav os selvtillid og det viste tyskerne at de ikke var velkomne. I 1942 kom produktionen af illegale blade rigtig i gang bl.a. med det tværpolitiske FRIT DANMARK og det kommunistiske LAND & FOLK. I Hillerød producerede en bladgruppe »Trykkerdrengene« begge disse blade plus andre publikationer i store oplag til hele amtet. Men også andre steder blev der trykt illegale blade.

I løbet af 1943 og 44 blev der dannet modstandsgrupper rundt omkring i amtet med mere militante opgaver. Desværre var en del af dem i nogen grad politisk prægede, og der var absolut en betragtelig forskel på meningen om hensigt og midler.

Der var borgerlige grupper og arbejdergrupper, de sidste kunne igen deles i socialdemokrater og kommunister, og så var der tværpolitiske grupper (Frit Danmark). Endelig var der de såkaldte 0-grupper (Officersgrupper).

Medens flertallet af de førstnævnte grupper var indstillet på en direkte bekæmpelse af tyskerne og deres danske medløbere, var 0-grupperne næsten indtil krigens slutning kun indstillet på politi- og bevogtningsopgaver og på sikring mod et statskup fra kommunisternes side. Det arbejde man havde mulighed for at udføre var produktionen af illegale blade, og det gjorde man fremragende godt. Derimod stod det ikke særlig godt til med det militante. Våben havde vi næsten ingen af. Det hjalp jo ikke alverden at vi afvæbnede vagterne ved Hærens Krudtværk i Frederiksværk og lignende småaktioner. Sprængstof til sabotager skaffede vi os ved indbrud. Der blev udført en række mindre sabotager af virksomheder der arbejdede for tyskerne, de fleste af folk fra Hillerød under ledelse af Einar Lütken og undertegnede. Den største var rettet direkte mod værnemagten ved sprængning af materiel til fæstningsbyggeriet på Salgårdshøj ved Nordkysten. Materiellet

var oplagt ved Vejby station. Frederiksborg Amt sorterede kommandomæssigt under »Sjællandsledelsen« hvis chef først var oberst Tage Andersen, der sidst i 1944 blev afløst af oberst Riis-Lassen. Oberstløjtnant C. V. Deleuran, Rungsted, blev i slutningen af 1943 udnævnt til amtsleder. Hans nærmeste medarbejder blev grosserer Kaj Christensen, Rungsted og af andre aktive i området kan nævnes vejassistent A. E. Nielsen.

Deleuran beskæftigede sig væsentligst med området langs kysten fra Helsingør og sydpå, og opbyggede byledelser i Helsingør, Hørsholm, Birkerød, Farum og andre steder. Den vestlige del af amtet blev på eget initiativ styret fra Hillerød af arkitekt Einar Lütken med undertegnede som nærmeste medarbejder. Denne lokale amtsledelse dækkede Hillerød, Lillerød, Helsingø, Frederiksværk, Frederikssund og Horns Herred. Hvert område havde sin byleder (byledelse). Det var disse folk der ledede modstandsarbejdet *under krigen*. Ved befrielsen formeredes grupperne i amtets vestlige del i 6 kompagnier hver, med sin udefra kommende officer som kompagnichef med henblik på bevogtningsopgaverne *efter krigen*. Hertil kom et syvende kompagni fra Hareskovby, idet Værløse flyveplads og Herstedvester Radio blev lagt ind under den bataillon der formeredes af de syv kompagnier. Bataillonen fik navnet »Kulsvierbataillonen«.

Fra den spæde begyndelse på modstandsbevægelsen var der ikke givet den særlige opgaver – for der var jo ingen til at give sådanne ordrer. Men det kom ganske af sig selv. Først og fremmest oplysningsarbejdet med de *illegale blade*, der helst skulle vække hele befolkningen, så *sabotagen* mod tyskerne og værnemagerne, dernæst *flugtruterne* til Sverige, der fik særlig aktualitet under jødefølgeserne, men som også blev anvendt til at skaffe nedskudte allierede flyvere tilbage til England. Desuden bragte denne tjeneste de talrige mennesker der ikke mere turde opholde sig her i sikkerhed i Sverige. En meget stor del af denne opgave løstes af modstands-

Vi kendte hinanden

– Efter en del snak og følten på tænderne var vi fire i 19–20 års alderen, der fandt sammen. Vi kendte hinanden fra skole og prøvede så småt at komme igang. En af os gik på Universitetet i København, og det lykkedes ham at skaffe kontakt med en modstandsgruppe... Vi kom til at fungere som bladgruppe under Hillerød. Hillerødgruppen blev på et tidspunkt optrævlet af Gestapo, og efter en tid med nerverne på højkant måtte vi begynde forfra.

Via en sportskammerat fra Lyngby fik vi en kontakt til København, og nu begyndte det at ligne noget. Vi havde hidtil benyttet Slangerup badstue som samlingssted... (men) gennem en bekendt fik jeg reddet en 1. sal i en villa. Her havde vi bedre mulighed for opbevaring og uddeling af illegale blade og for indsamling af rationeringsmærker til »de underjordiske« samt for våbenlære med lånte våben... Vor kontaktsmand i Lyngby, som iøvrigt var frisør, brugte ind imellem min lejlighed til at klippe »de underjordiske«. Så måtte radioen gå for fuld drøn, selvom jeg blev skældt ud af værten dagen efter. Men overfor det øvrige borgerskab havde vi – viste det sig – et ganske godt alibi for at færdes sammen. De fleste af os spillede håndbold, og nogle af os havde startet en »swing-klub«, så vi var blot en flok normalt fjollede unge mennesker...

Efter højre ordre blev vi også til en militærgruppe under Frederikssund, og denne gang kunne vi cykle til et depot ved Frederikssund og blive forsynet med geværer... Sideløbende havde vi fået organiseret en ny bladgruppe, så nu var vi 14 aktive...

Da budskabet endelig kom samledes vi ved Badstuen og gjorde klar til morgendagens arrestation af mistænkte... Vi nåede således ikke at blive de store sabotører, men vi var med inden for de muligheder, vi fik. (Fra Slangerup under besættelsen, 1985)

Fotografierne på denne side viser to yderpunkter i modstandsbevægelsens udvikling. Den tidligste modstand var bl.a. uddeling af små primitivt trykte pamfletter, senere kom sabotagen. Herover: Den saboterede Gilleleje Kino maj 1944 (*Gilleleje*). Pamfletterne er fra Frederikssund, Hillerød og Helsingør.

65 mand i Farum

Grundstammen for modstandsarbejdet i Farum var den frivillige Luftmeldetjeneste og Dansk Ungdomssamvirke. Som andre steder blev uddelingen af illegale blade – her Studenternes Efterretnings-tjeneste – igangsætter, og i efteråret 1943 udgav den lille gruppe det illegale satiriske blad KRITIKUS i 3 numre. Tegnerne var de lokale fra idrætsforeningens blad. Fra 1944 kom der gang i organiseringen af militærgrupperne, fremskaffelse af våben, opmagasinering af politibiler, udfærdigelse af legitimationskort og udlægning af sanitærdepoter. Fra Holbæk ankom en tankvogn med 6000 l benzin, som aftappedes i den lokale tankstations jordtank. Ved befrielsen sammensluttedes Farumgrupperne med Værløse og forestod bevogtningsopgaverne ved Flyvestationen og Høveltelejren. (Beretning fra Farum)

folk blandt kystbefolkningen fra Hundested over Gilleleje – Helsingør til København. Endelig var der *våbenedkastningerne*, der skaffede mere end 50 ton våben og ammunition, herunder sprængstof, til modstandsbevægelsen i Frederiksborg amt og ikke mindst i København, der ikke selv kunne etablere våbenmodtagelser fra luften.

Guerillakrig giver slette kommandoforhold. Af sikkerhedsgrunde må alle være anonyme. Kender for mange hinanden er der en altfor stor risiko for at hele eller store dele af organisationen rives op af fjenden. Fjenden var først og fremmest *Gestapo* (Geheime Staatspolizei) og de vidste med erfaring fra andre lande hvorledes en »hemmelig hær« kunne infiltreres og bekæmpes. De havde nogenlunde let spil, dels fordi de havde ansat danske som spioner, såvel mænd som kvinder, der kunne infiltrere modstandsbevægelsen, og dels fordi de skaffede sig oplysninger fra et stort antal »stikkere« og danske medløbere og sympatisører. Det fik vi grundig belæring om ved hændelser under krigen.

For at koordinere det illegale arbejde bl.a. med henblik på de planlagte kommende våbenedkastninger, fik jeg sammenkaldt et møde på amtsfuldmægtig Bianco Boecks kontor på Frederiksborg Slot i sommeren 44. Til stede var foruden Boeck, kommunebogholder Hedegaard Jensen (begge borgerlige), arkitekt E. Lütken (kommunisterne), Bjørn Repstock (grupper uden politisk særpræg) og jeg selv (Frit Danmark). Jeg redegjorde for forholdene i hele amtet og foreslog et samarbejde, således at politiske skel blev glemt, og at man koncentrerede sig om et: Modstand mod tyskerne. Det blev vi enige om.

Sidst på sommeren lykkedes det os at få en halv snes Sten-gun maskinpistoler fra en nedkastning i Midsjælland og en snes Husqvarna maskinpistoler fra Sverige samt et par Madsen maskingeværer, som vi huggede fra et tysk depot. Men det var jo kun småting i forhold til vort behov. Nu ventede vi blot på nedkastningerne.

Desværre lod en gruppeleder sig lokke til et møde med en dame, der kaldte sig Mariane

Lund. Hun kunne skaffe våben, sagde hun. Hun var Gestapospion, og meget hurtigt kom han under pres og måtte opgive nogle navne. Kort tid efter, natten til den 22.11.44 foretog Gestapo en *razzia* i det meste af Nordsjælland, først og fremmest i Hillerød, ved hvilken mere end 40 personer arresteredes og blev sendt i KZ-lejr.

Næsten alle ledere var taget. Min hustru blev sendt i Vestre fængsel. Deleuran og Kaj Christensen m.fl. måtte i hast forlade Rungsted. Det var lykkedes Gestapo at rive Frederiksborg Amt næsten op. Mariane Lund prøvede at gentage sin succes i Frederikssund i januar 45, men mødte sin skæbne. Hun blev likvideret.

Selv var jeg som ved et mirakel sluppet fra tyskerne, og jeg fandt hurtigt tre andre – Hans Norman Petersen (Dalle), Poul Jørgensen og Sven Uhrskov (Søren). Og så gik vi igang med at samle stumperne og bygge op påny. Sjællandsledelsen delte amtet i en østlig og en vestlig del, og gjorde mig til amtsleder for vest, medens Deleuran fik øst, som han skulle styre fra København, med Kaj Christensen som ligestillet leder. Selv fik jeg kaptajn A. D. Jensen som militær medarbejder. Fra den 4.5.45 var vi ligestillede ledere af vest. Det lykkedes fra november 44 til 4.5.45 at bygge styrken i vest op fra ca. 100 mand til ca. 1050 mand alle udstyrede med moderne våben. Styrken i det østlige område var efter Deleurans oplysninger ved kapitulationen henved 2200 mand, hvoraf kun 1/3 var udrustet med våben. Amtets samlede styrke ca. 3250 mand var udset til at skulle danne brohoved for brigadens landgang fra Sverige, såfremt denne skulle foretages før kapitulationen.

Vi slap heldigvis for det blodbad der ville være blevet tale om, hvis det var sket.

E. Truelsen
(Amtsleder f. Frederiksborg amt Vest)

Politiske forviklinger

I Helsingør rekrutteredes Militærgrupperne rent politisk ud fra den bestående »civile« modstandsbevægelse: A-grupperne blandt kommunistiske sympatisører på værftet, DS-grupperne (Dansk Samling) på Gummifabrikken Tretorn og i spejder- og terrænsportsbevægelsen, O-1 grupperne (Officergrupperne) blandt socialdemokrater på værftet og O-2 grupperne blandt konservative kredse.

Koordinerende for M-grupperne blev Byledelsen med orlogskaptajn Westrup som leder. Men politiske forviklinger og mistro på baggrund af det fagpolitiske »klima« på Helsingør Værft gjorde, at det først lykkedes at få etableret et samarbejde grupperne imellem kort før befrielsen. Man vogtede på hinanden og det faktum, at kun O-grupperne fik fingre i de eftertragtede svenske Husquarna maskinpistoler gjorde ikke relationerne bedre.

Også i Helsingør kastede M-grupperne kræfter ind i andre illegale opgaver som sabotage, transport, likvidering og ikke mindst spionage, hvor DS-grupperne var meget aktive.

Ved befrielsen løste modstandsbevægelsen i Helsingør en stor opgave i forbindelse med Brigadens overførsel fra Sverige og bevogtning af de ca. 3000 tyske soldater i byen. (Helsingør)

Morten Nielsen, Byleder i Frederikssund, under frihedsmødet 5. maj iført typisk »modstandsmands-dres«. (Fr. sund)

Hillerøds modstandsgruppe på Skansegården maj 1945. Modstandsbevægelsens uniformering var *armbindet*. (Nordsjællandsk)

VÅBENNEDKASTNINGERNE

Allerede i 1943 havde man et mindre antal våbennedkastninger i Jylland. På Sjælland kom man først i gang i sommeren 1944. Vi fik instruktion om hvorledes sagen skulle gribes an ved en dansk officer v. Holck, der var kastet ned med faldskærm.

Vi skulle have været i gang med modtagelser i efteråret 44, men Gestapos store razzia-aktioner rev vore organisationer i Hillerød, Helsingør og Frederikssundområderne så meget op, at vi først kom i gang i januar 45. Der går blandt folk nogle historier om våbennedkastninger, der skal have fundet sted i 1943 og 44 bl.a. i Freerslev Hegn og Nejede Vesterskov – ja nogle har endda talt med engelske soldater, der var sendt ned sammen med containerne. Det er selvfølgelig vrøvl og opspind.

Våbennedkastninger var selvfølgelig noget yderst hemmeligt. Der er ikke langt mellem husene i Nordsjælland og hele området var godt spækket med tysk militær. Vi valgte derfor at benytte skovene og rekonoscerede for egnede pladser sammen med forstassistent Olaf Kring fra Stig Jensens organisation, der var mellemløbet mellem SOE i England, og modtagerne på Sjælland. For at en plads skulle være egnet, måtte der ikke være store træer på den. Det skulle være et åbent areal på mindst 100 × 200 m, og det måtte ikke være under indsigt fra trafikårer eller tyske observationsposter. Endelig skulle pladsens beliggenhed kunne godkendes af SOE.

For at flybesætningerne kunne finde nedkastningsstedet og for at de kunne være sikre på at det var den rette modtager, der ventede på pladsen, var der på denne opstillet et lygtehold. Lygteholdet – fire mand – var udstyret med hver sin stavlygte – 3 hvide og en rød. Den ene af de hvide anvendtes til at signalere (morse) et tegn til flyet. Tegnet på vore pladser var et »B«.

Ved vore to første modtagelser måtte flyene klare sig alene med denne afmærkning som orientering. Ved nedkastning nr. to, den 21.2.45 fik vi en »Eureca«. Det var en radio-

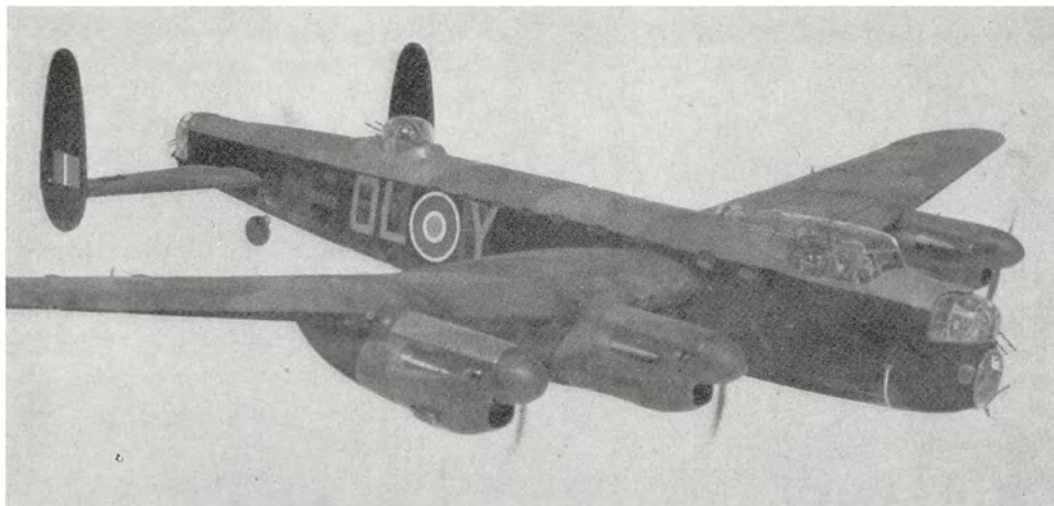
sender og -modtager, en såkaldt pejlesender, med hvilken vi kunne holde kontakt med flyet fra en afstand på 50 til 100 km, og efter hvilken flyet ved hjælp af sin retningsantenne kunne pejle sig direkte frem til nedkastningspladsen. Denne radiokommunikation gjorde navigationen lettere og mere sikker for flyene, og den kunne anvendes for anflyvning af flere pladser samtidig, når de ikke lå for langt fra hinanden. Vi havde ofte nedkastning på to pladser med få kilometers afstand samtidig.

Eurecaen var en god hjælp for flybesætningerne. Den arbejdede på en meget høj frekvens (kort bølgelængde) og man regnede dengang med at tyskerne ikke kunne aflytte den. Det har senere vist sig at de havde radiosporingsudstyr der kunne arbejde på dette frekvensområde.

For at de enkelte modtagehold kunne være orienteret om, når flyene kunne ventes, sendte BBC (England) hver dag kl. 18.15 en særmelding: F. eks. Hilsen til Finn, Palle, Lydia o.s.v. Meldingen blev gentaget ved en udsendelse kl. 21.00.

Var kodenavnet til en aftalt nedkastning blandt de nævnte, blev modtageholdet – som regel 10 til 20 mand alarmeret og kørte ud til pladsen på cykel – enkeltvis. Aftalen om nedkastningen, pladsen, den omtrentlige dato og kodenavnet fandt sted ved møder jeg havde i København med Olaf Kring og/eller Erik Christiansen fra Stig Jensen-Organisationen. Samme sted aflagde jeg efter hver nedkastning beretning om forløbet, hvad der var modtaget, hvorledes det var fordelt og forsendt og om eventuelle komplikationer. Som regel fik jeg samtidig dato m.v. for den næste nedkastning. Oplysningerne om den kommende nedkastning blev kun videregivet til mine allernærmeste medarbejdere bl.a. Hans Normann Petersen (Dalle), Svend Uhrskov (Søren), Poul Jørgensen og Einar Lund Jensen. Sidstnævnte boede i Nødebo og opbevarede Eureca'en.

Nedkastningspladserne var: Sekskorset i St. Dyrehave 21.1.45 Finn.

Den 3. april 1945 blev en 4-motors Lancaster bombemaskine skudt ned ved Engbæk nord for Frederikssund. Af den 5 mand store besætning undslap kun piloten, som af lokale modstandsfolk blev bragt til Strandgården ved Laderslev i Hornsherred. Her blev det unikke foto af Frederiksborg amts Vest-ledelse taget få dage efter. Fra venstre står gårdejer Gunnar Marboe, amtslederen Elith Truelsen »Tom«, næstkommanderende Hans Normann Petersen »Dalle«, piloten captain C. T. Dillon og kaptajn A. Dinesen Jensen. (*privateje*)

Modstandsarbejdet omkring Hornsherred

Arbejdet i Hornsherred kom igang ved dannelsen af Militærgrupperne fra november 1943, og den nordlige del organiseredes fra Frederikssund, den sydlige fra Roskilde.

Fra Frederikssund organiserede bylederen, billedhuggeren Morten Nielsen en kurerafdeling, modtagergrupper og en sabotagegruppe, der holdt til på »Strand-

gården« hos den legendariske gårdejer Marboe. Med den stærkt befæstede Strandgård som udgangspunkt foretog man bl.a. aktioner mod en tjærefabrik, skinnemateriel og hjalp en engelsk flyver, der var styrtet ned ved Engbæk nord for Frederikssund.

I Skibby dannedes allerede fra november 43 5 grupper, som søgte kontakt med grupper i de omlig-

gende byer. Udover uddeling af illegale blade kom der først gang i arbejdet fra efteråret 1944, hvor man gennem kontakt til byledelserne i Roskilde og Frederikssund fik et mindre antal våben til instruktion. I efteråret 44 blev der kastet våben ned i det tyndt befolkede Vellerup sogn, og disse blev gemt i Sømer skov nær Kyndbyværket. (Beretning fra Skibby)

Muldebjerg i Gribskov 21.2.45 Palle.
Grønholt Hegn 26.2 og 22.4.45 Johanne,
Wilhelm.

Smørstenen i Gribskov 5.3.45 Wilhelm,
20.3.45 Lydia, 12.4.45 Lars, Ida, Lydia,
20.4.45 Orla, 20.4.45 Caroline, Ida.

Vellerup i Horns Herred 27.4.45 Troels.

Hvert kodenavn repræsenterer mindst et fly.

Ved nedkastningerne modtog vi ialt 192 containere og 22 »pakker«. Containerne var stålbeholdere (cylindriske) ca. 170 cm lange, med en diameter på 40 cm. Pakkerne var mindre containere til specialforsendelser fx. eureka med tilbehør (batteri, ladeapparat og antenne), radiomateriel, pistoler, sprængstof, sabotagemateriel og en enkelt gang cykel-dæk.

Der var to typer forsendelser. Den ene kaldtes Tiger og indeholdt sprængstof og andet sabotagemateriel. Den anden type kaldtes Fox – og det var den vi fik flest af. Den indeholdt våben og ammunition. Våben og sprængstof blev ikke pakket i samme container. Containerne vejede fra 150 til 250 kg afhængig af indholdet. Tungest var ammunition og håndgranater. Våbene var Enfield rifler, US-karabiner, Sten-gun maskinpistoler, Bren-gun maskingeværer, pistoler, revolvere, panserværnsvåben som Bazooka raketstyr og PIATs, desuden håndgranater og håndbomber.

Nedkastningerne fandt sted ved midnatstid. Når containerne var fundet og båret hen i en grøft eller under en tæt beplantning, hvor de var skjult, kunne vi køre hjem, dog først efter at alle faldskærme var hentet ned fra trætoppene. Allerede ved 6-7 tiden om morgenen var nogle få af os derude igen for at køre containerne med indhold til et sted hvor vi kunne pakke ud og pakke om i de trækasser, vi havde anskaffet til det samme. De blev fremstillet på Kagerup Savværk efter ønskede mål og leveret uden beregning. Vi fik også foræret nogle fra Nordstens Fabrikker i Hillerød. Kasserne blev transporteret til Hillerød eller Fredensborg jernbanestation og sendt som fragtgods under betegnelsen »Mejerimaskiner« til modtagere i København. Af det nedkastede gods skulle vi aflevere 90% af

sprængstoffet, 75% af de tunge våben og 50% af de lette våben. Resten blev fordelt til styrkerne i Frederiksborg Amt. Uden hjælpen med kasserne havde det ikke været muligt, og emballage var et problem, fordi der var mangel på søm. Direktør Finn Westphael Larsen på Kagerup Savværk, tømrede selv kasserne sammen, for at intet skulle sive ud.

Vore tab af nedkastet materiel var relativt små. Ud af 214 colli mistede vi kun 32. De blev taget af tyskerne ved kampen i Gribskov den 21.4.45. Også ved vor første modtagelse den 21.1. var vi kamp med værnemagten, men dengang reddede vi det nedkastede. Vor tabsprocent var 15 – det var pænt i forhold til gennemsnittet landet over hvor tabsprocenten lå nærmere 50.

Det skal dog bemærkes at et fly der skulle have kastet hos os den 12.4 navigerede galt og kom ned over den tyske luftbase på Værløse flyveplads, hvorefter han kastede containerne ved Ganløse der ligger ganske tæt ved. Dem tog tyskerne.

E. Truelsen

(Amtsleder f. Frederiksborg amt Vest)

Artiklens forfatter Elith Truelsen ved »Smørstenen« i Gribskov, opsat til minde om kampen den 21. april 45.

Uden frækhed ...

Indtil begyndelsen af 1945 var Militærgrupperne i Frederikssund og Hornsherred kun forsynet med enkelte våben til instruktionsbrug, men sidst i februar 45 blev den første større våbensending afhentet i Gribskov ved højlys dag i en kranbil.

Den ene af de to modstandsfolk som foretog transporten var en politibetjent fra Frederikssund, der siden 19. september havde været delvis under jorden. Det var dengang et problem, at ingen biler måtte køre mere end 20 km fra hjemstedet, og derfor telefonerede bilens ejer, Fond-Larsen, til det tyske politi i Hillerød og fik under et eller andet påskud ud-

stedt en køretilladelse. Derfor gik turen først til Hillerød, hvor den danske politimand fik udleveret tilladelsen – behørigt stemplet. Med god samvittighed og en tysk køretilladelse fortsattes til Nøddebo Kro, hvor en tjener udleverede en skitse over den sidste del af ruten til det sted i skoven, hvor nedkastningen havde fundet sted og våbene var gemt bevogtet af folk fra Kulsvierbataljonen, som havde modtaget dem fra luften. Hjemturen med de ca. 50 US-karabiner foregik af biveje, og planmæssigt ankom man til Frederikssund, hvor godset blev afleveret på Svineslagteriet og derfra fordelt til grupperne.

(Beretning fra Frederikssund.)

Kulsvierbataljonen udstedte som andre Militærgrupper legitimationskort og våbentilladelser til medlemmerne i dagene efter 5. maj. (Fr. værk)

Tyskerne førte alle containerne fra Gribskov den 21. april til Hillerød, hvor modstandsbevægelsen fandt dem i rådhusgården ved befrielsen. (Nordsjællandsk)

AT SÆTTE RÆVEN TIL AT VOGTE GÆS

I sensommeren 1944 kom en ny bataljon til Høveltelejren. Det drejede sig om en ungarsk rekrutbataljon på vej mod østfronten, der eftersom den tyske overkommando ikke længere stolede på deres værdi som kamp-tropper, havde fået overdraget den opgave at bevogte en strækning af banelegemet på begge sider af Holte station, altså en strækning af Nordbanen. Dette var som at sætte ræven til at vogte gæs.

Ungarerne var om ikke just tvangsudskrevne, så dog i højeste grad modvillige overfor den tyske tjeneste. Denne indstilling rygtedes, og beboerne i området begyndte at fraternisere med ungarerne, som af den danske befolkning fik uddelt madpakker og levnedsmidler. Efterhånden begyndte det rygte at cirkulere, at ungarerne ikke var uvillige til at skubbe til den hældende vogn og gøre fælles sag med modstandsbevægelsen, dersom Tyskland brød sammen. Tilnærmelser mellem bataljonskommandøren, kaptajn Bela Torkos og modstandsbevægelsen startedes, og i marts måned var kontakten mellem ungarerne og befolkningen så god, at distrikt Birkerød mente, at det nu var muligt at føre realitetsforhandlinger med ungarerne. Den tyske hærkommandos tillid var så ringe, at de nu hver kun fik udleveret én skarp patron, når de gik på vagt.

Ledelsen af disse forhandlinger overdroges på dansk side til oberstløjtnant C. V. Deleuran (amtsleder i Frederiksborg amt øst). Desuden deltog fra dansk side distriktschefen i Birkerød, orlogskaptajn Tegner, dennes næstkommanderende samt en tolk. Fra ungarsk side deltog kun den ungarske bataljonskommandør med adjutant, idet de var meget nervøse for at blive opdaget, specielt da tyskerne ikke stolede på dem. Der blev derfor foretaget allehånde sikkerhedsforanstaltninger. Det afgørende møde fandt sted i et hønsehus udenfor Birkerød med en dobbelt række vagtposter udstillede, ligesom omegnen afpatruljeredes. I hønsehuset aftaltes, at ungarerne stillede sig under modstandsbevægelsens kommando, samt at de

skulle deltage i likvideringen af den tyske styrke i Høvelte og af Schalburgskolen på Høveltegaard, ligesom de skulle deltage i et par mindre aktioner den første kampdag. Ved mødet oprettedes et sikkert kontaktsystem mellem ungarerne og distriktet. Ungarernes eneste modkrav var, at modstandsbevægelsen skulle sørge for deres koner og børn, i alt ca. 25 personer, der på dette tidspunkt var indkvarteret i jernbanevogne på Birkerød station. Dette forberedtes i alle detaljer.

Ved kapitulationen kom det imidlertid ikke til kamp, men aftalerne m.h.t. kvinder og børn overholdtes som aftalt med modstandsbevægelsen. Disse, samt bataljonens syge, i alt ca. 60 personer indkvarteredes først i en del af Sandholmlejr. Senere flyttedes de til Høvelte Avlsgaard under Røde Kors' auspicer. Som lovet fik koner og børn særbehandling. De var bl.a. på udflugt til København på kongens fødselsdag den 26. september og forblev her i landet, til de på betryggende vis kunne sendes tilbage til Ungarn. Resten af den 900 mand stærke bataljon overflyttedes først til Sandholmlejr, da Høvelte skulle anvendes som flygtningelejr. Senere blev bataljonen, som en del af den tyske værnemagt, sat i march mod grænsen. I Tyskland lå de senere midlertidigt i lejr i Husum, inden de kunne genoptage marchen tilbage til Ungarn.

Preben From

Den militære Byleder i Birkerød, Tegner, forhandler med den ungarske kaptajn. (privateje)

BEFRIELSEN

Den 5. maj trådte både de aktive modstandsfolk og Militærgrupperne frem. Fra Sverige overførtes Den danske Brigade til Helsingør, landevejene fyldtes med tyske soldater for hjemadgående – fængsler og interneringslejre med tyskvenlige og kollaboratører.

En af amtets biografer spillede meget apropos »En ny dag gryer«, mørklægningsbestemmelserne blev med øjeblikkelig virkning ophævet, og en handlende reklamerede »Mørklægningen er slut, lad Deres rullegardiner påmontere lyst papir«. Men selvom jubelen næsten ingen ende ville tage, ændrede befrielsen nu ikke på ret meget, og nye problemer opstod.

Kommuner og sogne stod tilbage med stor gæld og nedslidte offentlige anlæg. Især skolerne, der mange steder havde været benyttet til indkvartering af det stadig stigende antal flygtninge, var stærkt beskadigede. Hertil kom en betydelig arbejdsløshed og en alvorlig bolignød. Især Besættelsens sidste tid var en periode, hvor man i vid udstrækning måtte tære på, hvad man havde af anlæg, maskiner m.v. Det kneb med investeringerne, og ved befrielsen var produktionsapparatet nedslidt.

Politisk indvarslede befrielsen heller ikke det generationsskifte, som mange modstandsfolk havde drømt om – og kæmpet for. Med arrestationer og domme gjorde man op med fortiden. Modstandsbevægelsen blev nu

et fælles eje samtidig med, at bevægelsens mere omstridte personer, ideer og drømme forsvandt i glemmebogen. Og de gamle politikere indtog snart deres vante pladser. Årsagen var måske, at modstandsbevægelsen, trods navnet, ikke var en **bevægelse** med den folkelige opbakning, den forestillede sig. Ved befrielsen var ca. 45.000 personer organiseret i modstandsbevægelsens forskellige grupper. Til sammenligning tog 110.000 danskere under krigen arbejde i Tyskland.

Valgene i årene efter befrielsen udraderede modstandspolitikere og deres politik, og mange modstandsfolk følte siden en dyb skuffelse over modstandskampens manglende politiske resultater.

Sociale efterlod besættelsen et samfund med dybe skel. Arbejdere og funktionærer havde betalt dyrt for 5 års dikteret arbejdsmarkedspolitik. Andre samfundsgrupper havde forstået at tjene store penge på besættelsesmagtens forbrug.

Men befrielsen stod også som overgangen til efterkrigstidens søgen mod et nyt udenrigspolitisk ståsted. 30'ernes neutralitetspolitik var definitivt lagt på hylden. Verdens sikkerhedspolitik søgtes først ordnet via det nyoprettede FN, men da dette måtte opgives endte vi – over mislykkede forhandlinger om en fællesnordisk forsvarspagt – med at tiltræde Atlantpagten.

Henrik A. Bengtsen

Tyske tropper for hjemadgående marcherer gennem en af modstandsbevægelsens vejspærringer i Birkerød. (Birkerød)

DE SIDSTE MÅNEDER

Efterhånden som de allierede hære rykkede frem og fratog Tyskland herredømmet over stadig flere af de besatte områder, bortfaldt Danmarks import af en række forskellige råstoffer herfra, som hidtil havde hjulpet med til at holde hjulene nogenlunde i gang. Helt alvorligt blev det i krigens allersidste fase, hvor de allierede trængte ind i selve Tyskland, og hvor de konstante luftbombardementer nærmest lammede de tyske jernbaner. Al import sydfra begyndte at svigte, og omkring slutningen af marts måned var den stort set ophørt. Resultatet blev en stadig mere udbredt varemangel, og mange af de mangelfænomener, der af eftertiden ofte forbindes med besættelsestiden som sådan, dukkede i virkeligheden først op her til sidst.

Især voldte brændselsforsyningen problemer. Tidligere havde Danmark fået en væsentlig del af sit faste brændsel – i 1944 lidt under halvdelen – fra Tyskland i form af kul og koks, mens resten stammede fra hjemmeproduktionen af brunkul, tørv og brænde. Det var stort set lykkedes at holde forsyningen på et nogenlunde niveau: 80–90% af det normale, ja, i 1943/44 endda helt oppe omkring de 100%; men nu gik det galt. I januar begyndte brændselimporten fra Tyskland at gå ned, og i slutningen af måneden indførte de tyske myndigheder totalt eksportforbud af hensyn til forsyningen af hjemmemarkedet. Da yderligere den danske tørveproduktion i 1944-sæsonen havde været en del under middel, begyndte det for alvor at se sort ud.

Omgående og omfattende foranstaltninger var nødvendige: Indskrænkning af tog- og busstrafikken til omkring 10% af førkrigskøreplanen, lukning af skoler i de koldeste perioder, forbud mod at opvarme private lejligheder til mere end 16°, endnu lavere temperaturer i ventesale og lignende lokaler, en omfattende gas- og elrationering m.m.

Hertil kom, at nedgangen i transporten selv skabte varemangel også for de varegrupper, som fandtes herhjemme: man kunne simpelthen ikke få dem frem. Erhvervslivet fik store problemer, arbejdsløsheden steg, og

det begyndte at knibe med fødevarerforsyningen til de større bysamfund, især København. Man fornemmer alvoren, når det oplyses, at handelsministeriet den 22. januar fandt det nødvendigt at udstede forbud mod skrælning af kartofler på restauranter og lignende steder for at undgå spild!

I denne situation vakte det derfor ikke større begejstring, da den tyske gesandt i København den 8. februar meddelte udenrigsministeriet, at den tyske regering havde truffet beslutning om, at der skulle anbringes »nogle tusinde« tyske flygtninge fra det østlige Tyskland i Danmark. Fra dansk side kunne man ikke gøre andet end at protestere; men afgørelsen var faldet, og i de kommende måneder frem til befrielsesdagen strømmede ca. 244.500 tyske flygtninge og omkring 50.000 sårede tyske soldater med skib og tog ind i landet, svarende til en befolkningsforøgelse på 7,5%. For Nordsjællands vedkommende kom det til at dreje sig om 11.000 flygtninge og mindst 4000 sårede soldater, – et forholdsvis beskedent antal, når man tager i betragtning, at der »lige om hjørnet« var stuvet 90.000 flygtninge sammen i Storkøbenhavn. Vedrørende flygtningesagen iøvrigt skal der henvises til det særlige afsnit herom.

For modstandsfolkene var foråret præget af en kraftigt voksende aktivitet. Der arbejdedes nu for fuldt tryk med oprettelse af ventegrupper, våbenedkastninger og -transporter, så man kunne være bedst muligt rustet til de opgaver, der måtte komme til at foreligge ved det tyske sammenbrud. Situationen indeholdt det dilemma, at mens aktiviteten steg voldsomt, måtte man for alt i verden undgå, at tyskernes årvågenhed blev skærpet. Ro på overfladen var forudsætningen for, at arbejdet kunne lykkes, og sabotager blev kun i særtilfælde tilladt. Episoder, også alvorlige, kunne dog ikke helt undgås, men i forhold til så mange andre steder gik det nordsjællandske forår roligt sommeren og friheden i møde.

Bjørn Verstege

Nogle klip fra Amtsavisen til belysning af energisituationen i de sidste dage. Den 1. maj lå dagtemperaturen helt nede på 2-3°!

Kortet viser de allieredes fremrykning i tidsrummet 16.4.-1.5. (det skraverede). Fra: Montgomery, *Normandy to the Baltic*, 1946, kort 46.

38 frysende Elever til Studenterstil paa „Leidersdorff“

Der var lyst paa Hotel „Leidersdorff“ i Gaar Formiddag. Fra Inspektør til Medhjælpere i Køkkenet paalagde man sig den yderste Stillsfærdighed. I den store Sal sad 38 vordende Studenter og skrev dansk Stil med stive, kulderystende Fingre, en lille Verden for sig, mens alle andre udenfor var optaget af at følge de store Verdensbegivenheder.

Det var hundekoldt at skrive Stil, og der blev givet Eleverne Tilladelse til at tage Overtøj og Tæpper med ind i Salen. Inspektør Petersen havde gerne fyret Salen op, men der kunde ikke gives Dispensation.

En Slags Week-end-Tog. Statsbanerne forbereder fra 14. Maj at indføre en Køreplansændring paa Nordbanen, saaledes at Toget Kl. 17,22 paa alle Lørdage rykkes frem til 15,27. I den Anledning maa ogsaa Privatbanerne foretage visse Ændringer. De Week-end-rejsende maa paa Tilbagerejsen ikke tage med Toget 7,33. Privatbanernes Morgentog paa Mandage skal derfor køre tidligere om Morgenen, saa de kan naa Forbindelse med Toget, der løber fra Hillerød 6,36.

Wandy Tworek og Pianistinde Esther Vagnig

rejser i denne Tid ud og giver Koncerter sammen. De skulde ogsaa have været til Hillerød indenfor den nærmeste Fremtid, men Arrangementet strandede paa, at der ikke kunde skaffes et Flygel, som man kunde være bekendt at byde Esther Vagnig at spille paa. Fra København kan man ikke mere skaffe Instrumentet af Hensyn til Transportrestriktionerne.

Ogsaa Trafikstop paa Sjælland?

Det kniber med Kullene. Storkøbenhavns Nærtrafik ventes dog opretholdt

Midlertidigt Forbud mod Fyring i visse Centralvarmeanlæg.

§ 1. Fyring i Centralvarmeanlæg i Ejendomme, der er indrettet til Beboelse eller til Benyttelse til Kontorer, Butikker, Restaurationer, Hoteller, Biblioteker, Skoler og lign., maa indtil videre ikke finde Sted. Det samme gælder Fyring i Centralvarmeanlæg, der tjener til Opvarmning af Kirker, offentlige Muscer og Samlinger, Foreningers Mødelokaler, Forsamlingslokaler, Teatre, Biografteatres Tilskuerrum og lignende Lokaler.

Levering af Fjernvarme til de i Stk. 1 nævnte Lokaler maa indtil videre ikke finde Sted.

§ 2. Denne Bekendtgørelse træder i Kraft den 1. Maj 1945.
Handelsministeriet, den 28. April 1945.

DEN 4. MAJ

De helt enestående glædesreaktioner, som udløstes af radiomeddelelsen om aftenen den 4. maj om den tyske kapitulation, kan næppe forklares alene med den omstændighed, at nu var besættelsen forbi med alt, hvad den havde medført af restriktioner og fremmedvælde. De ganske særlige følelser den aften må også i en eller anden grad ses på baggrund af, at en vis uro og ængstelse for, hvordan det hele skulle ende, havde bredt sig i befolkningen i dagene forud. Gennem avisernes frontberetninger havde man kunnet følge de allierede hæres fremrykning, og efterhånden som de nærmede sig Danmark, blev spørgsmålet om, hvorledes de tyske tropper her ville forholde sig, stadig mere påtrængende. I betragtning af den generelle militære situation kunne man håbe, at tyskerne ville afstå fra at fortsætte kampen ind på dansk jord; men *held* sikker på, at verdenskrigens rædsler ikke her i sidste øjeblik ville ramme den danske befolkning, kunne ingen være.

Chefen for de tyske tropper i Danmark, generaloberst Georg Lindemann, var i hvert fald ikke særlig beroligende. Han var, som Frode Jakobsen skriver et sted, »en af de vilde«, og han havde siden sin tiltræden i februar tilført den tyske besættelse et element af østfrontmentalitet. Midt i april havde han i en dagsbefaling udtalt at ville forsvare Danmark »til sidste patron og til sidste åndedrag«, og så sent som den 2. maj oplæstes i radioavisen en meddelelse, hvori han tog afstand fra alle rygter om kapitulation og tilføjede: »Jeg og mine tropper kender kun vor pligt og vore ordrer. Vi er rede til at kæmpe og dø for dem«. Meddelelsen bragtes desuden i aviserne næste dag.

Om, eller i hvor høj grad, den enkelte lod sig påvirke af sådanne udtalelser, er det umuligt at sige noget om; men at der var nogen usikkerhed til stede, også i Nordsjælland, fornemmes i dette klip fra en leder, der bragtes i Frederiksborg Amts Avis den 4. maj. Efter en kort omtale af en tale, som rigsminister Speer havde holdt i radioen dagen i forvejen, fortsætter teksten således:

Naturligvis optager Døgnets Begivenheder Sindene herhjemme stærkt, men jo nærmere de marcherende Divisioner kommer Danmarks Sydgrænse, des ivrigere spørger man om, hvorledes det skal gaa med vort Land. Ustandseligt lyder det ind til Bladenes Redaktioner: Vil vi snart genvinde vor Selvstændighed, og vil det ske med eller uden Kamp i selve Danmark?

Det danske Folk haaber naturligvis, at Okkupationen snarlig maa ophøre, og at det maa ske under fredelige Former. Svaret vil iøvrigt næppe lade vente længe paa sig. Vi kan kun anbefale i Ro at oppebie Begivenhedernes videre Udvikling.

I løbet af den 3. maj havde engelske tropper besat såvel Lübeck som Hamburg, og nyheden herom prægede selvsagt forsiderne den 4. maj. Aviserne kunne dog af gode grunde ikke fortælle noget om englændernes eventuelle videre fremrykning mod nord natten til og i løbet af den 4.; men nu var de så tæt på den danske grænse, at dette spørgsmål nødvendigvis måtte sætte sit præg på besættelsens sidste dag. Herudover kunne Amtsavisens læsere iøvrigt få dagen til at gå med at finde ud af, hvorledes de ville forholde sig til, at der nu var faldet bomber i Sønderjylland, at de danske myndigheder i Aarhus var klar til at oprette et katastrofekarotek, der skulle indeholde oplysninger om »alle dræbte, sårede eller forsvundne«, samt at skolerne i flere af landts store byer havde indstillet undervisningen på grund af »de øjeblikkelige forhold«.

Men i hvert fald udadtil gik livet sin vante gang, og folk passede deres arbejde, som de plejede. Dette gjaldt således også en journalist på Amtsavisen i Hillerød. Et af hans job den dag var at lave en lille skildring af, hvorledes den seneste udvikling satte sit præg på livet i byen. Det gjorde han så, og selv om begivenhederne senere på aftenen i nogen grad gjorde hans tekst lidt uaktuel, kom artiklen alligevel på den næste dag under overskriften »Ventetimer«:

Atter i Gaar oplevede man en af de mærkelige Dage, hvor det hverdagsagtige Arbejde blev udført, mens Folk var opfyldt af en indre Uro og Spænding i Forventning om kommende store Begivenheder. Rygter manglede det ikke paa, men der skal efterhaanden meget til, før Folk tror paa selv de »paalideligste Kilder«. Paa Rigestelefonen var der overvældende travlt. Det var saa at sige umuligt at faa Samtaler igennem med Sønderjylland, kun livsvigtige Samtaler blev befordret, og dem tog det endda meget lang Tid at faa igennem.

Overhovedet var det umuligt at faa en Samtale med sønderjydske eller midtjydske Byer, uden at Samtalen blev bestilt som Ekspressamtale – og saa tog det endda flere Timer. Folk, der f.Eks. i Gaar Formiddag bestilte en Ekspressamtale med Kolding, fik først Samtalen igennem ved 2.30-Tiden. Det var iøvrigt en Misforstaaelse, hvis man troede, at Folk i Jylland vidste bedre Besked om de store Nyheder end Sjællænderne.

Forventningen om kommende store Begivenheder har givet sig de besynderligste Udslag. En af Byens Læger fortalte os i Gaar, at Folk simpelthen ikke har tid til at blive syge. Konsultationsværelserne var næsten tomme. Der sad kun nogle faa, som skulde vakeres anden eller tredie Gang, og som ikke havde kunnet beregne Tidspunktet for det lille Stik, saa det ikke faldt sammen med Verdensbegivenhederne.

Øverst: Den tyske øverstbefalende i Danmark, general Georg Lindemann. (*Det kgl. Bibliotek*)

Nederst: Sådan fejredes Hitlers fødselsdag på Vestre Stejlebakke i Hornbæk blot et par uger før kapitulationen! (*Helsingør*)

Og så, lidt over halv ni, skete det utrolige: det hele var allerede forbi. Lige med ét afløstes uvished og ængstelse af en lettelse og en glæde, som de, der har oplevet det, er enige om, at de aldrig har oplevet magen til. Fotografier fra denne aften findes ikke i arkiverne, men i stedet bringes nedenstående »billede i ord«. Det er simpelthen den bedste stemningsskilddring, vi har fra den aften i Nordsjælland – at det så endnu engang drejer sig om Hillerød betyder intet. Stemningen var jo den samme overalt.

Hvordan jeg mødte Fredsbudskabet

Jeg kom cyklende fra Skoven. Endnu kunde man se den lyse Bøgeskov mod den kølige Himmel. Fuglene sang i et Kor saa fuldtaligt, som ikke nogensinde før i Aar. Paa Funkevej lød en Radio ud gennem et Vindue. En Dame raabte inde fra en Stue noget ud til en bekendt. Saa lød der Musik. Paa den anden Side Viadukten fløj Dannebrog til Tops. Saa var det altsaa sket, det enhver Dansk havde haabet paa i næsten seks tunge Aar.

– Er det sandt? raabte Folk til hverandre.

– Ja, ja, til Lykke!

Flere og flere Flag, Sang og Musik. Cyklisten med Dannebrogflag. Først en, saa mange. Paa M. Mørks Skole Altanen fuld af vinkende, jublende Piger.

Paa Sygehuset nu kun et hvidt Flag med et rødt Kors. Hvor blev ens Hjerter let.

Tættere og tættere blev Menneskestrømmen. Til Lykke, til Lykke, raabtes der stadig fra Mund til Mund. Torvet tæt af Mennesker. Kvinder, der havde haft deres Mænd i Tyskland, unge Piger, der havde haft deres Fædre i Fængsel, smilende, med Taarer i Øjnene.

Slotsgade et sydende Hav. Selv den mest nøgterne glemte sin Reservation og omfavnede enhver, han kendte en Smule til. Flere og flere Flag. Oven paa en Bil stod unge Mennesker med et kæmpemæssigt Dannebrog. Foran en Radioforretning i Slotsgade stod unge og gamle tæt som Sild i en Tønde. Og pludselig lød Sangen gennem Gaden: Der er et yndigt Land . . . og gamle Danmark skal bestaa! Bagefter Kong Kristian. Hurra-

raabene gjaldede. I alle Vinduer var der fyldt med Mennesker. Unge Piger i lyse Dragter og unge Mænd gik syngende videre gennem Gaderne. Der blev danset. En Flyvemaskine kredsede over Byen, højt oppe. Ingen ænsede den, ingen frygtede den. I Fremtiden skal der ikke flyves med en Last af Bomber, Død og Rædsel over Danmark. De sorte Fugle skal have søvlglinsende Vinger og bringe Folkene nærmere til hinanden. Utroligt, men forhaabentlig sandt . . . for uendelige Tider! Jubelen vilde næsten aldrig høre op. Borgmesterens Ord om at gaa roligt hjem kunde ikke efterfølges bogstaveligt, Glæden maatte give sig Udtryk. Ungdom er nu engang Ungdom. Mørketiden, som saa længe lagde sig knugende over By og Land, maatte nu blæses bort, og endnu Kl. 23 vrimgede de glade Skarer gennem Byens Gader og raabte: op med Gardinerne! For en Aftens Skyld lod Borgerne Restriktionerne sove og satte fuldt Blus paa. Lidt før Midnat oplystes Torvet af sprudlende Rakter. Uskadelige Rakter.

Hvor var det altsammen dejligt!

Mr. graa.

Artiklen er fra Amtsavisens 5. maj udgave, og bag signaturen skjuler sig avisens daværende redaktør H. Lübecker. Iøvrigt bør det oplyses, at det omtalte sygehus er den nuværende C.F.-kaserne.

Bjørn Verstege

Menneskemængden i Frederiksværk på befrielsesmorgen. (Fr. værke)

Patruljemøde den 4. maj

Det var dejligt vejr da vi mødtes og gik ned på stranden for at kaste med redningsreb... Efter mødet var Anni og jeg ude for at tage plakaterne fra Røde Kors ned. – Men om aftenen kom alligevel den største oplevelse, da radioen meddelte:

Danmark atter frit.

Da vi, ved budskabet om aftenen, ligesom alle andre folk var stormet ud på gaden, mødtes flere spejdere efterhånden, og i vores glæde besluttede vi at mødes henne i Lemches have kl. 8 om morgenen for at hejse flaget. – Lidt før otte var vi så samlede i galla rundt om flagstangen. Kirsten bar flaget som allerede var gjort fast til flaglinen, og jeg stod parat til at hejse det op. – Så lød Rådhusklokkerne ud gennem radioen ud til os, og lige, da det otteende slag havde lyd, gik Dannebrog til tops, mens vi sang »Der er ingenting der maner« ... Andre, der havde set på det, sagde, at vi virkelig havde gjort det pænt...

Det varede ikke længe, før folk begyndte at stimle sammen hen af Hovedgaden, og saksene kom i brug; men midt i det hele så vi mængden blive splittet af nogle bevæbnede mænd med flag på venstre arm. Det var frihedskæmperne der var rykket ud, og snart var der igen ro i gaderne. Frihedskæmpernes bevæbnede biler for ustandseligt gennem gaderne, og de grønne drengespejdere styrtede rundt som ordonanser med meldinger til vagterne, som var opstillet overalt i byen – men os var der ingen, der havde brug for.

Desværre måtte de mange flag et par gange sænkes til halvstang. – Alt, hvad der skete på denne og de følgende dage, har i grunden ikke noget med vores dagbog at gøre, men det er dog for vigtige begivenheder til, at vi helt kan undlade det.

(Fra spejderpatruljen »Svalernes« dagbog, Hundested)

FRIT DANMARK

Danmark er atter frit!

**De tyske Tropper
i Danmark har kapituleret
fra i Dag Kl. 8 Morgen.**

**Befolkningen opfordres til at give sin
naturlige Glæde et værdigt
og besindigt Udtryk.**

*Følg de Anvisninger Frihedsraadet eller den nye,
lovlige Regering udsender.*

Hillerød, den 5. Maj 1945. Frihedsraadets Lokalkomite.

Flaguddeling på befrielsesmorgen i Helsingør (Helsingør)

BEFRIELESÅFTENEN

Den 4. maj 1945 var en glædens dag, eller aften, for de fleste danskere. Selvom glæden ved befrielsen var fælles, oplevedes den dog vidt forskelligt. Her bringes to beretninger – skrevet i 1985 – af bogholder Svend Hansen og maskinarbejder Angelo Strømberg, begge Helsingør.

Svend Hansen:

Dagen var en forårsdag med mildt vejr og sol. Om formiddagen var der luftalarm med lav overflyvning. Alle ventede på, at ragnarok snart ville være slut.

Om aftenen var min kone og jeg på besøg hos hendes forældre, der boede på Stengade. Der blev åbnet for radioen kl. 20.30 for at høre de sidste nyheder på dansk fra BBC, som blev sendt på langbølger. Den tyske støj-sender var ikke så kraftig som ellers. Under oplæsningen blev der et par sekunders pause, hvorefter speakeren sagde »et øjeblik«, derefter kom han igen og oplæste, med patos i stemmen, den kendte meddelelse »I dette øjeblik meddeles det . . .«

Vi sad stille et øjeblik. – Selvom det var ventet, var virkningen alligevel overvældende. En befriende glæde og en lille tåre kunne ikke holdes tilbage. Det var en følelse som ikke kan beskrives, men skal opleves. Nu var det slut med »De fem forbandede År«.

Efter at vi havde sundet os ovenpå denne glædelige meddelelse, drak vi kaffe (surrogat). Nu måtte vi ud i byen denne dejlige forårsaften. På Stengade var der allerede en del mennesker. Folk var overstrømmende glade, »Til Lykke« blev sagt mange gange. Flere steder var der tændt levende lys i vinduerne, og det elektriske lys skinnede ud. Mørklægningsgardinerne var revet ned som tegn på, at det nu var slut med at være indespærret.

Vi gik ned på Havnepladsen. Færgeren til Helsingborg skulle til at sejle, og der blev råbt til folkene ombord – hils derovre –. Der lå et tysk marineskib, og de mange glade mennesker der spadserede forbi, så ikke på tyskerne med blide øjne, og det bevirkede, at tyskerne blev irriterede og morede sig med at dreje en kanon lige mod folk – for at skræm-

me. Den tyske besættelse ophørte jo først næste dag, lørdag morgen kl. 8.00.

Da vi kom hjem til os selv talte jeg med min mor, som boede i samme hus. Hun havde også hørt det glædelige budskab, og havde fejret begivenheden med et glas vin. Det første jeg gjorde, var at rive mørklægningsgardinerne ned, og lod lyset skinne ud for første gang i fem år.

Angelo Strømberg:

Da jeg arbejdede på skiftehold, var jeg hjemme det meste af dagen den 4. maj. Om formiddagen havde vi haft to luftalarmer, men der skete ikke noget.

Jeg mødte på Værftet kl. 15, hvor jeg var beskæftiget med svejsearbejde på de såkaldte »Flydemagneter«. De skulle bruges til minestrykning af magnetiske miner.

Arbejdskammeraterne og jeg diskuterede situationen, vi var klar over, at krigen stod umiddelbart foran sin afslutning.

Lidt før 21 kom en af portnerne – Neydig – og fortalte, at tyskerne havde kapituleret. Det tyske vagtmandskab i porten var der stadig, men foretog ikke mere nogen kontrol. Dette så vi, da vi alle gik hjem. Over radioen fra BBC i London var Frihedsrådets forholdsordre bleven udsendt, fortalte min kone, da jeg kom hjem.

Ifølge forholdsordren skulle vi ufortøvet møde hos vore gruppeførere, så jeg mødte på Belvedervej 42 i Helsingør, hvor min gruppefører Poul Svendsen boede. Vi var hurtigt samlet, alle 7 mand i gruppen, og vi fik så udleveret de bekendte Frihedskæmper-armbind. Gruppeføreren tog afsted til Wiibroes Bryggeri for at hente vore våben – Husquarna-maskinpistolerne. Derefter blev vi så instrueret i sikkerheden ved våbenbæring – løbet nedad – og derefter gik vi hjem – uden våben.

Den 5. maj kl. 7, mødtes vi igen på Belvedervej, hvor vi fik ordre til at stille ved Politigården, da vi skulle være vagtposter i retssalen. Vi fik ordre til at opføre os pænt overfor arrestanterne – ikke at opføre os som tyskerne havde gjort.

Børge Hansen

DEN 5. MAJ

Tidspunktet for kapitulationen var kl. 8.00, og mens alle landets kirkeklokker ringede freden ind, begyndte modstandsfolkene at løse de opgaver, som det allierede hovedkvarter forlængst havde formuleret med henblik på en situation som den foreliggende. Opgaverne, der ikke var rettet mod de tyske tropper, havde til formål at hindre kaos og ødelæggelser i overgangsfasen og ikke mindst at sikre befrielsesregeringens overtagelse af magten. Mere konkret skulle modstandsgrupperne sørge for opretholdelse af ro og orden, foretage bevogtning af alle vigtige bygninger og lokaliteter, og endelig arrestere nazister, Hipo-folk, værnemagere osv.

Hvad angår de tyske tropper, voldte de ingen problemer. De opholdt sig på deres kaserer, og det kom ikke til episoder. Dette var iøvrigt ikke nogen hel selvfølgelighed, da det siden har vist sig, at tyskerne i de første par timer efter kl. 8 havde en helt anden opfattelse af situationen end modstandsfolkene. Af general Lindemanns netop udgivne krigsdagbog fremgår nemlig, at alle meldinger fra værnemagtens overkommando til Lindemanns hovedkvarter indtil kl. 9.20 den 5.

maj kun taler om *våbenhvile* og ikke om kapitulation! Nogen ordre om indskrænkning af troppernes bevægelsesfrihed forelå *ikke* kl. 8, da modstandsfolkene gik i aktion, men først omkring halv-ti tiden eller senere. Da tyskerne imidlertid alligevel holdt sig hjemme den morgen, fik sagen ingen praktisk betydning, og man undgik altså de episoder, som ellers kunne være indtruffet.

Om stemningen og begivenhederne rundt om i Nordsjælland giver billederne på de følgende sider et indtryk, og her skal kun yderligere omtales den mytedannelse om forholdene under besættelsen, som nu tog fat. Helt urealistiske forestillinger om »det nationale sammenhold« blev nu almindeligt accepterede, og det varede heller ikke længe, før den sejlivede myte om »Det kæmpende Danmark« dukkede op. Den gik (og går?) ud på, at *alle* – hver på sin måde – havde gjort modstand mod tyskerne *hele tiden*. Intet kunne være mere forkert; men myten var »hensigtsmæssig for det danske folk at leve videre på ind i fredens dage«. (Citat fra Aage Trommer: *Myte og sandhed i besættelsehistorien*, Kbh. 1974, side 39). *Bjørn Verstege*

Befolkningen i Helsingør!

Befrielsens Dag er inde, og vi oplever vor nationale Genfødsel efter 5 lange Aar. National Enighed og Sammenhold har været vor Styrke, og med værdig Ro har vi udført vor Gerning. Saadan vil vi ogsaa fortsætte i Dag.

Værnemagten er fremdeles under Vaaben, og jeg har givet den tyske Kommandant i Helsingør Tilsagn om, at ingen Provokationer eller Angrebshandlinger skal blive øvet fra dansk Side mod Værnemagtens Personer eller dens Materiel, efter at Opretholdelsen af Ro og Orden er overtaget af danske Myndigheder.

Borgmesteren i Helsingør, den 5 Maj 1945.

PEDER CHRISTENSEN

2

4

6

3

5

7

1: Torvet i Frederiksværk. Bemærk panservognen. (*Fr.zværk*) 2: Advarsel mod provokationer. (*Helsingør*) 3: Dreng og deres nye helte. (*Hillerød*) 4: Ud til en ny opgave. Bemærk mændene på forskærmene. (*Fr.sund*) 5: Pøbelen reagerer. (*Hillerød*) 6: Alle viser flaget. (*Hillerød*) 7: Brigaden ankommer. (*Helsingør*)

8

9

10

11

12

Frederiksborg Amts Frihedskæmpere
 indbyder til offentligt Møde paa
 »SOPHIENBORG«
 2den Pinsedag Kl. 15.
 Udenrigsminister Christmas Møller
 og
 Minister Aksel Larsen
 taler.

13

8: Sejrsfest. (*Fr.værk*) 9: Der var salg i frihedskæmpere, – også for lakrids! 10: En gruppe i Kulhuse. (*Jægerspris*) 11: En gruppe i Skibby. (*Skibby*) 12: Sangene fra de første krigsår blev genoplivet på befrielsesmøderne i maj (*Fr.værk*) 13: Frederiksborg Amts Avis 20. maj 1945 14: Vejspærring på Københavnsvej, Hingsterhus v. Hillerød. (*Hillerød*)

15

16

17

18

19

15: En dansk sø-officer ser på papirer. (*Birkerød*) 16: Tyske hjelme får ny nationalitet. (*Birkerød*) 17: Parade i Stengade. (*Helsingør*) 18: Også frihedskæmpere måtte nogle gange nøjes med gengas! (*Hillerød*) 19: Et gruppebillede måtte man jo have, – men hvilke uniformer! (*Græsted*)

PANSERVOGNSANGREB I ASSERBO

»... I det Hus paa Vinkelvej i Asserbo havde forskanset sig 19 Kvinder og Mænd, HIPO og SS-Frivillige.

En Patrouille med Panservogn fra Frederiksværk omringede Huset, og da man ikke kom ud paa Tilraab, aabnede Panser-vognen Ild mod Villaen, der blev gennemhullet som en Si. Da de overgav sig, viste det sig, at der var dræbt 3, saaret 5 og taget 11 Fanger, deriblandt en Kvinde. Der blev ved Ransagningen fundet 19 Maskinpistoler, 11 alm. Pistoler, 125 Lt. Benzin, uanede Mængder Ammunition samt et meget stort Forraad af Fødevarer.

Ligene blev ført til Frederiksværk Sygehus Kapel, og de saarede til Frederiksværk Sygehus.

Aktionens heldige Udfald understreges af den Kendsgerning, at vi ingen Tab havde, og ingen blev ramt...«

Således beskrives aktionen mod »HIPO-Reden i Asserbo« i den rapport, der indløb den 5. maj kl. 1945 til 3. kompanis kommandostation. Der findes imidlertid en senere beretning fra 1979, der skildrer de begivenheder, der gik forud. Maskinarbejder Anton Pedersen, Frederiksværk, der var med til at bygge den kampvogn, der i dag er Frihedsmuseets vartegn, fortæller:

»Vi var et par stykker ude på Stålvalseværket, som derude samlede materialerne sammen og fragtede dem på jernbanevogne ud gennem porten og hen til jernbanens værksted. Det drejede sig om gamle skibsplader, for vi valsede ikke selv plader dengang...

Men til alt uheld var den ikke bygget færdig, da vi fik meddelelsen om tyskernes kapitulation. Derfor samledes vi – vi var fem-seks stykker – den 4. maj om aftenen og gik i gang med at få den færdig og klar til brug. Denne sidste del af arbejdet fandt sted på stålvalseværket...

Så fik vi et tip om, at der skulle være noget ude på Nyvej. Så tog vi derud og fandt i et sommerhus et større lager sortbørsvare. Konservesdåserne var simpelthen stablet fra gulv til loft ude i garagen. Vi kunne jo så

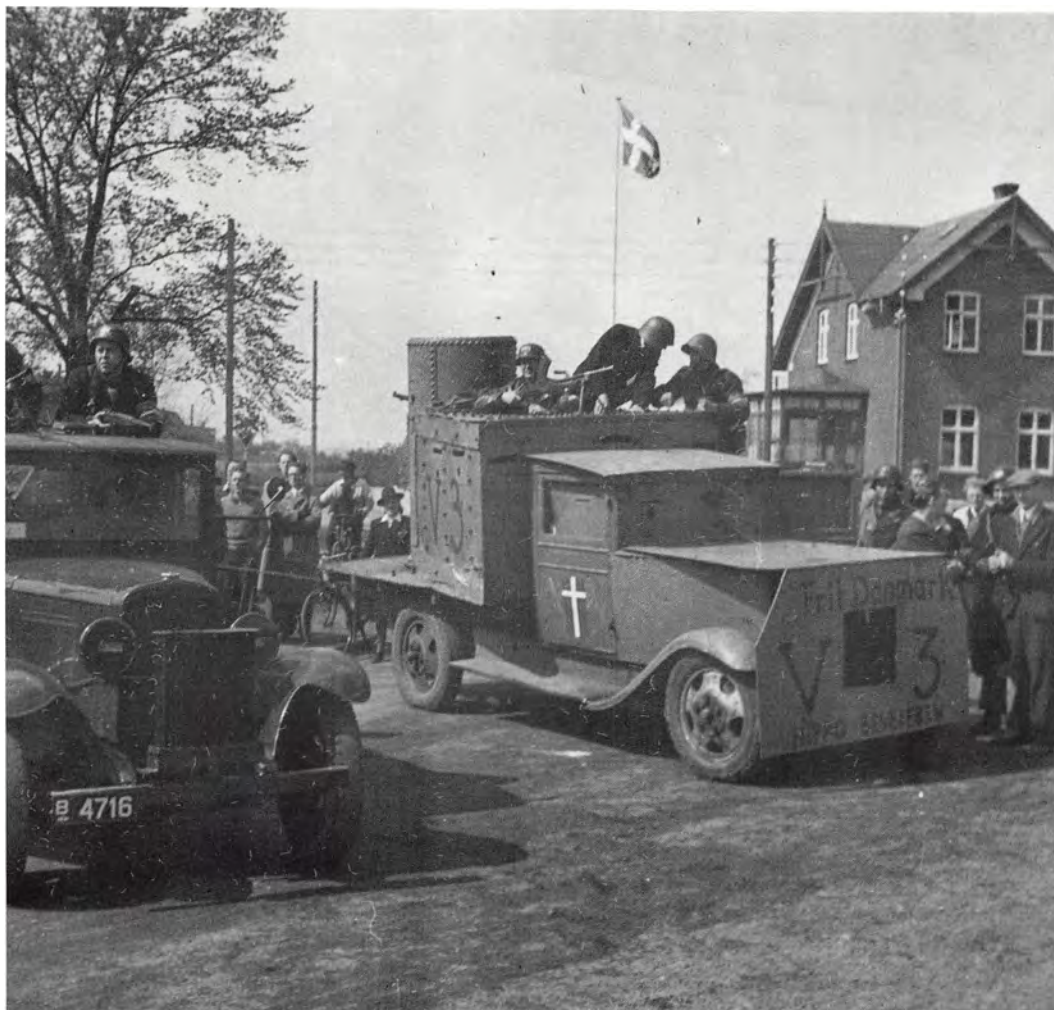
regne ud, at der måtte være noget galt, men der var ingen hjemme. Lidt efter kom datteren hjem. Hende tog de andre med, og senere på dagen blev faderen og moderen taget oppe i byen.

Jordhøj og jeg blev imidlertid ved sommerhuset for at holde vagt. Efter vel nok et par timers forløb kom der så en lastvogn for at hente alle disse dåser, som indeholdt skinke. Men da vi var begyndt at læsse dåserne på vognen, blev der med ét et frygteligt skyderi. Vi vidste ikke noget om, hvor det kom fra, men fandt da hurtigt ud af, at det ikke var os, der blev skudt efter, og at det var fra nabohuset, der blev skudt.

Senere på dagen fik vi sikre meldinger om, at det var Lorenzen-banden, der befandt sig i sommerhuset lige ved siden af, hvor vi havde fundet de mange dåser med skinke. Meldingerne var så pålidelige, at vi straks kørte derud og gav huset en salve med maskingeværet, så kuglerne strøg lige tværs gennem huset. Da vi kom ind i huset, fandt vi to døde på gulvet, og en tredje havde gemt sig i et klædeskab. Han var blevet ramt i underlivet, hvorefter han havde skudt sig selv. De øvrige medlemmer af banden tog vi med os for senere at køre dem til København. Banden blev simpelthen skrækslagen, da den så vores V-3 køre op foran huset. De vidste jo ikke, at de med deres ret svære våbenarsenal havde kunnet skyde tværs igennem vores panserbil. Den så med andre ord mere farlig ud end den var...«

De tre dræbte på Frederiksværk Sygehus. (Fr.værk)

V-3 i Frederiksværk 5. maj kort efter aktionen mod HIPO-reden i Asserbo. (Fr.værk)

Den tidligere lastbil fra Frederiksværkbanen med det stolte navn, V-3 som en venlig hilsen til de tyske V-1 og V-2 bomber, kørte med som eskorte, da Lorenzenbanen blev transporteret til København. Det var yderst farlige folk, som Frederiksværkfolkene ved et tilfælde havde fået fat i.

Banden bestod af ca. 20 medlemmer, der som aktionsafdeling for E.T. havde foretaget 600–800-anholdelser i perioden mellem december 1944 og maj 1945. E.T. stod for efterretningstjenesten under Schalburgkorpset, og det viste sig under retsopgøret, at Lorenzenbanden, der var opkaldt efter lederen Jørgen Lorenzen, gang på gang figurede i sagsakterne. Foruden de mange anholdelser

havde medlemmerne taget direkte del i terrorhandlinger og drab.

De overlevende blev idømt meget hårde straffe ved landsretten, og Højesteret stadfæstede senere 9 dødsdomme og 5 langvarige fængselsdomme. De sidste domme faldt imidlertid så sent som i 1949, hvor der var indtruffet et vendepunkt i justitsministeriets benådningspraksis. Derfor blev kun 4 af dødsdommene over Lorenzenbanden eksekveret. Blandt de benåede var en kvinde, der ikke havde ønsket at søge benådning. Hun blev imidlertid alligevel benådet – bl.a. fordi justitsministeriet ønskede at tage særlige hensyn til de politifolk, der skulle foretage henrettelserne!

Søren Ehlers

INTERNERET I FREDERIKSSUND

Længe før befrielsen havde man diskuteret opgøret efter besættelsen, men i en tid, hvor vi hverken havde regering eller politi, var det en vanskelig opgave. Der var mange, der frygtede, at landet ville gå fra en lovløs tilstand til en anden, blot ville aktørerne være andre. Dette spørgsmål blev ikke mindst diskuteret i modstandsbevægelsen, der søgte at berolige de bekymrede. Den 23. april meddelte det illegale Information, »at modstandsbevægelsen naturligvis ikke vil kompromitere de retsidealer, som dens folk har sat alt ind på at hævde i en tid, da de blev trådt under fode. Der bliver ikke tale om nogen »De lange Knives Nat«, og de arrestationer, som kommer til at blive foretaget, vil ikke ske med straf, men med internering for øje. For alt politi i et demokratisk samfund gælder det jo, at det må behandle den sigtede som uskyldig, indtil der er dom i sagen«. Det var nu nemmere sagt end gjort, at holde disse idealer højt i en tid uden politi og retsvæsen, så der var god grund til bekymring. Hvem havde gjort noget forkert? Var det nok at være i familie med en tysker? Hvad ville det sige, at have samarbejdet med tyskerne? Havde det været forbudt at handle med tyskerne? De fleste handlende havde jo handlet med tyskerne! Hvor meget måtte man have handlet med før det nu skulle være anstødeligt eller strafbart? Var et tidligere medlemskab af nazistpartiet strafbart? Ja, vi kunne fortsætte med stribevis af uafklarede spørgsmål, ligesom man kunne finde meget forskellige opfattelser af disse. Hvad skulle man handle efter? Meget snart fremkom to begreber, der skulle give anledning til arrestation eller internering. Det var »udansk virksomhed« og »landsskadelig virksomhed«, men det skabte ikke større klarhed. Der var også tale om »beskyttelse« af personer, hvis liv, lemmer og ejendom, kunne frygtes at lide overlast fra folk, der havde misforstået situationen og ville benytte en politiløs tid til selvtaget.

Frederikssunds illegale blad Frederikssund Kurieren udsendte straks efter med-

delelse om kapitulationen fra London en løbeseddel, der opfordrede befolkningen til »at vise en værdig holdning og ikke foretage uoverlagte handlinger«.

Allerede om morgenen den 5. maj begyndte arrestationer og interneringer i Frederikssund og Omegn. Efterhånden samlede alle anholdte på Frederikssund kommuneskole (Falkenborgsskolen), hvor den lokale modstandsgruppe havde opslået sit hovedkvarter. Skolekøkkenet blev overtaget af DKB (Danske Kvinders Beredskab), der efterhånden sørgede for kosten til henved 180 frihedskæmpere og 142 anholdte.

Mens kirkeklokkerne og skibscirenerne i havnen bekendtgjorde fredens komme, og mens flagene opsattes i byens gader, samledes store skarer nysgerrige ved skolen, hvor dens største aktivitet i anledning af kapitulationen fandt sted.

De anholdte anbragtes i dagtimerne i nogle klasselokaler, mens nattetimerne hengik i skolens kældre, der havde været anvendt til beskyttelsesrum. I skolens gange var et mylder af riffel- og pistolbevæbnede fortrinsvis unge mennesker, ligesom der de første dage var stor travlhed med at hente folk ind til internering. Fangerne ventede naturligvis på at komme til grundlovsforhør, men bortset fra en del forberedende undersøgelser skete der ikke den første måned noget i den anledning. Enkelte blev allerede kort efter løsladt, men de fleste ventede nervøst på hvad begivenhederne skulle bringe. Tiden blev fordrevet med kortspil, gættekonkurrencer og andre former for underholdning, som de »anholdte« selv fandt på. Det skete på trods af den meget trykkede stemning og i de fleste tilfælde forargelse over interneringen og de vilkår, der blev budt enkelte af fangerne. Vi er så heldige at have bevaret en dagbog, skrevet af en anonym »indsat« under interneringen på Frederikssund Kommuneskole. Den fortæller på en meget slående måde om begivenheder og stemninger under de tre ugers ufrivillige ophold på skolen. Dagbogen er ført fra den 5. maj til den 24. maj. Jeg ved ikke hvem

Den generatordrevne lastbil lossere sin last af landssvigere i Frederikssund skolegård. (Færggården)

forfatteren er – og det kan også være ligemeget. Her er nogle udpluk af dagbogen:

(5. maj 1945) og saa er der nogen der siger, at der aldrig sker noget spændende paa de hjemlige Breddegrader, men det er jeg nu meget utilbøjelig til at skrive under paa lige i Øjeblikket. Jeg sidder i et Klasseværelse på Frederikssund Kommuneskole som Arrestant sammen med ... cirka 60 andre danske Statsborgere af Mandekøn medens cirka 30 Kvinder sidder i et andet Lokale. ... Lige i dette Øjeblik skete der en Episode, som faar Een til at skamme sig guds-jammerligt over at være Landsmand med den pjaltede Pøbel som i Øjeblikket i stort Tal stimler sammen for at faa et Glimt af de stolte Frihedshelte eller de nedrige Landsforræddere, naar de gaar over Gaarden. Denne Gang var det Politimesterens Datter, der gik over Gaarden, hvilket foranledigede den kære Pøbel til at udbrøde i Jubelskrig og Småderaab, saa det hujede i Skolegaarden. Hun gik og græd. Hendes Forbrydelse bestaar i at hun er gift med en Mand, som kæmper for sine Idealer paa Østfronten uden synderlig udsigt til at slippe levende fra det. ...

Der var flere prominente mellem Gæsterne paa Hotel Kommuneskolen. ... De tog det noget forskelligt de forskellige. En sad og saa meget betænkelig ud og kunne ikke forstaa, hvad han skulde herop efter, men det var han forresten ikke alene om. Alle dem der kom ind saa mere eller mindre betænkelige eller forundrede ud. Efterhaanden som de havde været der lidt begyndte Stemningen langsomt at blive lunere. En startede en Hvem-ved-hvad? – Konkurance, fordi han synes at Tiden faldt lidt langt. Det viste sig at være en god Idé, som vi stadig praktiserer med forskellige Variationer.

(8. maj 1945) Det er et ganske dejligt Vejr i Dag, ude i den fri Verden. Da vi havde spist Havregrøden som var god med Mælk til og Sukker og Smørhul – serveret af venlige DKB-Damer, sad eller gik vi en Timestid i Solen og nød det i fulde Drag, medens 6–8 Frihedsbetvingere med Maskinpistoler og to Maskingeværer pegede på os for at forhindre os i Overfald og Flugtforsøg. ...

(10. maj 1945) Det tynder ud i de frihedsberøvedes Rækker. Det er helt højtideligt, naar de kommer op fra det sidste Forhør og siger, at de er løsladt. Saa svirrer Luften

med Anmodninger om at hilse hjemme. Gaa op og sig til min Mor, at det gaar godt. Sig til min Kæreste, at hun ikke skal være ked af det, osv. osv..

(11. maj 1945) Der er efterhaanden mange af Lidelsesfællerne, der begynder at faa et haabløst Udtryk i Øjnene. De sidder ganske stille og stirrer frem for sig. ... De bliver mere menneskelige de brave Helte. De følger over (til VC) uden Vaaben nu. Ja, de nedlader sig endogsaa til at tale med Fangerne hvilket de hidtil har været lidt hævet over. I Eftermiddag har vi været i Gaarden et par Timer, det var herligt. ...

(13. maj 1945) Det bliver snart vanskeligt at faa noget at skrive om. Gassen er gaaet af Ballonen, og de gæve Helte er lumsk kede af at rende her og følge os andre på VC og lægger ikke Skjul paa det. Det var ikke det, de havde regnet med, da de meldte sig, siger de alle. ...

(15. maj 1945) Noget sker der trods alt. I Gaar Eftermiddags knaldede pludselig et mægtigt Drøn af i Gangen lige uden for vores Dør. Det var en af de gæve Krigere, der var kommet til at røre ved Hanen, og Skuddet røj lige op gennem Loftet, saa der kom ikke til at flyde Blod i denne Omgang. Det skal efter sigende være det 5. eller 6. Vaadeskud i Frederikssund Afdeling, saa helt ufarligt er det altsaa ikke at være interneret paa Frederikssund Kommuneskole. ...«

Den 25. maj flyttedes de internerede til Jernbanehotellet, så skolen kunne rømmes og overlades til dens egentlige formål. Først den 18. juni begyndte grundlovsforhørene på Jernbanehotellet. Herefter kom løsladelserne i stort tal, så der den 3. juli kun sad 16 tilbage, der overflyttedes til Arresødal. Samtidig nedlagdes frihedskæmpernes 4. kompagni, idet 36 mand fra denne styrke blev afgivet til vagtjeneste ved flygtningelejren i Fredensborg. Hermed var et lille og bevæget kapitel i Frederikssunds besættelseshistorie afsluttet.

Knud Christoffersen

ARRESTATIONER OG DOMME

Den ophidsede stemning, der dannede baggrund for arrestationerne og senere dommene rundt om i amtet, blev på én gang fanget ind og oppisket af pressen. Der var en vild undertone i de jubelråb, hvormed folkemængden udenfor politistationerne og interneringsstederne hilste hver ny ladning af stikkere, Hipo-mænd, værnemagere og feltmadrasser, som blev indbragt af frihedskæmperne. Flere steder kom folks følelser til »håndgribeligt udtryk«, og frihedskæmperne havde de største problemer med at afholde mængden fra lyn-justits.

Overalt indsamlede man mistænkte ud fra lister udarbejdet i krigen sidste år. Fra de mindre lokaliteter sendtes de internerede til centrale opsamlingssteder i de større byer. I det store hele foregik arrestationerne uden ulykker, men skudepisoder kunne selvfølgelig ikke undgås, når arrestanten satte sig til modværge, eller ved ulykkestilfælde. I Østby i Hornsherred blev den lokale tysk-

venlige købmand dræbt i forvirringen, andre steder blev der skudt ved uventet modstand.

I løbet af de første dage interneredes i amtet over 800 personer, – Hillerød 115, Helsingør 28, Hørsholm ca. 300, Helsingør 228, Frederiksværk 70 og Gilleleje 32. De blev i løbet af et par uger overgivet til det genetablerede politi af de lokale arrestationsudvalg. At to tredjedele af de internerede var feltmadrasser fortæller om folkestemningen, og for at forhindre selv-justits blev mange af dem løsladt i hold over et par måneder. Afhøringerne og domfældelserne var godt læsestof i de kommende år. De fleste af de arresterede fik tiltalefrafald, andre blev dømt til lange fængselsstraffe. Den politiske situation – magtkampen mellem de gamle politiske partier og modstandsbevægelsen – kom dog til at betyde en inkonsekvent sagsbehandling jo længere man kom fra befrielsen. De dømte fra retsopgøret blev alle løsladt mange år før straffen var udstået. *Henrik A. Bengtson*

En samtale på Rådhuspladsen

Den 22.3.45 skildtes to mænd tilknyttet modstandsbevægelsen – Larsen og Wieland – på Rådhuspladsen i København ... Den ene råbte til den anden da han gik: »Husk nu at komme imorgen kl. 12 ... ved Det kongelige Teater«. Umiddelbart forinden havde de to modstandsmænd sammen talt med en bekendt. De vidste ikke, at den pågældende var stemningsindberetter for E.T. og havde ikke lagt skjul på, at de hørte til modstandsbevægelsen, da de anså ham for en god kammerat. Da E.T. manden næste dag savnede stof til en stemningsrapport til sine overordnede, kom han i tanke om samtalen med de to mænd, der blandt andet havde fortalt, at de var i besiddelse af falske legitimationskort. Dagen efter blev tre medlemmer af mod-

standsorganisationen BOPA anholdt ... på Kongens Nytorv. Under afhøring opgav de navnene på yderligere to medlemmer af gruppen. De blev alle fem dødsdømt, og de fire (der var fra Helsingør) henrettet den 11.4.45.

Under afhøring efter besættelsen indrømmede stemningsindberetteren ... at han havde afgivet de pågældende oplysninger ... Byrettens ... dom, der faldt allerede i august 1945, ... dømte ham til døden ... Landsretten nedsatte i februar 1946 straffen til fængsel i 10 år (retten frifandt E.T. manden for angiveritiltale da han nu hævdede, at Hipo, som arresterede de tre på Kongens Nytorv, af anden vej havde fået kendskab til mødet). Denne frifindelse gav anledning til udbredt offentlig kritik og til omfattende strejker, bl. a. på

Helsingør Værft, hvorfra de henrettede BOPA-medlemmer kom, og på B&W.

Med ankenævnets tilladelse blev sagen genoptaget, idet E.T. manden nu under indtryk af nye oplysninger, som politiet havde fremskaffet, indrømmede, at hans første tilståelse var rigtig. Efter fornyet domsforhandling for landsretten idømtes han livsvarigt fængsel. Denne dom blev stadfæstet ved Højesteret, hvor dog fire af tolv dommere ville idømme dødsstraf ... E.T. manden blev benådet og løsladt i 1953. Det var en af de benådninger, der gav anledning til at der blev politisk røre om benådningssspørgsmålet.

(Fra D.Tarm: Retsopgøret efter besættelsen)

(– se også side 87)

Der er sket meget

»Du kan tro, der er sket meget heroppe. Der er blevet arresteret stikkere, tyskertøse og Hipo-folk. Du kan tro det var sjovt at se, når frihedskæmperne kom med de arresterede. Folk stod tæt sammen på fortovet udenfor politistationen og langt ud ad Stengade for at se, når frihedskæmperne kom med tøsene; så blev der »øvet« og råbt højt, så trommehinderne var ved at springes. Gerda »møjhake« var en af de første, der blev arresteret, og da hun blev ført henad gaden, var der en dame der for frem, og gav hende sådan et spark i enden, at hun fløj et langt stykke henad gaden. Mange af de arresterede blev bombarderet med rådne æg, flødeskum og spytklatter. Der var desuden en, der fik en lagkage til 8 kr. lige i synet... Der er mange tøse, som endnu ikke er taget, de har gemt sig hos tyskerne; bl.a. xx som er fast feltmadras ude på Højskolen, og kun har lotteuniform på! Jeg har været ude ved »Wisborg« et par gange og set, når landsforræderne har gårdtur. Så går de langsomt rundt om barakken i en halv time. Nu får de ellers lov til at bestille noget. Kællingerne skal skrubbe gulve, og de bliver kørt forskellige steder hen for at gøre rent efter tyskerne. I går skulle mutter Solder pudse en bil, som stod i haven nær ved vejen, medens to frihedskæmpere stod og passede på hende. Da hun var færdig, blev hun til folks jubel kommanderet til at pudse den om, fordi den ikke var godt nok pudset«. Brev fra pige i Helsingør.

Fra arrestationerne i Frederikssund (herover) og Helsingør. (Færggården, Helsingør)

Uværdighedens marked

Straks da frihedsbudskabet var en kendsgerning, begyndte frihedsfolkene at foretage arrestationer af stikkere, feltmadrasser og grove værnemagere. En for en blev disse mennesker slæbt til politistationen, og langs Stengade stod store skare af mennesker for at overvære dette. Så snart et nyt offer blev ført frem, blev det overdænget med fyråb, og i enkelte tilfælde flødeskum og rådne æg. Det har ikke været helt rart at være i vedkommendes sted. (HD 7.5.45)

Havde fået to børn med tyskerne.

XX blev idømt 2 års fængsel med tab af almen tillid i 5 år. XX, der havde arbejdet hos Gestapo på »Rosenlund«, var alt andet end velset i Helsingør. Et par gange har hun fået børn med tyske soldater, og da hun i anledning af en faderskabssag var for retten, truede hun bl.a. dommerfuldmægtig Berning med Gestapo. Hun skaffede sig tilnavnet »den rødhårede terror« (29.9.45)

H. HJELMSKJØR d. 29-5-45.

RAPPORT

En af mine Vagter, der er holdt op herude var herude i Aften paa grund af et meget ondeindt Rygte, der gaar i Byen om Vagtholdens her paa Sveshus.

Rygtet bestaar bl.a. i at 8 Vagter skulde være blevet taget i at være fulde paa de Internerades Stuer, hvor de skulde have været i Samtale med disse, sætilligevagter skulde derfor være blevet dekadret og blevet sendt hjem.

Da snedant et Rygte er fuldstændig grundløst, og da vor i Forvejen vækende Popularitet, er i Fare for helt at forsvinde, mener vi at sødanne Rygter maa dementeres paa det kraftigste nu, saaledes at man heller ikke i Fremtiden kan vente flere af dem.

Paa Vagtholdets Vegne
Frøde Frilund Larsen

Vagtrapport fra Wisborg, Helsingør. (Helsingør)

Fra arrestationerne i Fredensborg. (Fredensborg)

Blev damen klasket i bagdelen af Gestapo?

Den 23 årige XX var sigtet for til Gestapo at have angivet O. G. Nielsen ...

– Så forlegen for penge er jeg nu ikke, så jeg kunne angive folk, sagde frøken XX.

Anklageren bemærkede hertil: Nej, dem havde De måske anledning til at få på anden måde?

Hun nægtede at have haft intimitforbindelse med Gestapo, og kendte bl.a. ikke til, at Gestapo skulle have »klasket hende i bagdelen«. (22.6.45)

Frk. XX oplyste ved retsmødet igår, at hun havde været ansat hos tyskerne, og at hun havde gjort rent der.

– Blandt andet, tilføjede LRS Hansen under almindelig munterhed ...

Den dommerfuldmægtige foretrak til almindelig ærgelse for tilhørerne at springe en bestemt side i den optagne rapport over ved retsforhøret. Der stod noget om frk. XX's optræden på stranden ved en bestemt lejlighed. Af velanstændighedsgrunde fortiede man igår disse tildragelser. Fængslingskendelsen forlængedes 14 dage (6.7.45)

XX, der var sigtet for stikkeri, blev løsladt. Politifuldmægtig Olsen bemærkede til XX: Jeg tror De vil gøre bedst i at forlade øgnen her, De har opført Dem ualmindeligt modbydeligt! (21.7.45).

Landsforrædder idømt 6 års fængsel

Ved retten i Helsingør fremstilles idag XX, der er tiltalt for i 3 uger i sommeren 1941 på sin bopæl ... at have haft hvervekontor for Frikorps Danmark, samt gjort tjeneste i Frikorpset og senere i SS-regimentet »Danmark« i Tyskland og på Østfronten, indtil han i slutningen af marts 1945 deserterede.

Desuden var han tiltalt for i begyndelsen af oktober 1943 at have medvirket ved det tyske politis eftersøgning af jøder ...

Han indrømmede at have haft hvervekontor, men da der kun kom tre henvendelser, lukkede han kontoret efter 3 ugers forløb.

Han nægtede sig skyldig i at have deltaget i eftersøgningen af jøder.

Han havde fået hvervekontoret efter anbefaling af en anden mand. Hans arbejde bestod væsentligst i at udlevere brochurer til de unge mennesker der henvendte sig. Tyskerne bebrejdede ham, at der ikke meldte sig flere frivillige på hvervekontoret, men han havde forklaret at dette skyldtes at Helsingør var »en rød by« hvor der ikke var noget at gøre ...

Dommen lød på 6 års fængsel med tab af almen tillid for bestandig. Det er den strengeste dom, der endnu er faldet ved særdomstolen i Helsingør (22.11.45).

En pæn borgerlig frue

XX er en pæn borgerlig frue på 36 år. Hun stod sigtet for at være stikker, hvilket hun meget energisk benægtede at have været. Hun havde på Maritza ... danset med gestapomanden Otto Winkler ...

– Kan jeg ikke få at vide hvad jeg er fængslet for, spurgte hun.

– For at have været sammen med Gestapo og for at have angivet nogen, svarede dommeren.

– Når det nu ikke passer.

– Det er det vi undersøger ...

Hun var den eneste af de mange afhørte, der gik grædende fra retslokalet. (7.6.45)

XX blev ligeledes løsladt ... hun er »kommet sammen med« en tysker, der i byen blev antaget for at være gestapomand, han var dog kun køkkenchef hos Gestapo. Man mente ikke at kunne sigte hende for stikkeri. (26.6.45)

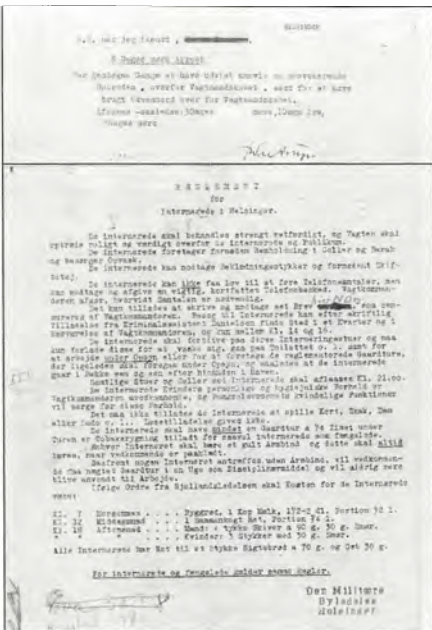
Rystede over hele kroppen

Så kom turen til arbejdsmand Hansen. Han gjorde et stærkt deprimerende og nervøst indtryk og rystede over hele kroppen. Han hævdede, at det eneste, han havde haft at gøre med tyskerne var, at han havde solgt nogle ratiøneringsmærker og til gengæld havde han fået cigaretter ... XX støttede denne påstand, og Hansen blev derefter løsladt. Med tårerne trillende ned af kinderne fór han ud af døren. (17.7.45)

De internerede på gårdtur i skolegården på Hørsholm skole (Hørsholm)

Overalt var der problemer med indkvarteringsforholdene. Sække stoppes med bøv af de internerede på Skansegården i Hillerød. (Hillerød)

Ikke senge til alle
Indkvarteringsforholdene var meget forskellige sted til sted. Fælles for dem alle var dog, at det de første dage kneb med plads, senge og forplejning.

I Hørsholm blev der lagt halm på gulvet i skolestuerne på 1. sal af Hørsholm skole. »I løbet af nat-

ten sank man igennem denne hakkelse og snavs og lå på det bare gulv i en støj af snorken«.

I Helsingør anbragtes som andre steder mandlige og kvindelige fanger hver for sig. Man havde madrasser nok, men det kneb med senge. De hygiejniske forhold var ikke lige gode overalt da

disse midlertidige interneringssteder ikke var beregnet til at modtage så mange personer. D.K.B. overtog forplejningen på »Skansegården« i Hillerød. I Hørsholm gjorde det ikke så meget at fangerne måtte overnatte i halm. De var ude hele dagen, og sundhedstilstanden var god.

STIKKER ELLER OFFER

»... Under den videre Afhøring kom Vidnet med noget taaget Snak, der afbrødes af Dommeren: – Da Vidnet er saa løgnagtigt, kan vi lige saa godt føre ham ud.

Stillet overfor sin Rapport benægtede han alt, der stod i denne, og Dommeren afbrød Vidneafhøringen med Ordene: »Skal vi ikke smide Løgnhalsen ud. Væk med ham«.

Næste Vidne var NN, ligeledes fra Schiøler-Gruppen. Læge PP havde foreslaet, at Købmandens Tømmerlager skulde brændes, men MM (den anklagede planteskoleejer) vilde ikke blandes ind i det og havde intet med det at gøre, forklarede han.

Dom.: Skal vi ikke lade ham gaa samme Vej. Han er ligesaa stor en Løgnhals som den anden!...«

Afhøringen af en hustru til en af de tiltalte var ifølge avisreferatet til stor morskab for alle i retssalen, »idet Dommeren stillede en hel Masse ironiske Spørgsmaal med Henblik paa vidnets manglende Sanddruhed. Da det til sidst oplystes, at hun var af tysk Afstamning, udtalte Dommeren: Det kunde De have sagt straks, vi ved jo, at det Folkefærd lyver«.

Retsopgøret blev meget omhyggeligt refereret i aviserne. En af de mest omfattende sager her i amtet var brandstiftelsessagen fra Helsingø. Anklagemyndigheden krævede dødsstraf over en planteskoleejer, der bl.a. var sigtet for ildspåsættelse og for at have angivet en række mennesker til Gestapo, hvilket havde medført, at syv Helsingø-borgere blev deporteret til tyske koncentrationslejre, hvor tre senere afgang ved døden.

Da retten blev sat i oktober 1946, blev tilhørerne først lukket ind efter en omhyggelig visitation. Retslokalet var fyldt til sidste plads, da man startede sagen, hvor der skulle føres mere end 60 vidner.

Den pågældende planteskoleejer var oprindelig konservativ, men i 1938 havde han tilsluttet sig det danske nazistparti. Da krigen kom, meldte den lokale sysselleder, en mejerist fra Mårup, sig til Frikorps Danmark, hvorefter planteskoleejereren overtog

den lokale partiledelse. Han hævdede under retssagen at have været passiv i partiet, som han forlod i 1944 – fordi han mente, at ledelsen drak pengene op. Han havde i stedet tilsluttet sig Dansk Folkeværn, fordi han håbede, at denne organisation kunne beskytte hans ejendom mod sabotage. I samme tidsrum havde han skaffet sig en tysk våbentilladelse og lå inde med fire pistoler, et russisk gevær og en enkelt håndgranat. Da det lokale politi gik under jorden i september 1944, havde han meddelt sognerådsformanden, der ledede det lokale vagtværn, at han ville bruge sine våben mod enhver, der trængte ind på hans ejendom.

Det er vanskeligt præcist at fastslå, hvornår begivenhederne omkring den nazistiske planteskoleejer begyndte, men han blev i efteråret 1944 tre gange udsat for »mordbrandforsøg« – således blev brandstiftelserne benævnt af forsvareren, landsretssagfører Ove Rasmussen, Blovstrød. Planteskoleejereren berettede også om et trusselsbrev, hvor han blev bedt om at lægge 1.000 kr på et bestemt sted, hvis han ville undgå flere brande. Det er hverken dengang eller senere lykkedes at identificere gerningsmændene til disse mystiske anslag i den politiløse tid, men i sidste ende var det tilsyneladende dem, der førte til de mange anholdelser i Helsingø.

Det står fast, at planteskoleejereren efter at have modtaget trusselsbrevet fik Gestapo til at bevogte ejendommen, og at han diskuterede med nogle tyskerhåndlangere, hvad han skulle stille op. Men det var tilsyneladende disse folk, der selv besluttede at gribe til »Mod-Terror«. I august satte de ild til købmand Valdemar Pedersens trælade, og i september forsøgte »Mejeristen«, en tidligere østfront-frivillig, at infiltrere lokale modstandskredse. Senere i december besluttede nogle berusede tyskerhåndlangere at lave endnu en ildspåsættelse – denne gang mod tømmermester Arne Andersens værkstedsbygning – fordi de mente, det ville være »formålstjeneligt«.

Under forhørene indrømmede planteskole-

I området Frederikssund-Frederiksværk-Helsingø tog modstandsbevægelsen ingen chancer ved anholdelserne. Egnet var i 1944-45 hærget af både Hipo og Schalburg-folk, og de var bevæbnet til tænderne ved befrielsen. (*Fr.værk*)

leejeren at have haft selskabelig omgang med Gestapo og deres danske hjælpere, og at razziaerne i november og december var udgået fra hans ejendom, men han nægtede på det bestemteste at have angivet nogen. Imidlertid fik Gestapos husundersøgelser og mange anholdelser i Helsingø fatale konsekvenser. Under tortur tilstod den ene Helsingø-borger efter den anden at have påsat brandene og blev derfor sendt i koncentrationslejre, men alle tilståelser var, som retssagen viste det, falske.

Et åbent spørgsmål i dag er, om der overhovedet var en modstandsbevægelse i Helsingø, da Gestapo skred til anholdelser? Det forekommer i dag sandsynligt, at man anholdt folk i flæng på grundlag af meget løse

formodninger. Anklagemyndigheden havde oprindelig krævet dødsstraf over planteskoleleejeren, men ved den endelige landsrettsdom blev han frifundet for både angiveri og ildspåsættelse. Også hans datter, der var sigtet for unational optræden og angiveri, blev frifundet.

Man kan så stille spørgsmålet: Hvorfor Gestapo og deres danske håndlangere gik så hårdt frem i Helsingø? Der var tilsyneladende to grunde: Dels ville de gerne hjælpe den gæstfrie planteskolelejer, og dels ville de gerne fremvise resultater for deres overordnede. Det var jo en tjans at være havnet i Nordsjælland, og ingen havde lyst til at blive sendt til Østfronten.

Søren Ehlers

DE TYSKE FLYGTNINGE

Som nævnt i afsnittet om de sidste måneder før befrielsen ankom der i denne periode et større antal flygtninge til Danmark. De var flygtet for de fremrykkende russiske hære, oftest over hals og hoved, og ankom her til landet i en elendig forfatning, med kun få personlige ejendele, og ofte havde de i afrejsens hast og forvirring mistet kontakten med deres nærmeste, som måske/måske ikke befandt sig i sikkerhed et sted i Danmark eller Slesvig-Holsten, flygtningestrømmens hovedmål.

I Nordsjælland havde værnemagten til indkvartering af flygtningene rekvireret badehoteller, skoler, pensionater og lignende bygninger rundt omkring, men på grund af de danske myndigheders protestholdning til flygtningenes anbringelse i Danmark overhovedet – og den deraf følgende afvisning af ethvert samarbejde med tyskerne om sagen – var situationen ved befrielsen den, at man ikke fra dansk side havde nogetsomhelst overblik over, hvor flygtningene opholdt sig, eller hvor mange de var.

Den første opgave efter den 5. maj blev derfor at få klarhed på dette punkt, og iflg. indberetningerne herom til Statens civile Luftværn så situationen i Nordsjælland nogenlunde således ud omkring midten af maj:

Frederikssund politikreds (ialt 1.127):

Øregårds hotel og forsamlingshuset i Frederiksværk: 150, Kregme badehotel: 169, Karsemoselejren: 203, Melbylejren og Nora Mortensens Midne, ialt: 605.

Helsingør politikreds (ialt 7.759):

I Helsingør: Sygehuset i Lundegade: 685, Sygehuset i Marienlyst: 1.240, Marinedetachementet: 521. Desuden i Sandholmlejren 1.821, Birkerød kro: 190, Lollikhus: 150, Orenæs: 67, Statsskolen i Birkerød: 445, Hornbæk badehotel: 1.030, Minørkommando: 36, Horserødlejren: 950, Jernbanehotellet, Fredensborg: 231, Hotel Prinsen og Søpavillonen, Fredensborg, ialt: 203, Asminderød: 200.

Hillerød politikreds (ialt 2.069):

I Hillerød: Frederiksborg Højskole: 520, Missionshøjskolen: 357, Skovlyst: 70, Missionshotellet: 96. Desuden i Nøddebo: 115, Tisvilde: 316, Blistrup: 102, Rågeleje: 104, i Gilleleje: Gilleleje badehotel: 76, Pensionat Kattetgat: 74, Pensionat Havly: 35, Gilleleje skole: 97, Desuden på Hulerød badehotel: 107.

Behandlingen af flygtningene var hård. De blev holdt totalt afskåret fra det omgivende samfund af pigtråd og bevæbnede vagter, og uden for pigtråden var det under strafansvar forbudt for danskere »at stå stille eller færdes frem og tilbage langs flygtningelejrens indhegning«. Om vilkårene for flygtningenes daglige tilværelse kan man få et indtryk dels ved at sammenholde størrelsen af nogle af de nævnte indkvarteringssteder – vel at mærke i deres daværende skikkelse – med antallet af flygtninge det pågældende sted, dels ved at læse arbejds- og socialministeriets reglement for tyske flygtninge af november 1945. Nogle af de mere generende bestemmelser lyder således:

Pkt. 4 (uddrag): Enhver direkte henvendelse fra de tyske flygtninge til danske vagtposter eller til danske civilpersoner inden- eller udenfor lejrens område er forbudt.

Det er flygtningene forbudt at benytte telefon.

Brevforsendelser skal afleveres åbne til lejrlederen.

Brevene skal affattes med blokbogstaver og må kun omhandle personlige familieforhold.

Pkt. 9 (uddrag): Selvstændig madlavning er forbudt undtagen ved tilberedning af mad til børn under 3 år, eller til syge efter lægens ordination.

Pkt. 13: Hvor badning er mulig, skal lejrbeboerne i videst muligt omfang benytte koldt brusebad en gang om ugen.

Pkt. 14: Maden skal udleveres og fordeles i overensstemmelse med det af myndighederne givne kostregulativ.

Pkt. 21: Flygtningene må ikke opholde sig i åbne vinduer til gaden.

Pkt. 22: Der kan blandt de arbejdsføre flygtninge udtages arbejds hold til rengøring, rensningsarbejde o.l. i andre af tyske institutioner benyttede lokaler. Transporten skal foregå under væbnet bevogtning. Efter særlig bestemmelse kan der udtages arbejds hold til arbejde andetsteds.

Det er næppe nødvendigt at nævne, at udgangstilladelse – bortset fra i forbindelse med punkt 22 – kun »i ganske ekstraordinære tilfælde« var inden for mulighedens grænser.

Det skal tilføjes, at vilkårene kun mildnedes en anelse og kun langsomt i resten af den tid, flygtningene var her. I midten af 1947 var halvdelen rejst, de sidste forsvandt i 1949.

Bjørn Verstege

Kostreglement for tyske Flygtninge, udsendt af Arbejds- og Socialministeriet den 24. Maj 1945.

Alm. flygtninge		Tilleg til syge paa Lazaret, Børn under 15 Aar og gravide Kvinder	
	pr. Dag gr	pro persona pr. Uge gr	pro persona pr. Dag Liter
Rugbrød	350		
Sigtebrød	125		
Smør	20		
Kødpaalæg	25		
Ost	25		
Sukker	15		
Teerstøtning	1		
Kartofler		1900	
Hvidkaal		200	
Gulerødder		750	
Kørvel		100	
Kaalrabi		100	
Selleri		50	
Rugmel		115	
Gule Ærter		70	
Havregryn		60	
Byggryn		60	
Skummetmælk		1,15 l	
Kød		50	
Salt	1		
Sødmælk			0,5
Kalorier daglig	2035		280

Eksempel paa Spiseseddel for Fuldkost:

Kaalret	Gule Ærter	Kartoffelsuppe	Sulevælling
Bygvælling	Hvid Søbehaal	Kørvel, Spinat eller Grønkaalssuppe	Havrevælling

Flygtninge undervejs til nyt indkvarteringssted kort efter befrielsen. (Birkerød)

RUSSISKE FLYGTNINGE I JÆGERSPRIS

Inden den tyske kapitulation i maj 1945 modtog Danmark omkring 270.000 flygtninge. 7.600 af disse var russiske, hvoraf knap 1700 blev samlet i Jægersprislejren.

Den russiske militærmission førte nært opsyn med forholdene i lejrene. Den beklagede sig til de danske myndigheder over, at russerlejrene var ubevogtede, så flygtningene kunne færdes frit i omegnen.

Kravet om bevogtning blev afvist fra dansk side, idet man var af den opfattelse, at der ikke var nogen grund til at holde de allierede flygtninge afsondrede fra den danske befolkning.

På Jægersprisegnen huskes de russiske flygtninge specielt for to ting; deres fremragende evner til at lave husflidsarbejder og deres forhold til hårsprit, barbersprit og parfumevand.

Som tidsfordriv og for at skaffe sig lidt kontanter eller naturalier forarbejdede russerne cigaretetuier med ciceleringer, legetøj og – som det mest berømmede – flyvemaskiner af den type, som kan ses på illustrationen. Maskinens krop er lavet af et helt stykke træ, vinger og haleror er af krydsfiner, maskinen er belagt med sølvbronze og der er malet røde stjerner på vingerne med kendingsbogstaverne CCCP.

(Jægerspris)

Det var i øvrigt lejren, som i vidt omfang lagde materiale til, og en af de ansatte har berettet, at »lejren så ud ... efter russernes afrejse«. Møbler med runde ben havde fået benene skåret af, for rundstokkene kunne bru-

ges til flyvemaskinerne. Skabene var rykket ud fra væggen og krydsfineren skrællet af for at blive brugt i produktionen. Samme person fortæller, at »tingene blev solgt for sprit – man kunne slet ikke have sit barbersprit eller hårvand i fred«. Frederiksborg Amts Avis har den 12.7.45 en lille notits om russernes handel i Frederikssund. Russerne blandede parfume og hårsprit, og drak det. »Soldaterne, som beruser sig i det fluidum, som frembringes ved blanding af de nævnte ingredienser, går helt fra sans og samling. Kæferterne er hårrejsende«. Af samme årsag lod politiet i Frederikssund fremstille en lille tryksag, hvori man advarede de handlende mod at sælge parfumevand, hårsprit og anden sprit til russerne. Det var ikke strafbart at sælge disse varer til russerne, men man ville gerne stoppe det af hensyn til de pågældendes sundhed og det gode forhold mellem lejrens indvånere og egnens befolkning.

I øvrigt tyder alt på, at dette forhold var udmærket, og at mange af de lokale har haft stor fornøjelse af at komme til arrangementer af forskellig art i lejren. Der blev arrangeret show's med bortlodning af russernes husflidsarbejder, ind i mellem blev der spillet fodbold, og den 5.8. gav Københavns Politiorkester en koncert, som blev overværet af 3000 mennesker. Den sidste aften inden afrejsen blev der afholdt en gigantisk fest.

Hjemrejsen tiltrådtes tidligt om morgenen den 20.8. I grupper på nogle hundrede marcherede man fra Jægerspris til Frederikssund, hvor to ekstratog var sat ind for via den russiske besættelseszone i Tyskland at transportere russerne tilbage til Sovjetunionen.

Kun omkring 70 personer blev tilbage i lejren for at være med til at gøre den i stand til de næste gæster. Disse 70 rejste hjem den 20. oktober. Nogle dage før hjemrejsen gav de en gratis forestilling på Slotskroen som tak til befolkningen for naboskabet.

Mange minder har russerne ikke efterladt på egnen. Men tre personer nåede ikke hjem og ligger begravet på Frederikssund Kirkegård.

Bente Thomsen.

DE FØRSTE ENGLÆNDERE

En beskrivelse af befrielsesdagene er ikke fuldstændig uden en skildring af den forventning, hvormed de første englændere, befrielse i egen person, var imødeset. At så ingen vidste, hvornår de ville dukke op hvor, kolliderede naturligvis kraftigt med ønskerne om at arrangere en festlig modtagelse, og det gik da også sådan, at alle planer, som det vil fremgå, gik i vasken med et brag, da øjeblikket endelig oprandt. Hvordan det gik i Hillerød, hvor man synes at have været opsat på det helt store, vil fremgå af disse klip fra Frederiksborg Amts Avis (datoerne = avisens datoer):

Søndag den 6. maj: *I går var tusinder samlet på torvet, »og da meddelelsen kom om, at der i dagens løb kunne ventes engelske soldater til byen, gik »Union Jack« til vejrs på kommunens flagstang uden for administrationsbygningen«.*

Men, fremgår det andetsteds på siden, »hillerødanerne måtte imidlertid vente forgyves, og med sikkerhed kan der ikke siges noget om, hvornår briterne viser sig, men man håber, det bliver i løbet af dagen i dag.

For at give hillerødanerne lejlighed til at møde frem for at hylde tommyerne, har vi overfor borgmester Herm. L. Melskens fremsat det forslag, at der blev givet et lille

»klokken 12-tut« på luftværnssirenerne, når man fik melding om, at englænderne var ved at komme«. *Og for at man ikke skulle løbe nogen risiko: »Skulle det ske, at de kom netop kl. 12, vil kl. 12-signalet lyde to gange. Modtagelsen vil finde sted på torvet, hvor borgmester Melskens vil byde de fremmede velkommen i en tale, der senere oversættes af ingeniør Thomas Dinesen, der som bekendt deltog i den sidste verdenskrig som dansk-canadier og som eneste udlænding dekoreredes med Victoriakorset«.*

Tirsdag den 8. maj: *Under overskriften »Hvornår kommer englænderne?« lyder det lidt trist: »Hillerødanerne har nu i tre dage stået trofast på torvet og ventet på englænderne, men endnu har de ikke vist sig. Der er forøvrigt sket den ændring i programmet, at modtagelsen vil blive henlagt til slotsgården, og det vil blive amtmand Ulrich, som skal byde dem velkommen, et hverv, som amtmanden efter opfordring har påtaget sig, endskønt han stadig befinder sig som patient på Centralsygehuset, ...« Gårdsdagen havde dog budt på en lille episode, idet 4 engelske krigskorrespondenter (i uniform) havde aflagt et besøg på slottet med det resultat, »at hillerødanerne i store skarer strømmede mod slottet« og at der blev »skikket bud til amt-*

En parkeret jeep et sted i Nordsjælland. Ikke blot de engelske soldater, men også deres ejendommelige små køretøjer vakte stor opsigt overalt. (Gilleleje)

Blandt de mere opsigtsvækkende ting, englænderne fandt i Nordsjælland, var et større antal én- og to-mands u-både. U-bådene, som var oplagrede i Arresødal ved Frederiksværk og i Lynæs, skulle formentlig anvendes mod en evt. allieret invasionsflåde. Billedet er taget uden for det gamle sygehus i Fr.værk kort tid efter befrielsen. (Frederiksværk)

mand Ulrich, som iført uniform i bil kørte til amtmandsboligen på slottet«. *Man syntes tydeligvis ikke, at korrespondenter var »rigtige« soldater, så amtmanden kørte tilbage til hospitalet (hvor han iøvrigt blev i længere tid, så helt rask har han just ikke været), og folk gik skuffede hjem.*

Torsdag den 10. maj: *Endelig var øjeblikket kommet, og denne gang var soldaterne rigtige nok, men stilen? Døm selv:* »Det var fire mand i en af de små jeeps, som fem minutter over kl. 17 rullede ind på torvet. Der var på dette tidspunkt ikke mange mennesker her, men efterretningen om deres ankomst spredte sig som en løbeild over byen, og folk strømmede til torvet og flokkedes om deres lille bil«. *Og lidt længere nede fortsættes:* »— efter en visit hos frihedskæmperstyrken på rådhuset gik turen til Teknisk Skole (som lå i Møllestræde. Red.) med adjunkt Grove som cicerone. Englænderne foretrak at gøre den lille tur til fods, men for at slippe afsted fra de begejstrede hilleredanere måtte de sætte i løb«. *Længe varede det med så megen spænding imødesete øjeblik ikke, som det fremgår af dette klip fra slutningen af artiklen: Englænderne sagde, »at de var glade for den hjertelige modtagelse i Hillerød og beklagede, at de skulle skynde sig videre. Helsingør var*

næste mål. Et kvarter over kl. 18 gik turen videre«.

Om besøget i Helsingør berettes andetsteds i samme nummer af avisen, – at jeepen omtales som en panserbil, skal man se stort på:

»De første englændere kom til Helsingør i aften. Uventet kørte en panserbil op foran politistationen, og fire Montgomery-soldater med den typiske hue, sprang ud. Det viste sig, at to af soldaterne var officerer, der skulle forhandle med den tyske havnekaptajn, der nu har kvarter i Bramstræde.

Efter forhandlingerne spiste englænderne på Hotel Øresund, og der samlede sig hurtigt en stor skare mennesker udenfor hotellet. Skaren blev ikke mindre, da byorkestret tog opstilling og spillede engelske og danske sange, mens englænderne spiste.

Efter middagen blev de fire englændere båret i guldstol til polititorvet af begejstrede unge, fulgt af en stor og jublende menneskeskare. Her blev der sunget og råbt hurra. Senere på aftenen fortsatte de fire Montgomery-soldater ad nordkysten, men i dag kan der ventes en samlet gruppe engelske tropper til Helsingør«.

Bjørn Verstege

TYSKERNE DRAGER HJEM

Med tyskernes kapitulation overgik der en mængde administrative opgaver til de militære byledelser. Byledelserne var i bund og grund en militær instans – mange steder også ledet af militærpersoner – og alle de civile opgaver, der blev presset ned over hovedet på dem, kom som noget af en overraskelse for lederne. Ikke blot skulle der udarbejdes regler for tyskernes færden udenfor deres kaserne, men hele forplejnings- og indkvarteringsproblemet overgik samtidig til danske hænder. Hertil kom dispositionerne omkring modstandsbevægelsens afvikling og etablering af vagtkorps ved interneringsstederne. Alle disse opgaver var man overhovedet ikke forberedt på, eller indstillet til, og papirbunkerne i de lokale Byledelsers arkiver vidner om et betragteligt bureaukrati. I de store byer blev frihedskæmpere de følgende to måneder udtaget til vagttjeneste med fast løn, men for hovedparten var det hverdag igen.

Allerede den 5. maj blev det på det strengeste forbudt tyskerne at handle i danske forretninger. Overtrædelse ville medføre, at både tyskerne og de danskere, der eventuelt virkede som mellemmand, ligesom forretningens indehaver, ville blive draget strafferetligt til ansvar.

I løbet af de første befrielsesdage samledes hovedparten af de tyske soldater ved centrale

opsamlingslejre ved byerne og kaserne, og den 7. maj afgang de første tropper fra amtet, ligesom marinens skibe lettede anker.

Tyskernes afmarch foregik med præcision. Delingerne afgang fra de forskellige lokaliteter i amtet, samledes centralt i Hillerød, for herefter at afgang sydover. Hjemmarchen var planlagt i detaljer og blev dirigeret fra det tyske hovedkvarter i Silkeborg, hvortil der indberettes dagligt om troppebevægelserne, og herfra modtog divisionerne ordre om næste dags bestemmelsessted.

De tyske tropper var ved afmarchen fuldt lastet med fødevarer, tæpper og almindelige fornødenheder. Det vakte stor forargelse at soldaterne medbragte alle disse tyvekoster, men overmagten var for stor til en diskussion om emnet. Ved grænsen blev alt konfiskeret af de engelske soldater.

Den endelige rømning fra alle lokaliteter i amtet trak i langdrag, og hertil kom afviklingen af lazaretterne, som først afsluttedes sidst på året. Der forestod et enormt oprydningssarbejde efter »de grønne«.

Bygninger og inventar var smadret, og langs kysterne skulle der renses op og bortsprænges betonbunkers. Ved Kronborg tog det flere år at fjerne de tyske efterladenskaber og reetablere voldene og det omgivende terræn.

Henrik A. Bengtson

Kongensgade i Slangstrup. Tysk kolonne på vej sydpå. (*Slangstrup*)

Tyskerne paa Vej hjem

Mandag Aften kom ca. 4000 tyske Soldater til Hillerød. De var paa Vej hjem — til Fods — og kom fra Hornbæk og Helsingør. En stor Del af Soldaterne var i Konfirmationsalderen. Tyskerne slog Lejr paa Terrænet mellem Gribskovtanken og Garveysrefabrikken. Deres Slag er indrettet, saa de kan bruges som Telte, og under disse Kapper tilbragte de slagte Tyskere Natten.

Fra Hillerød afmarcherede alle Soldater Tirsdag med Undtagelse af 95 Mand, der skal tage sig af de saarede og Flygtningene. Der er ca. 1500 Flygtninge i Byen, og de vil nu blive indkvarteret paa Missionshotellet og Missionshøjskolen, saa de øvrige Kvarterer paany kan gives fit til deres egentlige Formaal.

Tyskerne drager hjem. (Hundested, Birkerød, Fredensborg, Helsingør)

Besøg i nordsjællandsk Frihedskæmper-Lejr

Der er noget tiltalende ved Frihedskæmpernes Folk – udover, at man er sikker paa altid at staa overfor Mennesker, der har frihed og Demokrati som Ideal –: det er en virkelig Folkehær. Man kan ligefrem se paa Udrustningen, at det er en Hær, der er blevet til under Tyranni og Tvang, som en Folkerajsning mod Diktaturet.

I gaar Eftermiddags, da jeg besøgte en Frihedskæmper-Lejr i Nordsjælland, talte jeg med Kompagnichefen om Udrustningen. – Vi har Ammunition af alle mulige Slags, sagde han. Det er et helt Studium at finde den rette Ammunition til de rette Vaaben... Den Frihedskæmper-Lejr, som jeg besøgte, ligger paa Lillerødegnen. Den er bemandet med ca. 120 Mand fra Lillerød og Hillerød... Her er baade yngre og ældre Frihedskæmpere, i Skaren ser jeg en hvidhaaret, men frisk og kæk Mand fra Lillerødegnen, Sogneraad-medlemmer, Vagtværnsfolk . . . nogle i Uniformer, andre i Jakkesæt med Frihedskæmper-Armbindet. . . . Jeg ser flere Tjenere og Overtjenere, som møder med bredt Smil, da de skal have deres Labskovs serveret af to Damer fra DKB. . . .

– Hvad faar Fangerne?

– De faar *ikke* Roesuppe, Roesuppe og Roesuppe, de Retter, vi kender fra de tyske Koncentrationslejre. Fangerne faar hæderlig Mad, men de maa naturligvis selv være med til at skrælle Kartoflerne, vaske op og gøre rent. Og her gælder ingen Persons Anseelse, man kan se en tidligere Dommer sammen med en Manufakturhandler og en Revisor hjælpe med at faa Toiletterne gjort i Orden. Det er klart, at der maa

være en vis Rimelighed i alting, selvom Fangerne ikke skal kunne sige, at de blot tilnærmelsesvis har været ude for samme Behandling, som Herrefolket har givet vore Folk i Koncentrationslejrene. . .

Frihedskæmpernes »Soveværelse« paa Gaarden ved Lillerød er indrettet i Laden. De ligger i Halm, og det kniber lidt med tæpper. Man har maattet tage »Tæpper« af Avispapir til Hjælp, men der er Humør og godt Mod i alle.

Inden jeg forlader Gaarden, hvor Frihedskæmper-Patroljer kommer og gaar, hvor Ordrer lyder og »Staben« arbejder i Gaardens Spisestue, faar man Besked om, at Frihedshæren snart skal betragtes som regulær dansk Hær. Der gaar Ildbud pr. Motorordonnans til et Sted, hvor man er i Besiddelse af et Splidtflag, og ved en lille Højtidelighed markerer man Overgangen fra Partisanstyrker til regulær Hær.

Splitflaget gaar til tops i Gaardens Have. *FAA 8.5.45 Grib.*

Frihedskæmperne er trætte af Autografjægerne. Frihedskæmperne paa Torvet i Hillerød belejres som omtalt til Stadighed af Autografjægere, og man skal ikke tro, det blot er Lederne, der maa holde for. Enhver, der bærer det blaa-hvid-røde Armbind anfaldes. Frihedskæmperne paaskønner naturligvis Børnenes Hyldest, men som en af dem siger til os, er de begyndt at blive lidt trætte af at skrive deres Navne, og det sinker ogsaa Arbejdet. Jeg forstaar iøvrigt ikke, hvad Børnene vil med Navne en masse, vi er jo dog kun almindelige Mennesker, slutter Frihedskæmperen beskedent. *FAA 10.5.45.*

KILDER OG LITTERATUR

Artiklerne i denne bog bygger hovedsagelig på originalmateriale – beretninger, dokumenter, udklip – beliggende i de lokalhistoriske arkiver rundt om i Frederiksborg amt, på Rigsarkivet, samt fra besættelsens-, befrielses- og efterkigstidens dagblade. For interesserede kan der specielt henvises til avisartikler trykt h.h.v. 9.4., 5.5., 29.8. og 1.10. i løbet af de sidste 40 år.

Nedenstående selektive litteraturliste omhandler kun en meget lille del af den trykte litteratur med særlig relevans til Frederiksborg amt. En uddybende litteraturliste finder man i den *Amtshistoriske bibliografi for Frederiksborg amt*.

Dagblade:

Frederiksborg Amts Avis, Frederiksborg Amts Venstreblad, Frederiksborg Amtstidende, Hørsholm Avis, Helsingør Dagblad, Isefjordsposten, Nordsjælland, Socialdemokraten.

Litteratur:

- Bentsen, Henrik A.: Modstandsbevægelsen i Helsingør 1940–45, i Helsingør Kommunes Museer 1981 p. 5–140.
Def-Petersen, Frede: Da to soldater gik under jorden i Jægersprislejren, i FAA 11.12.77
Fielberg, K.: Mytteriet på Kronborg den 9. april 1940, i FAA 20.4.75
Flygtninge i Danmark 1945–47. Udgivet af Flygtningeadministrationen 1950
Gersfeldt, J.: Sådan narrede vi Gestapo, 1945
Hvidtfeldt, J.: Fra kapitulationsdagene 1945, Kbh. 1985
Kjersgaard, Erik: Lysene slukkes, og Freden forberedes, Kbh. 1980/81
Kiær, Erling: Med Gestapo i kølvandet, 1945
Modstandsbevægelsen i Frederiksborg amt, i Danmarks Frihedskamp, 1946
Ott, Estrid: Karen Kurér, 1945
Tamm, Ditlev: Retsopgøret efter besættelsen, 1984
Tortzen, Chr.: Gilleleje, Oktober 1943, 1970

Pengeombytningen den 29. juni 45 gjorde indhug i mange af de lettjente »sorte penge«, men de store gik som sædvanlig fri. Stengade, Helsingør. (*Helsingør*)

Bagsiden:

Besættelsen blev en tid, hvor vittighedstegnerne fik nyt stof til deres streger, og der findes ikke den dagligdags situation, som undgik avissatiren.

Den inkarnerede piberyger Storm P. har fået eftertiden til at tro, at tobaksproblemet var krigens alvorligste. Andre tegnede for de illegale blade. Her var »ordet« frit.

Men besættelsen blev også en gylden periode for plakatkunsten, hvor advarsler, opfordringer og forbud gav mange muligheder. Befolkningen var gode til at »læse mellem linierne«. Rotter, biller, utøj og kønssygdomme blev hurtigt transformeret til tyskere.

— Far, hvad talte man om,
da der ikke var Krig....?